

**LES RENDES D'UNA
INSTITUCIÓ BENÈFICA
(L'ALMOINA DE
GIRONA, S. XIV)**

Treball final del màster en Cultures Medievals de la Universitat
de Barcelona

Tutora: Dra. Rosa Lluch

Oriol Samaranch i Rodríguez

2020-2021

Agraïments

A la Rosa Lluch, la tutora d'aquest treball, per la seva ajuda i comprensió en el desenvolupament d'aquesta recerca i dels dubtes que genera.

A en Xavi Duch, que no sé si es pot dir que ha estat la veu de l'experiència, però ha sabut calmar i donar ànims i suport en els moments complicats, sabent pel que es passa fent un TFM.

Als companys del màster, en especial, a la Mireia Ribot, a la Mireia Huerta i a la Clàudia Truyols, per compartir moments de desesperació i algunes estones de feina.

A les meves amistats, per preocupar-se per saber com portava el treball i per distreure'm i animar-me en els moments que ho necessitava.

Índex de continguts

1. Introducció.....	6
2. La font.....	8
2.1. L'Almoina del Pa de la Seu de Girona, institució emissora de la font.....	9
2.2. Descripció dels diferents apartats de la font.....	10
2.2.1. L'índex.....	10
2.2.2. Els documents copiats.....	10
2.3. El cos del document.....	12
2.3.1. Estructura dels folis.....	12
2.3.2. Organització territorial i successió de parròquies.....	13
2.3.3. Anotacions i comentaris.....	15
2.3.4. Les sumes.....	17
2.4. Mans i llengua.....	18
3. Descripció de les dades dels assentaments.....	20
3.1. Assentaments on es registren propietats de l'Almoina.....	20
3.2. Altres assentaments on no es diu qui paga.....	22
3.3. Descripció dels assentaments amb unitats de pagament.....	23
3.3.1. Comparació de les unitats de pagament.....	28
4. Descripció dels pagaments i prestacions personals.....	31
4.1. Els pagaments en moneda.....	33
4.1.1. Els deu pagaments en moneda de major valor.....	39
4.2. Pagaments en espècie.....	40
4.2.1. Cereals.....	41
4.2.2. Fogasses i pans.....	49
4.2.3. Aviram i ous.....	53
4.2.4. Mamífers.....	57
4.2.5. De la vinya.....	61
4.2.6. Altres pagaments en espècie.....	64
4.3. Pagaments proporcionals.....	68
4.3.1. Els delmes.....	70

4.3.2. Tots els pagaments proporcionals?.....	74
4.4. Prestacions personals en treball.....	75
4.5. Altres prestacions personals.....	79
5. Comparació entre bordes i masos. Aproximació a les possibilitats de la font.....	81
6. Conclusions.....	88
Bibliografia.....	91

Índex de taules

Taula 1: Classificació de les diferents unitats de pagament segons a qui era atribuïda la prestació.....	26
Taula 2: Classificació de les persones segons com eren anomenades al memorial.....	27
Taula 3: Comparativa entre com eren registrats els homes i les dones al memorial.....	27
Taula 4: Comparació de les diferents unitats de pagament en relació al total de pagaments efectuats.....	29
Taula 5: Comparació entre unitats pròpies i no-pròpies.....	30
Taula 6: Les diferents dates on es realitzaven pagaments i prestacions.....	31
Taula 7: Els diferents motius pels quals s'efectuaven els pagaments i prestacions.....	33
Taula 8: Comparació dels pagaments de diferent valor en relació amb el pes sobre el total de diners ingressats per l'Almoïna de censos fixos en moneda.....	37
Taula 9: Els deu pagaments en moneda de major valor.....	40
Taula 10: Les diferents mesures utilitzades en el memorial pel cereal.....	43
Taula 11: Total de pagaments i aproximació al volum rebut de cada cereal.....	49
Taula 12: Fogasses i pans que havia de rebre l'Almoïna.....	53
Taula 13: Aviram que havia de rebre l'Almoïna.....	56
Taula 14: Reduccions a moneda de les pernes.....	60
Taula 15: Mamífers i formatges que havia de rebre l'Almoïna.....	61
Taula 16: Productes de la vinya <i>que havia de rebre</i> l'Almoïna.....	64
Taula 17: Altres productes que havia de rebre l'Almoïna.....	68
Taula 18: Els delmes que s'anotaren en el memorial dels quals l'Almoïna en rebia una part.....	73
Taula 19: Comparació entre els masos i la borda d'Estanyol.....	83
Taula 20: Comparació entre els masos i les bordes de La Pera.....	85

Taula de figures

Figura 1: Les dones segons les seves relacions de parentiu.....	29
Figura 2: Distribució dels diferents pagaments en moneda.....	37
Figura 3: Quan es satisfieien els pagaments en moneda.....	38
Figura 4: Per què es satisfieien els pagaments en moneda.....	39
Figura 5: Quan es satisfieien els pagaments de cereal.....	43

SIGLES I ABREVIATURES

AGDG	Arxiu General de la Diputació de Girona
COSTUMS	Tomàs Mieres, <i>Costums de Girona</i>
DIEC	Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans
f.	Foli
r	Recto
v	Verso

1. INTRODUCCIÓ

El present treball sorgeix de l'interès d'estudiar les rendes d'una gran senyoria feudal. En concret, i sent encara més ambiciós, a la quotidianitat dels pagaments i prestacions que realitzaven els pagesos a l'edat mitjana, com els afectava en el seu dia a dia i quines resistències realitzaven. L'ús del memorial de rendes de l'Almoina del Pa de la Seu de Girona de 1336 permet començar a endinsar-se en aquest àmbit des d'una font que, fins ara, no ha estat estudiada globalment. Aquest treball, doncs, també és una aproximació als memorials de rendes com a font històrica, explorant les possibilitats que ofereixen com a objecte d'estudi.

Per aconseguir-ho, es van plantejar quatre objectius principals en iniciar el treball. El primer era analitzar la informació que oferien els assentaments amb relació a qui pagava a l'Almoina. Això és, observar quantes unitats de pagament foren registrades com a propietàries de masos o de bordes, i quantes d'aquestes eren pròpies de condició jurídica. També descriure com eren mencionats els homes i les dones i quines diferències s'hi podien observar sobre com eren registrats. Aquest objectiu es correspon, en certa manera, amb l'apartat 3. *Descripció de les dades dels assentaments*. En aquest es descriu la informació que ofereixen els diferents assentaments, excepte la relativa als diversos pagaments i prestacions.

El segon objectiu consistia a desgranar els diferents pagaments i prestacions que, en teoria, rebia l'Almoina, tal com es van recollir en el memorial. El tercer objectiu era estudiar els diferents motius pels quals es satisfien els diversos censos. En part, l'interès d'aquest apartat rau en poder establir relació entre la reducció d'algunes prestacions amb altres pagaments en espècie o en moneda. Aquests dos objectius han estat el fil conductor de l'apartat 4. *Descripció dels pagaments*. En aquest els pagaments s'han dividit en pagaments en moneda, en espècie i en pagaments proporcionals. Les prestacions, en prestacions personals en treball i altres prestacions personals. Els diferents motius han estat comentats, breument, en cada apartat i, en els casos on s'ha documentat, també es tracten les reduccions de censos a diners o a pagaments fixes.

El quart objectiu era el que havia de donar sentit al treball, ja que explorava les possibilitats de la font. Per exemple, si alguns productes es pagaven només per un determinat motiu, o si alguns pagaments es realitzaven en només determinades localitats. Finalment, ha quedat reduït a una comparació entre alguns masos i bordes de

La Pera i d'Estanyol, per observar si hi havia diferències entre els masos i les bordes pel que fa a la quantitat i volum dels pagaments. Aquest objectiu, evidentment, es correspon amb l'apartat 5. *Comparació entre bordes i masos. Aproximació a les possibilitats de la font.*

Com es podrà observar al llarg del treball, aquests objectius han quedat reduïts, principalment, a una tasca descriptiva. El volum d'informació ha estat tal que ha dificultat la seva anàlisi, sobretot per manca de temps i excés d'ambició. Les rendes i censos d'una senyoria tan important com l'Almoïna del Pa de Girona han sobrepassat a un investigador novell. Es per això que el present treball s'ha acabat convertint en un buidatge, exhaustiu, de la informació que oferia el memorial de rendes. El memorial de rendes en si ha estat estudiat en l'apartat 2. *La font.* En aquest s'exposen alguns aspectes formals de la font, com hi està organitzada la informació i també sobre l'Almoïna, en tant que entitat emissora.

2. LA FONT

La font que s'estudia en aquest treball és el «Memorialem de omnibus censibus et redditibus quos Elemosine panis sedis Gerunde habet et accepit in multis et diversis locis episcopatus Gerundem»¹. La seva funció, doncs, era recopilar tots aquells pagaments i prestacions que rebia, anualment, l'Almoina del Pa de Girona. Aquests provenien tant de propietats per les quals rebia rendes, tant dels delmes d'aquelles parròquies de les quals l'Almoina en tenia una part o la totalitat. Els memorials de rendes, també anomenats llevadors de censos, es poden entendre com la part pràctica d'un capbreu, ja que eren l'instrument utilitzat en les tasques de recaptació de rendes. En aquests s'hi registraven totes les persones i masos, amb l'anotació dels pagaments que havien d'efectuar i en relació amb les terres i béns pels quals estaven obligats a pagar. Aquests eren actualitzats després de cada nova capbrevació i es cedien als arrendataris o als encarregats dels cobraments de rendes, els quals havien de retornar-lo un cop acabada la recaptació (GIFRE 2009, 36).

El document en qüestió consta de 134 folis, ajuntats en diversos quaderns lligats entre ells, però sense cap encuadernació conservada. Els dos primers folis són l'índex de les diferents parròquies de les quals en rebia rendes; els segueixen dos altres folis on es transcrigué un instrument de 1336; després venen els 129 folis que constitueixen el gruix del memorial i on estan anotats els diferents pagaments; finalment, hi ha un darrer foli, solt i sense numerar, tot i que, pel contingut d'aquest, sembla que guarda relació amb la resta del document. Per referir-se als folis numerats es seguirà la numeració del memorial en xifres romanes, mentre que els no-numerats seran referits amb nombres àrabs. Cal comentar que en el memorial no s'anotà quan havia estat escrit. El primer document copiat és del 1336 i devia haver estat traslladat en el mateix moment de redacció del memorial. Per això es considerarà que el memorial és contemporani a aquest i, per tant, del 1336.

En aquest apartat primer es farà un breu resum de la història de l'Almoina, en tant que institució emissora del memorial. Després es comentaran els diversos elements que el conformen, primer l'índex, després els documents copiats i, finalment, el cos del memorial, que té un subapartat propi per la seva importància. Finalment, es tractaran

---

1 El memorial es troba a AGDG, fons hospici, llibre 4.

breument les mans que van escriure en el memorial i s'han distingit i les llengües amb les quals el redactaren.

2.1. L'ALMOINA DEL PA DE LA SEU DE GIRONA, INSTITUCIÓ EMISSORA DE LA FONT.

L'Almoina del Pa de la Seu de Girona va ser fundada pel laic Arnau d'Escala el 4 de març de 1228. Cinc anys més tard, el 9 de juny de 1232, va ser finalment acceptada pel bisbe Guillem de Cabanelles i el capítol de la Catedral, atorgant-li així el caràcter d'institució legal. La seva funció era repartir una mitgera de pa entre els pobres que assistien a l'Almoina, originalment des de la Quaresma fins a Pentecosta. És a dir, es distribuïa pa en el moment de major necessitat, abans de la nova collita i quan les reserves de gra disponible s'anaven esgotant (LLUCH 2003, 63).

Per tal d'acomplir aquesta activitat, Arnau d'Escala dotà a l'Almoina dels delmes de Sant Esteve de Marenyà, Santa Llogaia del Terri i Sant Andreu d'Estanyol, així com algunes cases que tenia a Girona. Les rendes que tenia l'Almoina no van parar d'augmentar, en part perquè era la voluntat del fundador ampliar els dies de repartiment de pa, així com la quantitat de pans i la qualitat i pes d'aquests. Per altra banda, als paborde també els interessà incrementar els censos, ja que ells rebien el 10% de tots els ingressos extraordinaris, en concepte d'honoraris pel seu treball. A la mort d'Arnau d'Escala ja van augmentar els ingressos de la institució, car aquest li llegà les cases on vivia i el delme de la parròquia de Salt (LLUCH 2003, 63-65). En aquest treball es podrà copsar com aquestes havien augmentat encara més, amb la inclusió de nous delmes i censos.

A finals de 1346, el bisbe decidí formar una comissió per tal d'investigar i reformar els estatus de l'Almoina. Segons Guilleré (1984b), el bisbe ho feu per fonaments religiosos; els pobres no eren assistits com tocava i, mogut pel deure de la caritat cristiana, optà per intervenir-hi. La comissió concloué que l'Almoina no complia amb les seves funcions. Hi havia una mala gestió del paborde i un abús i totalitarisme per part dels batlles, sobretot de les parròquies més llunyanes. A més, s'al·ludia al frau, a la malversació i al robatori, indicant que alguns censos no havien estat registrats i que no existia cap balanç precís dels comptes de la institució (GUILLERÉ 1984b). Després d'això, el funcionament de l'Almoina es mantingué estable fins al s. XVI (LLUCH 2003, 67).

No va ser aquesta l'única institució de caritat fundada a Girona en la mateixa època. El mateix 1228 es fundà l'Almoina de Subiranegues, que també tenia com a funció repartir pans entre els pobres, tot i que només ho feia dos dies l'any, per Pasqua i per Tots Sants. El 1245 es fundà la institució coneguda com el Vestuari. La seva funció, com bé diu el seu nom, era repartir roba entre els pobres. Igual que l'Almoina de Subiranegues, els repartiments eren dos dies l'any, per Tots Sants i per Pasqua. També hi havia tres hospitals a Girona: l'Hospital Vell, l'Hospital Nou i la llebrosia del Pedret (GUILLERÉ 1984a).

2.2. DESCRIPCIÓ DELS DIFERENTS APARTATS DE LA FONT

En aquest subapartat només es descriuran l'índex i els diferents documents que foren copiats en el memorial. S'inicia amb l'índex perquè és com comença el memorial. Després, de cada document es farà una breu explicació del seu contingut i d'on es localitzen en el memorial.

2.2.1. *L'índex*

Com ja s'ha mencionat, l'índex és el primer que un es troba quan agafa el memorial. Aquest comprèn des del foli 1r al 2v i consta de dues columnes. A la de la dreta estan escrites, per ordre d'aparició, les diferents parròquies i localitats d'on l'Almoina rep censos i rendes. A la de l'esquerra, escrit en xifres romanes, el número del foli corresponent a l'inici de la parròquia o localitat. Tot l'índex està escrit per una sola mà, excepte al foli 1r, on hi ha un afegit posterior al costat de «Cilranum», complementant la informació amb «de Juyano et de Madremagna». També s'observen unes *f* al marge esquerre del foli 1v, seguint l'estructura de l'índex, com si es tractessin d'una tercera columna a l'esquerra de la columna dels nombres. Podria haver-n'hi hagut més d'aquestes i que haguessin deixat de ser visibles pel desgast del document, però no sembla probable, ja que a l'únic lloc que s'observen es perceben perfectament i no s'adverteixen traces que n'hi hagués hagut més. A l'índex hi ha alguns errors, com Vilavenut, que s'indica que comença al foli LXr, però realment inicia al f. LVIIIv, o Estanyol, que comença el f. XCVIIr en comptes del XCVIIIr com s'anotà en l'índex.

2.2.2. *Els documents copiats*

Caldria començar dient que, a part del document que es copià a l'inici del memorial, n'hi ha dos més que es reproduïren en els darrers folis. A més, hi ha també el

full volat que s'ha comentat al principi d'aquest apartat. En aquest es copiaren dos instruments i la suma de Vilavenut i de Cassà de la Selva.

El primer dels documents copiats ocupa des del foli 3r al foli 4v. Es podria dir que serveix com a introducció del memorial, ja que està escrit després de l'índex, però abans de la relació de rendes i censos que recull el memorial i que en són la part principal. Aquest document és una ordinació de l'abril de 1336 del bisbe de Girona, Arnau de Mont-rodon, i el capítol de Girona, els quals, amb el consell i la voluntat de Pere Casadevall, paborde de l'Almoïna en aquell moment, establiren augmentar el pes del pa cru que es repartia entre els pobres, que passava de 26 a 28 unces, i afegiren 26 dies extres de repartició de pa. S'assignaren diverses rendes que havia obtingut l'Almoïna de donacions, unes a cadascun dels dies i unes altres per acréixer el pes dels pans. Sobta que no totes les rendes que es destinaren a augmentar els dies o el pes del pa apareguin en el memorial en si. Per exemple, es documenta que s'augmentà «unus dies Pere Raymundum de Clota, maiorum dierum, clericum Gerundeum, ad quem assignavit mansum d'en Torent et mansum d'en Costa de Feleyano, parrochie Sancti Vicentii de Caneto, quos emit a venerabili et conventu monasterii de Balneolis, et vigintiquinque solidus rendales, quos sibi facit censuales anuanti Guilelmus Salioni de Burdills». Però, en canvi en tot el memorial no hi ha cap mas Torrent, ni cap mas d'en Costa, per molt que sí que hi ha gent d'Adri².

Els escrits reproduïts després del memorial semblen no tenir una relació directa amb l'Almoïna. Tot i això alguna utilitat haurien de tenir per ser copiats en un memorial que seguia sent utilitzat i esmenat en aquelles dates. El primer d'aquest, localitzat entre els folis CXXVIr i CXXVIIIr, és una cessió datada a Girona del 13 de desembre de 1355. En aquesta Bernat Bercó, procurador reial en la governació de Girona, cedí un espai entre el riu Onyar i el Ter als jurats de la ciutat i a la universitat de Girona per a l'ús públic de la ciutat, ja que en aquest espai es solia realitzar un mercat. El segon comprèn els folis CXXVIIIv fins al CXXIXv. Aquest document exposa les declaracions de Jaume de Monells i Dalmau Corona, àrbitres entre el senyor del castell de Lloret, autoritat de la jurisdicció civil en el dit castell, i Pere de Montecateno, autoritat de la jurisdicció criminal. En aquestes declaracions s'explicà quines eren les atribucions de la jurisdicció civil, distingint-la de la criminal. Aquest segon document no està datat.

---

2 Tres assentaments de Camós – 660, 662 i 667 – ens diuen que són de la parròquia d'Adri que, per bé que no exactament de Sant Vicenç de Canet d'Adri, sí que són del terme de Canet d'Adri.

El full volat tampoc conté cap datació. En una cara del foli es recullen dues *memoria*, escrites per dues mans diferents. La primera és un llistat d'uns feus del terme de Brunyola que l'Almoïna va comprar als senyors del castell de Vilademany. La segona és una memòria de clausura de l'instrument de donació de la batllia de Brunyola, a perpetuïtat, a Guillem Palau i els seus descendents per part de Pere de Casadevall, paborde de l'Almoïna. L'altra cara és una suma de les rendes que es rebien a Vilavenut i a Cassà de la Selva. Aquestes sumes segurament han d'haver estat fetes partint del memorial estudiat en aquest treball, ja que la de Vilavenut és correcta en 5 dels 9 ítems de la suma i en els altres l'error és mínim. Les sumes de Cassà, en canvi, són superiors al còmput amb les dades del memorial. Atenent, però, a la suma de Vilavenut i les dues memòries copiades, el full volat ha de ser coetani al memorial, si no fins i tot que formés part del mateix i que se n'hagués acabat desprenent.

2.3. EL COS DEL DOCUMENT

Aquest apartat descriu l'organització que segueixen la majoria dels folis del memorial. Primerament, s'explica com estava distribuïda la informació en cada foli i com es presentava. També es posen dos exemples de com seria un assentament típic. Llavors es tracta l'organització territorial i la successió de les diverses parròquies segons es documenta en el cos del memorial, que no era exactament la mateixa que la de l'índex. El següent element sobre el qual es glossa són les anotacions i comentaris que es documenten al llarg del memorial i que complementaven o esmenaven la informació que aquest oferia. Finalment, també es comenten les sumes que apareixen en el memorial. Queden potser una mica fora de lloc, però no deixen de ser un element més del cos del memorial i per això se'n farà un breu apunt.

2.3.1. Estructura dels folis

L'estructura de la informació dels folis tendeix a ser la mateixa al llarg de tot el document. A dalt, preferentment centrat, però sovint desviat un poc cap a l'esquerra, i dins d'un requadre, està escrit el nom de la parròquia o localitat d'on són les rendes d'aquell foli. En alguns s'hi indica més d'una localitat³ o hi ha dos requadres amb noms de població, dividint el foli en dos⁴. També a la part superior del foli, però només en els

3 És el cas del foli XVIIIr, repartit entre Fonolleres i Mata; el foli LXVv, entre Esponellà i Crespià; i el foli LXXXVIr, entre Cornellà del Terri, Sords, Sant Andreu del Terri i Medinyà;

4 És el cas del foli VIv, dividit entre Juià i Madremanya; el foli LXVr, entre Crespià i Esponellà; el foli LXVIIv, entre Portell i Serinyà; el XCIVv, entre Cartellà i Sant Gregori; i el XCVr, entre

rectes – és a dir, aquells que queden a la dreta quan queda obert el llibre – escrit en xifres romanes es troba la numeració.

El cos del foli està dividit en dues columnes. La de l'esquerra explica les informacions relatives a la persona que havia de pagar i als pagaments que feia. Comença amb el nom de la persona (o persones), mas o borda, si era pròpia de l'Almoina i després per què i quan pagava i altra informació relativa als pagaments. A vegades, a la columna de l'esquerra també s'annotà què pagava, però, de totes maneres, és a la columna de la dreta on, excepte en alguna excepció, s'escrigué el valor dels censos que havia de rebre l'Almoina. La columna de l'esquerra és més ample que la dreta, però la proporció entre les dues varia al llarg del document.

Així doncs, per tal de fer més senzilla la comprensió del document, es transcriuen dos exemples d'assentament, més o menys representatius. El primer, del mas Frigola, de Cassà de la Selva⁵, on estan registrats set pagaments diferents, o set ítems, ja que cada un comença, després del primer amb el nom del mas, amb un *item*.

⁶Mansus Frigola est proprius et solidus / Elemosine

cum omnibus personis et proprie/tatibus et facit de

censu in Natale Domini

unum par gallinarum

Item, facit de censu in dicto festo

unum par caponum

Item, facit, valentes ut supra

III^{or} fogacias

Item, facit in dicto festo

VIII^{to} solidos

Item, facit in festo Pasche

III^{or} oua

Item, facit in mense iunii ad mensuram agnorum

II modi civate

Item, facit, ad rectam mensuram Gerunde

III quartera frumenti

El segon exemple és de Pere Figueres, de Mata⁷, que, per contra, només té dos ítems i no s'annotà que tingués mas.

P. Figueres, de Matha, facit de censu / in festo

Sancti Felicis

duos anseres

Item, facit de censu in festo omnium sanctorum

I par gallinarum

Domeny i Taialà.

5 Assentament 243, f. XXVIIIr

6 S'ha fet servir la / per indicar que en el memorial hi ha un salt de línia. S'ha mantingut l'estructura de dues columnes separades.

7 Assentament 184, f. XVIIIv

2.3.2. Organització territorial i successió de parròquies

El memorial comença amb les rendes que havia de rebre l'Almoïna a Girona, la mateixa població amb què comencen els llibres de comptes de la institució (LLUCH 2003, 26). El que sí que destaca és que el primer assentament és del rei, el qual satisfia 200 sous que: «recepit dicta Elemosina super redditibus domini regis quos habet in civitate Gerunde de censu, in festo Natalis Domini». El recorregut que fa del seguit de poblacions és el següent⁸: Girona, *Vinea Jofresa o Reschona*, *Aspirano*, *Vila-roja*, *Llambilles*, *Campdorà*, Celrà, Juià, Madremanya, La Pera, Cassà de Pelràs, Foixà, Fonolleres, Mata, *Parlavà*, La Bisbal (d'Empordà), Cruïlles, Sant Cebrià dels Alls, Calonge, la Vall d'Aro, Cassà (de la Selva), Palau Borrell, Marenyà, Sant Pere Pescador, Gaüses, Borrassà – on una part la recapta la *Batllia d'en Maçot* –, Vilavenut, Crespià, Esponellà, Espinavessa, Portell, Serinyà, Borgonyà, Juïgues, Camós – dividit en *Camós*, la *Batllia de Masó de Camós*, la *Batllia Ramon Arnau de Camós i l'aniversari de Bernat de Pera* –, Santa Llogaia del Terri, Cornellà del Terri⁹, Sords, Sant Andreu del Terri, Medinyà, Sant Andreu de Terradelles, Orriols, Llampaias, Viladasens, Clota, Cartellà, Sant Gregori, Domeny, Taialà, Salt, Aiguaviva, Estanyol, Brunyola – que està dividida en Brunyola, *Sant Dalmai*, la *Batllia de P. Oller*, la *Batllia de P. Pellicer* i la *Batllia d'Ermedans o Ermedans* –, Riudellots de la Selva, Franciac, Caldes (de Malavella), Felines, Llambilles¹⁰ i Vilablareix.

Com a norma general, no es deixà cap foli de separació entre les diverses localitats. Així i tot, sí que es troben diversos folis en blanc al llarg del document, excepte per la numeració que es manté en tots els folis rectes. Els folis que es troben completament en blanc són els següents. El foli XLIVr, que separa Palau Borrell i Marenyà; els folis LIIv i LIIIr, que es troben entre Gaüses i Borrassà; els folis CXIIv, CXIIIr, CXIIIv i CXIVr, localitzats entre Ermedans i Brunyola¹¹; el foli CXVIIv, el qual separa Riudellots de la Selva i Franciac; els folis CXXIIv, CXXIIIr i CXXIIIv, que es troben entre Felines i Llambilles i el foli CXXIVv, localitzat entre Llambilles i Vilablareix.

---

8 En cursiva aquelles que no es mencionen a l'índex

9 L'única entrada que ens diu que és de la parròquia de Cornellà es troba ratllada i, per tant, anul·lada.

10 Llambilles torna a aparèixer ja que calien afegir-hi censos nous. Una major explicació es troba en l'apartat 3.2.

11 Els pagaments de la localitat de Brunyola ja s'havien anotat entre els folis CIIv i CVIr, però es registren 7 altres assentaments de Brunyola al foli CXIVv.

En canvi, es documenten altres folis amb el cos del full en blanc, però amb la localitat corresponent anotada a dalt del foli, el seu lloc corresponent. Aquests són el foli XLr, de Cassà de la Selva; el foli XCr, de Llampaias; el foli CIr, de Brunyola i el foli CXIXr, de Franciac. És probable que alguns folis s'haguessin deixat en blanc expressament, per si més endavant calia afegir nous censos i informació que l'Almoina cregués important. Per exemple, en els folis XIVv i CXXIIr s'anotà informació posterior, tant, que l'escrit del foli CXXIIr data del 12 de febrer de 1480.

2.3.3. Anotacions i comentaris

L'altre element important en els folis són les anotacions i comentaris que s'afegiren, els quals poden aparèixer a qualsevol lloc del foli. Bona part dels folis té alguna mena d'afegit, els quals, segons on estiguin situats, tendeixen a referir-se a determinades coses. Les del marge esquerre, o a l'esquerra d'un assentament, solen indicar canvis en l'estat de la persona, especialment la seva mort. Per exemple, Arnau Terrades, de Llampaias¹², el qual «est proprius Elemosine cum prole sua», una anotació al marge esquerre indica que «mortus sunt omnes», tant n'Arnau com els seus fills. A Camós, on la majoria d'assentaments estan recollits en una de les dues batllies que tenia l'Almoina en la localitat, els afegits al marge esquerre eren utilitzats, sobretot, per indicar pagaments que efectuaven a la batllia on no estaven anotats. Així, per exemple, ens trobem amb el mas Pere Vila¹³ que, pel títol del foli, sabem que pagava a la Batllia de la Masó. Un dels pagaments que feia era una mesura de blat «pro meneda clausi sui de quocumque blado in dicto clauso sit». Un afegit al marge indicà que «hoc facit Baiulie R. Ar.». Aquests afegits també es troben en la Batllia Ramon Arnau. Per exemple, el mas Maruny¹⁴ «facit baiulio mansionis in festo Sancti Michaelis unam gallinam et mediam». I, tot i que ja està indicat en el mateix pagament, al marge esquerre s'anotà «Baiulia Mansionis». Potser els resultava en una comprensió més fàcil del document i d'on havien de recaptar les rendes.

Les anotacions a sobre d'una entrada sovint informen dels noms dels tinents de masos i bordes, i també àlies i sobrenoms que tenien masos i persones. Així, per exemple, el mas Negre, de Cassà de la Selva¹⁵, en una anotació a sobre s'indicà que

---

12 Assentament 700, f. LXXXIXr.

13 Assentament 616, f. LXXIIIv.

14 Assentament 639, f. LXXVIIIv.

15 Assentament 256, f. XXXr.

«nunc tenet en Johan Negra». Quant a àlies, es localitza a en Pere Bertran, de Serinyà, el qual té un afegit a sobre que diu «qui alias vocatur Talavanca», o també el mas Llepavins, de Sant Dalmai, «qui alias vocatur Elis»¹⁶.

En anotacions tant a sobre com a sota l'assentament es podien indicar canvis de pagador, però també afegir-hi pagaments. Així es documenta, a Mata, en Berenguer Tos, el qual pagava els censos per alguna propietat no definida, però que en una anotació posterior es registrà que «no·l ten an Tos e ten en Guillem Andree»¹⁷. O també el mas Viu, de la Vall d'Aro¹⁸, que en un afegit a sobre l'assentament s'informà que «lo dit mas [Viu] fo vangut a Beranguer e fo establít a·n Berenguer Cunill». Quant a anotacions que afegeixin pagaments, es localitza, per exemple, el mas Castelló, de Borgonyà¹⁹, el qual una mà posterior afegí «Item, faciet pro hominibus et feminis V solidis»; o el mas Ferrer, de Llampaiés²⁰, que, a sobre l'assentament s'anotà que «facit ad rectam mensuram Gerunde et vendibile allatam infra domum Elemosine Gerunde una modi frumenti».

Els afegits dins del mateix text o al marge dret solen referir-se a canvis en els pagaments; principalment augments i reduccions de censos. És el cas, per exemple, d'en Pere Amat de Vilavenç, de Viladasens²¹, el qual pagava «in festo Natale Domini si occiderit porcum unam pernam», però que, al marge dret, al costat de «unam pernam», s'afegí que «vel II solidos morturi si porcus non occiderit». O també del ja mencionat mas Pere Vila²², on, en un pagament de «unam podadam et unam cavadam», una mà posterior va afegir «V denariis» tant a sobre d'una podada, com a sobre d'una cavada.

Alguns d'aquests afegits al marge dret indiquen que la informació recollida al memorial no es trobava al capbreu, o bé no era exactament la mateixa informació que en aquest. Segurament es referirien al capbreu – o capbreus – que va servir de base per redactar el memorial. Com a exemple, en Jaume Letó, de Brunyola²³, que al costat d'un pagament de dos ous, s'afegí que «non est in capitebreui». A Viladasens es localitzen dos exemples interessants. Un és en Pere Belel²⁴, que, al costat d'un pagament de sis

---

16 Assentament 562, f. LXVIIIr i assentament 853, f. CVIIIr, respectivament.

17 Assentament 177, f. XVIIIr.

18 Assentament 214, f. XXIIIv.

19 Assentament 596, f. LXXv

20 Assentament 696, f. LXXXVIIIv

21 Assentament 715, f. XCIV

22 Assentament 616, f. LXXIIIv.

23 Assentament 824, f. CVv.

24 Assentament 726, f. XCIIr.

diners, un afegit indica que «in capite brevi sunt IIII denariis Barchinonensis de terno». L'altre és en Bernat Martí²⁵ que, aquest cop afegit al marge esquerre, s'assenyalà que «iste non est in capitebrevi». És a dir, que hi ha un pagador que no va capbrevar, però, tot i això, fou recollit en el memorial i havia de pagar a l'Almoïna.

Finalment, també es localitzen anotacions al marge superior, més escasses, i al marge inferior del foli. Aquestes aporten informació molt variada. Poden ser un simple afegit per indicar que es revisaren els assentaments de la parròquia, com al foli XCVIIr, que s'indica que «correctum est cum baiulo». En canvi, en altres folis, al marge inferior, pràcticament al límit del foli, es troba la suma dels censos en moneda del mateix foli. És el cas del foli LXIXv, on s'anotà «XIX solidus, IX denarios». La suma dels pagaments en moneda del foli és 12 sous i 3 diners. Sembla, per tant, que la suma de l'Almoïna inclouria també una estimació del preu dels productes recaptats en els altres censos. Tot i que potser hi havia intenció expressa d'equivocar-se.

Aquests afegits, però, podien arribar a informar sobre problemes amb els pagaments. És el cas, per exemple, del foli XVr, on al marge inferior es deixà constància d'una qüestió que va haver-hi entre en Bernat Roig, tinent del mas Miquel, i els procuradors de l'Almoïna. El mas Miquel havia de satisfer mig pernil, un parell de gallines i dues mitgeres de blat per l'alberga. Aquest, però, es negà a pagar per l'alberga, al·legant que el paborde no venia a prendre-la. Finalment, però, fou obligat a satisfer-la.

2.3.4. *Les sumes*

En algunes poblacions, després dels folis destinats a consignar els censos i rendes, es troba la suma d'alguns pagaments. Aquestes sumes foren anotades per una mà diferent de la que escrigué la majoria del document. Una possible hipòtesi és que les sumes haurien estat afegides posteriorment, aprofitant que s'hagués quedat algun foli en blanc entremig de les poblacions. Aquesta hipòtesi es pot veure reforçada, a més de pel fet que estan escrites per una mà diferent, tot observant que, encara que les poblacions amb suma tenen un volum important de censos – La Pera, la Vall d'Aro, Gàuses, Juïgues, Vilavenut i Estanyol –, no en tenen poblacions igual d'importantes – com, per exemple, Borrassà – ni tampoc les de major volum – Cassa de la Selva, Camós i Brunyola.

---

25 Assentament 725, f. XCIIr.

Com ja s'ha exposat, a les sumes no s'indiquen totes les coses que, en teoria, l'Almoïna havia de rebre anualment per la població concreta. L'única cosa que sempre apareix en totes és la suma dels censos en moneda. Quant a les altres coses que s'enumeren, aquestes són una combinació de forment, civada, ordi, gallines, capons, oques, fogasses, vi, oli, gallines, capons i ous. Podria ser que aquests pagaments fossin els que consideressin més importants, tant perquè són els que representen un volum més elevat, com perquè són els que es rebien d'una major quantitat de parròquies.

De sumes també se'n troben al marge inferior d'alguns folis, com el LXIIIv o el CIVr. Podria ser que n'hi hagués hagut més, però que no s'haguessin conservat, ja que forces es troben al límit del marge inferior. Aquestes sumes només indiquen la suma dels pagaments en metàl·lic i, en les que es troben entre el f. CIIv i CIXv, també indiquen la quantitat total de civada, que, en aquests folis, és el cereal que l'Almoïna rebia en major quantitat. Algunes sumes, tant de foli com de localitat, són correctes, d'altres es descompten amb algun diner o unitat, però, en general, es fa difícil saber si s'equivocaren en el càlcul o és que s'afegí informació en un temps posterior a la suma.

Les sumes es realitzaven en un moment concret i amb una informació concreta al document, però aquesta es troba constantment en revisió, afegint assentaments, anul·lant-ne d'altres o modificant informació d'aquests, com commutacions de pagaments, reduccions o augments. D'això ens deixa constància la suma que es fa dels censos de La Pera, que es troba ratllada i reescrita en algunes parts. Ara bé, com tant les sumes com les anotacions són escrites per dues mans diferents, distintes també a la que escriu la majoria del document, no es pot saber què seria anterior en el temps. També es podria plantejar una altra hipòtesi, no tan benintencionada, sobre per què no quadren les sumes. I és que podria ser perfectament plausible que alguns d'aquests errors haguessin estat realitzats a propòsit, declarant que es rebia menys i així quedar-se'n una petita fracció del total. No sembla una hipòtesi tan rebuscada si es té en compte que, en els estatus de l'Almoïna de 1347 s'al·ludeix a robatoris, fraus i malversació i diversos dels seus articles estan vinculats a una millor gestió econòmica de l'Almoïna (GUILLERÉ 1984b).

2.4. MANS I LLENGUA

Els darrers aspectes que es comentaran de la font, de forma breu, són les mans i la llengua d'escriptura. El memorial de censos i rendes va ser redactat per diverses mans. Ja a l'índex se'n localitzen dues; l'una, que l'escrigué majoritàriament, i l'altra, que afegí, al costat de «Cilranum», «de Juyano et de Madremagna». Cadascun dels documents copiats té la seva pròpia mà particular d'escriptura. El cos del document està escrit per una mà principal, per bé que podria haver estat escrit per dues mans prou similars. Tot i això, apareixen forces altres mans dins del document. Deixant de banda les pertinents a anotacions i afegits posteriors, es localitzen mans diferents que escrigueren els folis XVI, recte i vers; una altra redactà el XXXIv i XXXIIr; i el XLIIIv és d'una altra mà. Hi ha una mà que continuà la feina de la principal pràcticament per tot el terme de Brunyola, entre els folis CIv i CXIr; Brunyola l'acabaren dues mans diferents, una que escrigué el CXIv i el CXIIr, i una altra que redactà el CXIVv. Es documenta, a més, una mà que anotà el text del foli CXXIIr i una darrera mà que escrigué els folis CXXI, recte i vers, CXXIVr i CXXVr.

Les mans dels folis CXIv-CXIIr i CXXIr-CXXVr mereixen una atenció especial. Per començar, es tracta de dues mans amb un traç ràpid i poc acurat, que contrasta, per oposició, amb la resta de mans que escrigueren el cos del document. Després, perquè no seguiren exactament l'estructura del document. La primera d'aquestes a la columna de l'esquerra tan sols anotà *en* i el nom de la persona i apuntà a la de la dreta la quantitat de diners que havien de pagar a l'Almoina. La segona, tot i mantenir les dues columnes, no hi registrà tots els pagaments a la columna dreta. Finalment, les dues mans escrigueren en català, com a mínim parcialment en el cas de la segona. Per què? Podria ser que no dominessin prou el llatí, ja que, per exemple, la segona és l'única que comet l'error d'abreviar l'Almoina com a «Hela», afegint una *h* on no toca, però seria aventurar-se massa.

Quant a la llengua del document, començada a mencionar en el paràgraf anterior, el cos del document està, pràcticament en la totalitat, escrit en llatí, des de l'índex, el document introductor, els diversos assentaments i els documents copiats al final. Hi ha excepcions: l'entrada 119, foli XIIr, està parcialment escrita en català²⁶; els folis CXIv, CXIIr, CXXIr i CXXIv i el CXXIIr²⁷ estan completament en català; un bon

26 Aquest assentament està escrit per una mà diferent de la resta del foli.

27 Aquests folis, com ja s'ha vist, presenten altres particularitats pròpies.

nombre d' anotacions i afegits posteriors també estan escrits en català; i, a més, la major part del full volat està escrit en català.

3. DESCRIPCIÓ DE LES DADES DELS ASSENTAMENTS

En aquest apartat es descriurà la informació relativa als diferents assentaments, deixant aquella referida als pagaments pel següent apartat. Les diverses entrades han estat dividides en quatre categories. La primera és la dels assentaments que exposen els delmes dels quals l'Almoïna en rebia una part o la totalitat. La segona, la de les entrades que registraven propietats de l'Almoïna. Llavors es descriuran tres assentaments que registraren que l'Almoïna havia de rebre coses, però sense indicar de qui les rebia. Finalment, es tancarà l'apartat amb els registres on s'indicà qui havia de satisfer els pagaments. S'han deixat pel final, en part per la seva importància pel que fa a nombre d'assentament, en part perquè primer calia explorar les altres categories.

El memorial de rendes està compost per un total de 970 assentaments. D'aquests, n'hi ha 10 que són relatius a delmes dels quals l'Almoïna en percebia una part o la totalitat. Aquests són: de la Vall de Goscalç, a Juià; Marenjà; Sant Pere Pescador; Serinyà; Santa Llogaia del Terri; Viladasens; Salt; Estanyol; Franciac i Caldes de Malavella. Els delmes, però, no seran comentats en aquest apartat, sinó que formen part d'un subapartat dins dels pagaments proporcionals.

3.1. ASSENTAMENTS ON ES REGISTREN PROPIETATS DE L'ALMOÏNA

En aquest apartat es descriuran els nou assentaments que hi ha en el memorial que registren propietats de l'Almoïna. Aquests es podrien separar en dos grups. El primer és el d'aquells que recull propietats de l'Almoïna, per les quals rebia censos o prestacions. El segon grup el formen dos assentaments on era l'Almoïna qui pagava censos per les seves propietats.

Les dues primeres propietats que es registraren al memorial foren el forn de la Ruca²⁸ i unes cases que l'Almoïna tenia al costat del forn²⁹, tot a la ciutat de Girona. Curiosament, primer s'annotà que l'Almoïna tenia les cases al costat del forn i just després s'escrigué que aquesta era propietària del dit forn. Tant a la sagrera Cassà de la Selva³⁰, com a la sagrera de Serinyà³¹, l'Almoïna hi tenia un hospici. En l'assentament de Cassà, en un altre ítem també quedà registrat que Arnau Carner tenia un condomini «ad laborationem».

---

28 Assentament 26, f. IIr.

29 Assentament 25, f. IIr.

30 Assentament 265, f. XXXIr

31 Assentament 559, f. LXVIIv

A Salt³² l'Almoina posseïa «iuxta mansum de Madregs, quandam condominam vocatam de Farnes». També hi tenia «quandam campum iuxta via publica qua itur apud Vicum». El mateix assentament, en un altre ítem, ofereix informació d'un altre condomini, anomenat «Areis», que en aquest cas el tenia, «ad suam laborationem», en Ramon Mut. A Vilablareix³³ l'Almoina posseïa un condomini també anomenat de Farners, com el de Salt. Per aquest havia de rebre, «pro censu in terris vel pro terris condamine de Farners», 24 sous.

A Estanyol l'Almoina hi tenia un condomini³⁴, que contenia «XII jornalía bovum», «qua tenentur laborare homines secundum que infra in capite brevi continentur». Com es treballava quedà registrat en l'assentament del mas Morell³⁵. El seu tinent havia de fer «jovas, batudas ad opus condomine quam Elemonia habet in dicta parrochia de Stagneolo, quando et quotients opus fuerit unam cum aliis qui secuntur. Item, facit omnis operas dicte condomine necessarias, quando et quotients opus fuerit una cum aliis qui secuntur. Item, facit triginas ad deferendum blada». Els masos Sabet, Llobet, Ferrer d'Ermedans, Esteve d'Ermedans, Garlangou i Fontbernatdemont, i la Borda Dalmaua, tots d'Estanyol³⁶, havien de prestar «traginas, jovas et batudes et operas in dicti condomina ut supra continentur in manso Morel». Posteriorment, segons quedà registrat al foli CIv, aquestes tragines, joves, batudes i obres van ser reduïdes a un pagament de dos sous.

Segons informa el mateix assentament, l'Almoina «dat eius quando dictam condominam laborant comedere I panem ordaceum et vinum quod família Elemosine bibit infra domum Elemosine et nichil aliud, tantum tempori seminandi datur eis condomentum et, si seminant frumentu, panem frumenti». Un es pot preguntar, però, si amb aquestes prestacions de treball es podia suplir tota la demanda de feina que comportava el condomini, o si amb els ingressos de les commutacions l'Almoina rebria prou diners per contractar personal assalariat o comprar esclaus perquè el treballessin.

Hi ha dos altres assentaments que registren propietats de les quals l'Almoina n'era propietària. En aquests dos casos, però, era l'Almoina qui havia de pagar censos per les propietats. A La Pera, la institució hi tenia la meitat d'un molí en propietat,

32 Assentament 744, f. XCVIv

33 Assentament 967, f. CXXVr.

34 Assentament 749, f. XCVIIr

35 Assentament 750, f. XCVIIv.

36 Assentaments 751, f. XCVIIv; 753, f. XCVIIIr; 758, f. XCVIIIr; 759, f. XCVIIIv; 760, f. XCVIIIv; 768, f. XCIXv; i 769, f. XCIXv.

mentre l'altra meitat la posseïa en Pere Olmar – el qual era batlle de l'Almoïna de La Pera –³⁷. Per aquesta meitat, l'Almoïna pagava al bisbe de Girona, per Sant Feliu, dues mitgeres d'ordi, en mesura de Monells, i a en Bernat Abeyas, cavaller, tres quarteres d'ordi, també per Sant Feliu. A la sagrera de Riudellots de la Selva, l'Almoïna hi tenia una «domo seu granerio»³⁸, per la qual havia de satisfer al preceptor de l'església de Girona, per Tots Sants, un capó i quatre diners barcelonesos.

3.2. ALTRES ASSENTAMENTS ON NO ES DIU QUI PAGA

Com ja s'ha mencionat, en aquest subapartat s'analitzen tres assentaments on es registrà que l'Almoïna havia de rebre, teòricament, un seguit de censos, però que no s'annotà qui els havia de satisfer. No han estat inclosos en el subapartat anterior perquè no documenten cap propietat de l'Almoïna, sinó només uns pagaments a percebre.

A Cassà estan registrats dos assentaments³⁹ que pràcticament contenen la mateixa informació, tot i que el segon és afegit d'una mà posterior. El primer diu així: «Prepositus Elemosine accepit in granariis preponiture de Caciano III anseres, de quibus est unus anseres baiuli. Item, facit unam modi frumenti ad mensuram de Caciani et est baiuli. Item, facit II modi ordim ad dictam mensuram. Item, facti unam modi vini, boni et pulcri et sine aqua que sunt Elemosine». El segon: «Item, Elemosina recipit et recipere debet in granerio prepositure de Caciano, quod est in cellaria de Caciano, anno quolibet II migerias ordeï, unam migeria frumenti, unam migeria vini ad mensuram Gerunde et III anseres».

Hi ha dues diferències importants en aquests dos assentaments. La primera és que el primer menciona que s'havien de pagar una oca i una mitgera de forment que, en principi, havia de rebre el batlle. Al segon, en canvi, aquesta oca i mitgera es diu que les rebia l'Almoïna, però no s'especifica si després el batlle les percebia. Quant a quantitats totals, però, ambdós reben el mateix en total: 3 oques, una mitgera de vi, una altra mitgera de forment i dues d'ordi. La segona diferència és que en el segon assentament s'indicà que el graner es trobava a la cellera de Cassà. Potser això indicaria que l'Almoïna tenia dos graners a Cassà, un a la cellera i l'altre no, i que en ambdós rebés les mateixes quantitats. O podria ser que fossin el mateix graner i s'hagués copiat la

---

37 Assentament 84, f. VIIr.

38 Assentament 844, f. CXVIIr.

39 Assentament 353, f. XXXVIIIv, i 368, f. XXXIXv.

informació sense especificar què rebia el batlle. De fet, de ben segur es podrien plantejar altres opcions plausibles sobre aquests dos assentaments.

Destaca també l'assentament 966⁴⁰. Ja el títol del foli és revelador, «Lambillis censuale». Tot el que està anotat sobre informació de per què paguen és que «est censuale de Lambillis», excepte el sisè i el setè ítems, que està anotat «de loncen⁴¹». Per una anotació al foli IVr, on ja es registraren censos de Llambilles, sabem que aquests pagaments corresponien als «redditus quos emit prepositus pro dominis Ugueto et Guilaberto de Crudiliis, ratione in CXXIII folio». Tot i això, sobta que no segueixi l'estil dels altres folis i assentaments, agrupant totes les rendes en un sol assentament i sense indicar de qui rebia cada cens.

3.3. DESCRIPCIÓ DELS ASSENTAMENTS AMB UNITATS DE PAGAMENT

En aquest subapartat es descriuran les dades relatives a les unitats de pagament. S'entén per unitat de pagament com el tot que, segons quedà registrat en el memorial, havia d'efectuar el pagament. És a dir, allò que el memorial diu que ha de fer el pagament. Podia ser una persona o un conjunt de persones, però la prestació també podia ser atribuïda a l'explotació, sent el mas o la borda qui es digués que pagava. Així doncs, el primer que cal fer és establir quantes n'hi havia. Un cop establert, es separaran en diverses categories segons qui s'anotà que pagava. Es prestarà especial atenció als individus amb nom, analitzant com eren descrits en el memorial. Finalment, es compararan les diverses unitats de pagament, tenint en compte quants n'hi havia de cada, el nombre de pagaments que feien i al percentatge de propis que n'hi havia de cada.

Al memorial es localitzen, en total, 970 assentaments. Cal descomptar, però, els referits als delmes, propietats de l'Almoina i aquells que no s'anotà qui havia de pagar. En queden, llavors, 950, però, per tal d'establir quantes unitats de pagament hi havia, cal veure en quantes unitats de pagament apareixen en més d'un assentament. El primer lloc on se'n troben és a Borrassà, on el mas Bresch i el mas Trull tenen dos assentaments cadascun⁴². Al segon assentament d'ambdós masos es registrà que «facit frumentum, ordeum, civata ut in precedenti folio continere», reconeixent, per tant, que es fa referència al mateix mas, tot i estar en assentaments diferents.

---

40 Foli CXXIVr

41 També es podria llegir «loycen» en comptes de «loncen»

42 Assentaments 454, f. LIVr, i 462, f. LVr, i assentaments 453, f. LIIIv-LIVr, i 463, f. LVr.

El següent lloc que cal mencionar és Camós. Aquí es documenten tant unitats repetides, com un assentament amb múltiples unitats de pagament. Les unitats repetides es localitzen totes en el foli LXXXVr, que es correspon amb els pagaments de l'aniversari de Bernat de Pera. Camós estava dividida en dues batllies, la de la Masó i la Ramon Arnau, però els diversos pagadors eren anotats només en una de les dues⁴³. L'aniversari de Bernat de Pera no entrava dins aquest sistema de les dues batllies, sinó que anava a part. És per això que cinc dels masos i persones que són mencionats en aquest, ja han estat situats en altres assentaments de la mateixa localitat.

En l'assentament 665, del foli LXXXIVr, set persones diferents van ser agrupades en una sola entrada. Pagaven el mateix i pel mateix motiu, però, tot i això, són realment set unitats de pagament diferent. Arnau de Foselles; Bernat Figuera; Guillem Berenguer; Bernat Besalú; Guillem Ramon Dalmau; Bernat Bartomeu; Pere Mariscot de Croanyes; tots de Sant Vicenç de Camós, paguen un feix de palla «pro pasturis» a la Batllia Mas. Podria ser que es tractés d'un monopoli senyorial d'una zona de pastures?

Finalment, l'últim lloc on es localitzen unitats de pagaments repetides és a Estanyol. En el foli CIv, s'hi anotà una reducció a un pagament en moneda de les diferents prestacions personals en treball que havien de prestar diversos masos en el condomini d'Estanyol⁴⁴, el qual s'ha comentat en aquest mateix apartat. En total, es documenten set masos que ja s'havien localitzat a la població. El mas Dalmau que es menciona en aquest foli es considera, per tant, com el mateix que la Borda Dalmaua⁴⁵ de la mateixa població. Això es pot concloure gràcies a dos arguments complementaris. El primer és que la borda Dalmaua prestava treballs personals al condomini, igual que els altres masos que commuten les prestacions. El segon és la coincidència d'aquests altres masos que hi apareixen amb els masos d'Estanyol que feien les prestacions. Aquesta assimilació mostraria que les diferències entre mas i borda no eren massa clares

Podria ser, però, que aquestes no fossin les úniques unitats repetides, car hi ha masos i homes que tenen el mateix nom que altres masos i homes, tant en localitats

---

43 En l'apartat 2.3.2 s'explica com es distribuïen els pagaments a Camós i com s'indicava què es pagava a cada batllia.

44 Al memorial es registrà així: «Post predicta ad tempo. Ano XXX IIII vidus decembri/. Fuit stabilita condominia subsequentibus de cuius fructibus Elemosina habet medietatem et non debet sive nuntio vel baiulio Elemosine triturari nec levare et qui secuntur faciunt pro jovis, tiradis, batudis, triginis faciendi dicte condomine censum unusquisquem ut sequitur in festo omnium sanctorum.».

45 Assentament 769, foli XCIXv.

diferents com en la mateixa. Potser podria tractar-se d'algun parent o d'algú que se l'anomenés igual. Tot i això, arribar a comprovar si són o no el mateix escaparia de les possibilitats d'aquest treball i de l'ús d'una sola font com el memorial. Així doncs, ara per ara, es considerarà que aquestes persones i masos que es troben en assentaments diferents, per molt que s'hi referissin amb el mateix nom, eren persones i masos diferents.

Tampoc s'ha considerat adient agrupar en Francesc Miquel, tinent de la borda Cigarra, de La Pera, amb el de la seva borda; tampoc en Pere Guerau, tinent del mas Amenller de Cassà de Pelràs, amb el mateix mas. Ambdós tenen assentaments separats al de la seva borda i mas, respectivament, indicant, doncs, que paguen per motius diferents d'aquests i, per tant, s'han comptat per separat. Seguint aquesta línia, potser es podria vincular també, de l'aniversari de Bernat de Pera, a Joan Oller amb la borda Ollera⁴⁶, i a Berenguer Mitjà amb el mas Mitjà⁴⁷. Ara bé, encara que fos el cas, segurament s'haurien de tractar com a Francesc Miquel i Pere Guerau amb la seva borda i el seu mas, respectivament.

En total, hi ha, per tant, 942 unitats de pagament. En 290 (el 30,79%) la prestació era atribuïda a la mateixa explotació; això és, la prestació s'atribuïa al mas (258), o bé a la borda o borna (31). Fins i tot es registrà una masoveria, la *masoveria de n'Escanat*, de la Batllia Ramon Arnau de Camós⁴⁸. Aquesta, però, segurament no seria l'arrendament d'un mas sencer, a l'estil de les masoveries de finals d'època moderna i contemporània. Seria, per contra, l'establiment de terres unides jurídicament com un mas, però sense cap casa habitada al seu interior (Marqués-Mallorquí 2019, 64). No es tractaria, per tant, d'una forma d'explotació, sinó d'un tipus de contracte temporal. Ara bé, sobta que no es mencioni cap informació referent als pagaments; tan sols se'ns diu que «facit de censu», sense cap ítem en la columna dreta, on normalment ho anotaven. Hi ha dues unitats que sembla que la prestació és atribuïda tant a la persona com a la unitat d'explotació, ja que ambdós assentaments comencen amb el nom de l'individu, seguit de la conjunció disjuntiva «vel» i, després, el nom del mas.

Això deixa, per tant, amb 652 unitats de pagament (el 69,21%) on qui apareixia com a responsables del pagament eren una o més persones. Però no de totes se n'anotà

---

46 Assentament 677, foli LXXXVr, i assentament 653, foli LXXXIIv.

47 Assentament 675, foli LXXXVr, i assentament 650, foli LXXXIIr

48 Assentament 652, f. LXXXIIv

el nom. Hi ha sis individus que foren registrats segons el seu càrrec eclesiàstic; vuit que pagaven els hereus d'alguna persona, sense anotar qui eren aquests hereus; dos batlles que foren registrats com «baiulus de Camalela» i «baiulus de Colomes»; un fill que quedà anotat com «son fiyl del dit Bruguenerta», els «dominus de ça Paba» i el cobrament sobre les rendes reials. Per tant, en 631 unitats de pagament sí que es registrà el nom de qui pagava.

D'aquests 631, hi ha vuit assentaments que qui pagava era més d'una persona. D'aquests, quatre eren marit i muller, però tant sols en dos assentaments estan registrats ambdós noms; en un només s'escrigué el nom del marit i, en l'altre, només el nom de l'esposa. En un altre qui pagava eren pare i fill, conjuntament amb les seves esposes, però aquestes només són anotades com “uxoris eorum”. També n'hi ha un altre que pagaven para i fill, però aquest cop sense mencionar les seves esposes. En Ramon i en Guillem Esteve i la “uxore dicti Guillemi” també havien de satisfer els censos conjuntament. La relació de parentiu entre els dos Esteve, que es pot suposar que devia existir, no quedà reflectida en l'assentament. Finalment, hi ha un assentament que està anotat que qui paga són “En Capel et en Ruvira” que “faciunt pro molendino II solidus”. Si cadascú pagava dos sous, o bé ho pagaven entre els dos, és quelcom que no queda registrat en el memorial, tot i que segur que ambdós pagadors devia tenir ben clar què és el que havia de pagar.

Dels 623 restants, 575 (92,30%) s'anotaren amb nom i cognom, mentre que 48 (7,70%) només amb nom o cognom. Cal fer una menció especial a l'assentament 364, de Cassà de la Selva⁴⁹. En aquest, el cognom de la persona que pagava està precedit per dos punts i un espai en blanc on hi hauria d'haver el nom. Ha estat classificat amb els que només es menciona el nom o el cognom, per molt que es suposa que la intenció era anotar també el seu nom. Cal observar, a més, que d'aquests 48, 12 són dones que van ser registrades com a esposes de. Només hi ha una esposa de la qual es sàpiga el seu cognom, i segurament això és perquè també era l'hereva del seu pare.

Taula 1: Classificació de les diferents unitats de pagament segons a qui era atribuïda la prestació

Total unitats de pagament	Masos	Bordes	Masoveria	Persones
942	258	31	1	652

49 Foli XXXIXv.

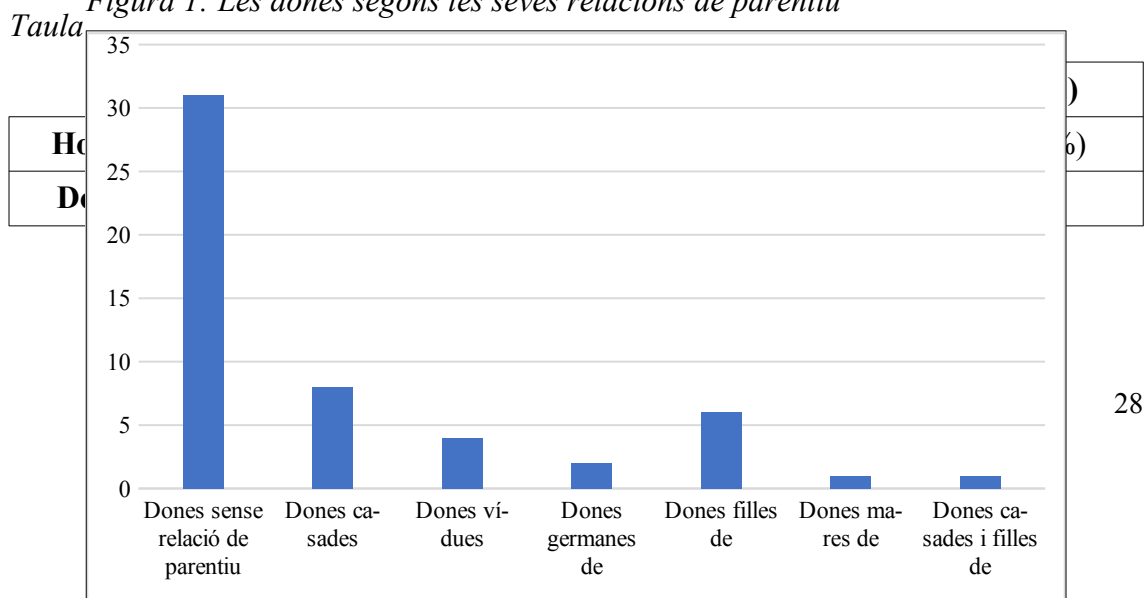
Taula 2: Classificació de les persones segons com eren anomenades al memorial

Sense especificar el nom	Més d'una persona	Nom o cognom	Nom i cognom
19	8	48	575

De les 623 persones de les quals es sap el nom o cognom, hi ha 570 (91,49%) homes i 53 (8,51%) dones. D'aquests 570 homes, només 21 (3,37%) foren registrats amb alguna relació de parentiu. De fet, l'única relació de parentiu amb la qual estan anotats els homes és ser fill de: 19 són fills de pare, un fill de mare i un altre fill de pare i mare. També de 21 (3,37%) s'apuntà quina era la seva professió. Sis d'aquests eren eclesiàstics, que contrasten amb els altres sis altres eclesiàstics que foren anotats pel seu càrrec i no pel seu nom. Podria ser que uns – els que sí que estan registrats pel seu nom – paguessin per raó de les seves propietats i, en canvi, els altres paguessin per censos vinculats al seu càrrec eclesiàstic. Tot i això, Simó de Seixà, paborde del mes de juny, havia de satisfer un cens de 50 sous a l'Almoïna, per les rendes del castell de Palagret, «ratione dicte preponiture». Finalment, també hi ha dos «iuvenis homo», ambdós de Brunyola.

Hi ha 53 dones que pagaven els censos com a actora principal. D'aquestes, la majoria, 31 (58,49%) foren anotades sense cap mena de parentiu, pel seu nom o cognom o pel seu nom i cognom. Hi ha 8 dones (15,10%) que es registraren com a esposes de, sense indicar si el marit era viu o mort en el moment d'escriure el memorial. De quatre altres sí que s'apuntà que el marit era mort, però de cap s'especificà que sí que estava viu en el moment de confecció del memorial. La resta de dones foren registrades com a germanes de (2 assentaments), filles de pare (5 assentaments), filles de mare (1 assentament) i mare de (1 assentament). Hi ha un assentament on la dona és tant filla de com esposa de; en total, per tant, en tretze assentaments (24,53%) la condició de casada de la dona quedà reflectida.

Figura 1: Les dones segons les seves relacions de parentiu

3.3.1. Comparació de les unitats de pagament

Per tal de realitzar aquesta comparació, les diverses unitats de pagament han estat agrupades en tres categories: masos i tinents de masos; bordes i tinents de masos; i persones. Per tal de simplificar, la masoveria de n'Escanat ha estat agrupada amb els masos. Primer, però, cal mencionar que 19 dels 570 homes eren tinents de mas o de borda i, per tant, tot i que l'assentament no s'atribuï directament a l'explotació, en aquest apartat es classifiquen amb el mas o borda, segons correspongui.

D'aquests 19, en 7 es sap perquè es registrà directament, com en el cas d'en Berenguer Mateu, de La Pera⁵⁰, l'assentament del qual comença dient «Bg. Mathei tenens mansatam vocatam Geralda». En 6, perquè, en ser propis, reconeixien tenir un mas. Així apareix en el cas de n'Arnau Clarà, de la Parròquia de Santa Maria de Belllloc, de la Vall d'Aro⁵¹, que «est homo proprius et solidus Elemosine cum mansata et prole sua». En 6 altres es sap perquè confessaven ser propis per raó del seu mas o borda. És el cas, per exemple, d'en Pere Cornell que «est homo proprius Elemosine ratione manso sui», o d'en Bernat Mateu, ambdós de La Pera, que «est homo proprius Elemosine ratione bornam Mathee»⁵². Dels noms de tinents de masos i bordes només se'n registraren 24 (8,22%); 22 tinents de mas i 2 tinents de borda. Sembla, per tant, que qui fos el propietari de l'explotació no era tan important, ja que el pagament es vinculava a la unitat d'explotació. En tot el document, no està documentat de cap dona que fos tinent d'algun mas o borda.

Així doncs, en les 942 unitats de pagament que es documenten al memorial hi ha 33 bordes i tinents de bordes; 279 masos i tinents de masos; i 630 persones que no s'indicà que tinguessin mas o borda⁵³. Sobre el total de 942, representen, respectivament, un 3,50%, 29,62%, 66,88%. En volum de pagament, però, aquests percentatges canvien de forma considerable. I és que, del total de 3091 pagaments, però considerant només els 3061 ítems pertanyents a bordes, masos i persones, les bordes en pagaven 170, amb una mitjana de 5,15 ítems per borda; els masos 1769 i 6,34 de

---

50 Assentament 91, f. VIIIr.

51 Assentament 213, f. XXIIIv.

52 Assentament 93, f. VIIIv, i assentament 97, f. IXr, respectivament.

53 En endavant, i per tal de simplificar, seran anomenats, senzillament, bordes, masos i persones, tot i que, evidentment, no és la borda ni el mas qui paga, sinó la persona física que actuï com el seu tinent.

mitjana; el conjunt de persones satisfieia 1122 ítems, amb una mitjana de només 1,78 pagaments per persona.

Tenint en compte el volum de pagaments, doncs, les bordes passen de representar el 3,50% del total al 5,55%. No sembla un canvi gaire substancial, sobretot si es compara amb els masos, que gairebé es doblen el seu percentatge, d'un 29,62% a un 57,79%. Tampoc si es comparen amb les persones, que quasi redueixen a la meitat la seva importància. Tot i ser el 66,88% del total d'unitats de pagament, només satisfieien el 36,66% del total de pagaments.

Taula 4: Comparació de les diferents unitats de pagament en relació al total de pagaments efectuats

	Unitats de pagament (% sobre el total)	Nº pagaments que feien (% sobre el total)	Mitjana de pagaments per unitat
Masos i tinents de mas	279 (29,62%)	1769 (57,79%)	6,34
Bordes i tinents de borda	33 (3,50%)	170 (5,55%)	5,15
Persones	630 (66,88%)	1122 (36,66%)	1,78

Quant a major nombre de pagaments, el mas Trull és el que en satisfieia més, amb 27, seguit pel mas Bresch amb 26. Ambdós masos són de Borrassà i es troben dividits en dos assentaments diferents. Podria ser que es tractés d'un aplevament de masos i per això tinguessin dos assentaments diferents; un per al seu mas i un altre per al mas annexat. L'assentament amb més ítems, però, és el del mas Verdaguer, de Camós, amb 22, per bé que els altres dos masos mencionats el segueixen de prop amb 21 i 20 ítems en el seu assentament principal. La borda amb major nombre d'ítems és la borda Bernat Cases de Camós, amb 17; de persones, el que més en té és en Bernat Riera, de Llampaias, amb 11 i, considerant també les dones, na Guillelma, esposa de Pere Fels, de Cassà de la Selva, amb 7 pagaments és la que en té més. Na Guillelma és, a més, l'única que no és pròpia de l'Almoina de tots aquests que s'ha mencionat que tenen major nombre d'ítems.

Quant a condició jurídica, de les 942 unitats de pagament, 342 eren de condició jurídica servil; això és, un 36,31% eren pròpies de l'Almoina, que devia equivaldre a ser remença. Aquest percentatge, però, està repartit de forma molt desigual. Mentre que els masos i les bordes eren majoritàriament pròpies – 83,15% i 96,97%, respectivament –, la majoria de persones no són pròpies; de les 630 mencionades, només 78, un 12,38%, ho eren. Bé podria ser, però, que una part d'aquests homes i dones que no eren propis sí que tinguessin mas o borda. Com ja s'ha vist, hi ha sis homes que reconeixien que eren propis per raó de mas o borda, i uns altres sis que eren propis i, com a tals, confessaren tenir mas o borda. Així doncs, sembla lògic suposar que hi hauria més persones que tinguessin mas o borda, però, com no eren pròpies, no ho reconegueren ni quedà anotat al manual. O podria ser, també, que com no eren pròpies, l'Almoina no cregué interessant registrar la seva tinença d'un mas o borda.

Taula 5: Comparació entre unitats de pagament pròpies i no-pròpies

	Pròpies (%)	No-pròpies (%)
Total d'unitats de pagament	342 (36,31%)	600 (63,69%)
Masos i tinents de mas	232 (83,15%)	47 (16,85%)
Bordes i tinents de borda	32 (96,97%)	1 (2,03%)
Persones	78 (12,38%)	552 (87,62%)

4. DESCRIPCIÓ DELS PAGAMENTS I PRESTACIONS PERSONALS

En aquest apartat s'exposen les dades dels diferents assentaments pel que fa als pagaments i a les prestacions que havien de satisfer a l'Almoïna. Aquests han estat dividits en cinc categories diferents. La primera són els pagaments en moneda, que és el primer subapartat, ja que és interessant la informació que ofereix pels altres subapartats. El segon són els pagaments en espècie, que constitueix el gruix de l'apartat. Segueixen els pagaments proporcionals, tancant així els pagaments que cobrava l'Almoïna. Les prestacions personals s'han dividit en aquelles que comportaven la realització de treballs i les que no.

A mesura que es van descrivint els diversos pagaments i prestacions també es comenten les dates i festivitats on es feien i els motius pels quals els havien de saldar. Com s'anirà observant, la majoria de productes i prestacions tenien una data associada on cobrar-se o prestar-se. En tot el memorial, es mencionen 37 moments del calendari agrícola, de l'any o festivitats on s'havien de pagar els diferents censos.

En la següent taula estan recollides aquestes 37 dates, ordenades segons el moment en el qual es feien. Les últimes quatre dates, però, no segueixen aquest criteri, ja que no indicaven un moment concret, sinó només una referència vaga a quan s'havien de prestar o pagar.

Taula 6: Les diferents dates on es realitzaven pagaments i prestacions

Moment de pagament	Cops que es documenta	Percentatge sobre el total
En temps de poda	1	0,05%
En temps de trascolar	1	0,05%
Sant Vicenç	4	0,22%
Carnaval	12	0,66%
El primer dijous de Quaresma	1	0,05%
Anunciació	1	0,05%
Pasqua	220	12,04%
Entre Pasqua i Pentecosta	1	0,05%
Pasqua i Pentecosta	6	0,33%

De Pasqua fins a Pentecosta	1	0,05%
Maig	34	1,86%
Ascensió	1	0,05%
Pentecosta	50	2,74%
31 de maig	1	0,05%
Juny	33	1,81%
Juny i Agost	2	0,11%
Sant Joan Baptista	9	0,49%
Sant Pere de juny	3	0,16%
En temps de trillar	11	0,60%
Agost	12	0,66%
Sant Feliu	502	27,46%
Santa Maria d'Agost	20	1,09%
Sant Pere i Sant Feliu	5	0,27%
Sant Pere i Sant Feliu i Nadal	1	0,05%
En temps de verema	14	0,77%
Santa Maria de Setembre	2	0,11%
En temps de sembra	62	3,39%
En temps de sembra i de trillar	1	0,05%
Sant Miquel	74	4,05%
Sant Miquel i Nadal (la meitat a cada)	1	0,05%
Tots Sants	76	4,16%
Nadal	647	35,39%
Entre Nadal i Carnaval	3	0,16%
In festo ⁵⁴	2	0,11%

54 El mas Masó de Juïgues, assentament 611, f. LXXIIr, en un dels seus ítems es documenta que fa «de censu pro quadam domo vocata Sala, in festo», sense indicar a quina festivitat es referien.

In suo tempore	1	0,05%
Quan es necessiti	2	0,11%
Quan es requereixi	11	0,60%

De motius de pagament, en canvi, se'n documenten una gran varietat al llarg de tot el memorial. Tot i això, s'han simplificat i reduït a només 14 raons, agrupant aquelles que presentessin similituds entre elles. En general, no hi ha una relació clara entre el pagament d'un producte i una causa de pagament concreta. De fet, la majoria de prestacions es feien per cens. En la següent taula estan recollits aquests 14 motius de pagament ja mencionats.

Taula 7: Els diferents motius pels quals s'efectuaven els pagaments i prestacions

Motius de pagament	Cops que es documenta	Percentatge sobre el total
Cases i hospicis	56	4,43%
Propietats de conreu ⁵⁵	268	21,20%
Pastures	36	2,85%
Reduccions de pagaments en espècie	118	9,34%
Reduccions de prestacions personals	57	4,51%
Reduccions de pagaments en espècie i de prestacions personals	11	0,87%
Per censos i agrers	19	1,50%
De trescol	51	4,03%
Lloçol	26	2,06%
Per l'ús del molí	16	1,27%
Botatge	11	0,87%
Reconeixença	62	4,91%
De cens	456	36,08%
Altres	77	6,09%

⁵⁵ Les propietats de conreu que es mencionen en el memorial són terres, feixes, vinyes, horts, closos, camps, honors i farraginals.

4.1. ELS PAGAMENTS EN MONEDA

En aquest apartat es recullen els pagaments en moneda que hi ha registrats en el memorial. Es començarà mencionant les diverses monedes que apareixen documentades. Seguidament es procedirà amb un càlcul del total rebut per l'Almoïna, amb el comentari d'algunes dades estadístiques. Després es farà un esbós de les dates on es rebien aquests pagaments i també dels principals motius de pagament que es documenten en el memorial. Finalment, es comentaran breument els deu pagaments de moneda de major quantitat, com a mostra de la informació que es pot extreure d'una font com l'estudiada.

En el memorial es documenten un total de 800 pagaments en moneda. Excepte amb algunes excepcions, aquests pagaments estan recollits en sous, diners i òbols. Com es sabut, dos òbols fan un diner; dotze diners, un sou; i vint sous són una lliura. En quatre pagaments – un de La Pera, un de Portell, un de Sant Dalmai i l'altre de Fellines – es fa servir el terme *mallà* en comptes d'òbol per tal de referir-se a mig diner. Cal destacar que no hi ha cap pagament registrat en lliures, tot i que n'hi ha d'un volum considerable, com els 200 sous que rep l'Almoïna «*super redditus dominis regis quos habet in civitate Gerunde*»⁵⁶ o els 138 sous de «*Lambillis censuale*»⁵⁷.

A part de sous, diners i òbols, hi ha dues altres monedes que es registren en el memorial: el morabatí i la *masmudina*. El morabatí es consigna en onze assentaments, tots del foli Iv de Girona, els quals són referits, per una anotació al marge, com a «*censuale de orta*». En els mateixos assentaments, però, no es feia referència a la moneda com a morabatí, sinó que l'anomenaven «*aurum*»; així ho anotaren a la columna dreta de l'assentament. És gràcies a dues anotacions – una sobre els pagaments de l'horta i l'altre a sota d'aquests – que se sap que es referien als morabatins. L'anotació inferior és, a més, la suma d'aquests morabatins i també ens ofereix la seva equivalència a sous. La relació d'un morabatí seria «*a XIII solidos pro morabatine*». L'assentament 23, del següent foli, sembla confirmar aquesta equivalència, ja que paga 19s. 6d. «*pro uno auro et dimidio*». Així doncs, un «*auro*» o morabatí equivaldria a tretze sous, com bé indicava la suma dels censos de l'horta.

---

56 Assentament 1, f. Ir.

57 Assentament 966, f. CXXIVr.

Mentre que el morabatí es documenta en diversos assentaments, la masnudina, en canvi, només apareix en un. Aquest és el cas de la borna Cigarra, de La Pera⁵⁸, la qual pagava una «mamutinam», que s'especifica que havia de ser «bonam, cinceram et recti ponderis». En aquest cas, però no s'annotà quina era la seva equivalència en sous o diners.

Per tal de poder fer un càlcul total dels sous i diners recollits per l'Almoïna, es prendrà l'equivalència monetària que donà Masià (1948-49). En el seu article es recullen dues equivalències per masnudines: nou sous per una masnudina «justa y fina de or flamant de bon pes», o set sous per «altre sens expresar lo pes». Així doncs, com que en la masnudina recollida en el memorial es fa incidència sobre el pes, es prendrà el valor de nou sous per aquesta masnudina.

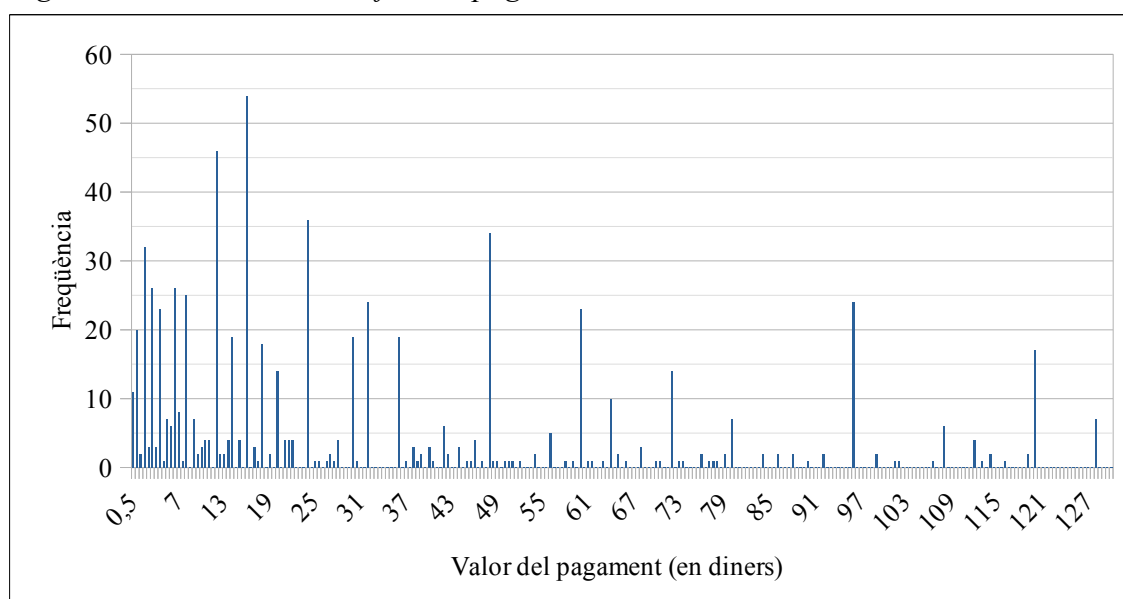
Un cop presentades les diverses monedes, és el moment de presentar el càlcul del total dels ingressos rebuts anualment per l'Almoïna, amb el possible error que pugui representar el valor de la masnudina, i d'analitzar les dades. En teoria, l'Almoïna havia de recollir, anualment, 41.108 diners, o, el que és el mateix, 3.425 sous i 8 diners. Aquests diners els rebia en pagaments que anaven des d'una quantitat de només 1 òbol, fins als 200 sous del pagament de major volum. Tot i això, la majoria dels pagaments no superaven els 2 sous, que és la mediana. L'import més habitual de pagament, és a dir, la moda, és encara d'un volum més reduït; amb un total de 54 pagaments, l'import més habitual eren 16 diners. La majoria de pagaments, doncs, es concentraven en les menors quantitats.

Això es pot observar millor en la següent gràfica. En aquesta, s'ha deixat fora, expressament, els pagaments superiors a 130 diners – una mica menys d'onze sous – per no sobredimensionar l'eix de les X. En qualsevol cas, aquests es corresponen a 66 pagaments, un 8,25% de tots els pagaments. No s'han deixat fora els valors de menor quantitat perquè és en aquests on es concentren la majoria de pagaments. Per fer-nos una idea, els pagaments de mig sou o menys constitueixen un 20% del total de pagaments en moneda.

---

58 Assentament 87, f. VIIv.

Figura 2: Distribució dels diferents pagaments en moneda

Amb tot, les diferències pel que fa a quantitat pagada entre els pagaments són bastant considerables. Per començar, la mitjana dels diversos pagaments és de 51,385 diners – aproximadament, 4s 3d – la qual s’allunya bastant de la mediana. Una desviació estàndard de 119,06 diners deixa clara constància d’aquestes diferències. El que la desviació indica és que, de mitjana, cada pagament s’allunya uns 9s 11d de la mitjana aritmètica. Si es té en compte que aquesta és només de 4s 3d, i que la majoria de pagaments estan per sota dels 2 sous, és evident que hi ha uns pocs pagaments, de volum considerable, que tenen un pes important sobre el total de diners teòricament rebuts per l’Almoina.

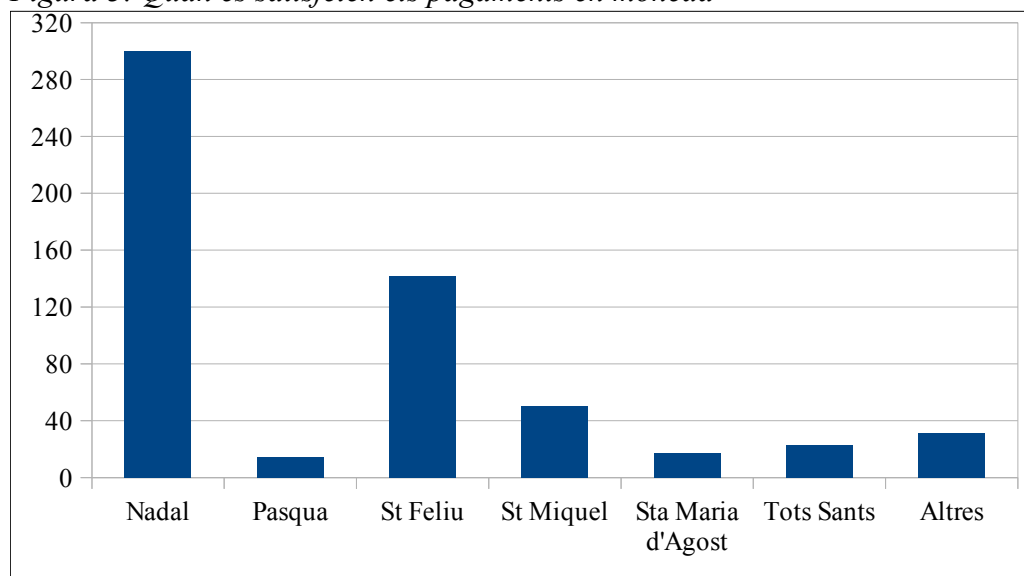
Però, realment, quin pes tenien aquests pagaments sobre el total dels censos fixos en diners que rebia l’Almoina? Agafem, per exemple, els 66 pagaments que no s’han inclòs en la gràfica i que, per tant, podem considerar perfectament els pagaments de major quantitat. Aquests passen de representar un 8,25 del total de pagaments, a un 41,71% sobre el total dels ingressos en moneda de l’Almoina. Això és més exagerat encara amb només els 10 pagaments amb més valor, ja que aquests sols ja suposen un 18,65% del total rebut. Els altres pagaments que es troben per sobre la mitjana representen un 20,25% del total de pagaments, però un 33,79% dels diners ingressats. La diferència més important es troba, però, en els pagaments per sota la mitjana. Aquests són un 71,50% del total, però, en canvi, només representen un 24,50% dels ingressos en moneda.

Taula 8: Comparació dels pagaments de diferent valor en relació amb el pes sobre el total de diners ingressats per l'Almoina de censos fixos en moneda

	Número de pagaments	% sobre el total de pagaments	Diners ingressats	% sobre el total de diners ingressats
Menys de 4s 3d	572	71,50%	10.072,5 (839s 4,5d)	24,50%
Entre 4s 3d i 10s 10d	162	20,25%	13.889 (1.157s 5d)	33,79%
Més de 130 diners (10s 10d)	66	8,25%	17.146,5 (1.428s 10,5d)	41,71%

Quant a la data de pagament, en 577 aquesta és indicada; és a dir, en el 72,13% dels pagaments. La gran majoria, 300 (51,99%) són per Nadal; 142 (24,61%) per Sant Feliu; 50 (8,67%) per Sant Miquel; per Tots Sants 23 (3,99%); per la Mare de Déu d'Agost se'n paguen 17 (2,95%); 14 (2,43%) per Pasqua; i, tant per Pentecosta com per Quaresma, hi ha 7 pagaments (1,21%). Per Sant Joan, al juny i a l'agost hi ha dos pagaments. La resta de dates només tenen un pagament: Santa Maria de setembre; Sant Vicenç; Sant Pere i Sant Feliu i Nadal; Sant Pere de juny; Sant Miquel i Nadal; «in festo»; en temps de sembra; Ascensió; 31 de maig i el primer dijous de Quaresma.

Figura 3: *Quan es satisfieien els pagaments en moneda*

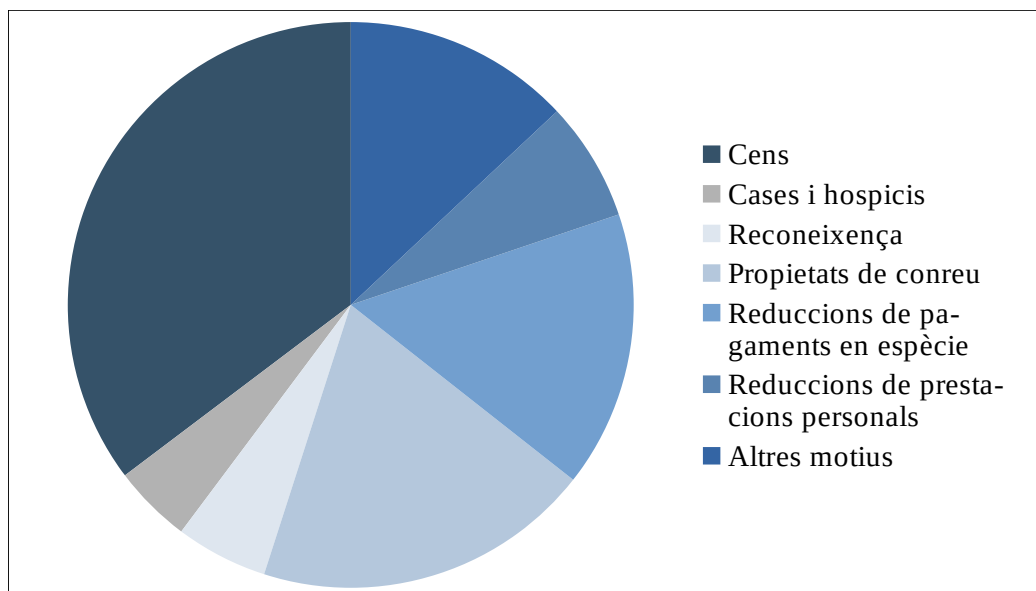

Quant als motius dels pagaments en moneda, el primer que cal mencionar és que 646 (80,75%) pagaments es registrà per quin motiu pagaven. L'Almoina rebia els pagaments en moneda per diverses causes, però la majoria es poden agrupar en sis

categories. La primera d'aquestes són els que, simplement, reconeixien que ho feien «de censu», amb 228 pagaments (35,29%). La segona, amb 125 pagaments (19,35%), són els que pagaven una quantitat fixa en moneda per propietats de conreu. En la tercera categoria es troben els 102 pagaments (15,48%) que es satisfieien per reduccions de censos en espècie. La quarta és la de les reduccions de prestacions personals, amb 44 pagaments (6,81%). Les dues últimes són la dels pagaments per reconeixença personal, amb 34 pagaments (5,26%), i la dels pagaments per cases o per hospici, dels quals n'hi ha 29 (4,49%). Finalment, es documenten 84 pagaments (13,00%) que es satisfieien per altres motius amb menor presència.

Entre aquests, cal destacar, per exemple, el cas d'en Jeroni des Pujol, de Vilavenut⁵⁹, el qual pagava 8 diners «in compensationem tasquarum pro quibusdam basis quas habet iuxta condominam baiuli». El mas Bonet, d'Aiguaviva⁶⁰, també reduí les tasques; en el seu cas, dues tasques per un pagament de 8 sous. La darrera reducció a diner d'una tasca és la d'en Jaume Letó de Serrallonga, de Brunyola⁶¹, el qual pagava 3 diners «pro tascha cuiusdam orti quem habet in quadam possessionem sua». Aquests casos es podrien haver inclòs dins les reduccions de censos, però, com que es mencionà explícitament que es tractava de la reducció d'una tasca, s'ha considerat més interessant classificar-los a part.

Figura 4: Per què es satisfieien els pagaments en moneda

59 Assentament 516, f. LXIIIr

60 Assentament 746, f. XCVIv.

61 Assentament 824, f. CVv.

4.1.1. Els deu pagaments en moneda de major valor

Els dos pagaments de major quantitat de diners ja han estat mencionats. Un són els censos que pagava el rei a l'Almoïna per rendes a la ciutat de Girona. L'altre és la suma dels censos en moneda que rebia l'Almoïna a Llambilles de les rendes que va comprar a Huguet i Guilabert de Cruïlles. Després es localitzen dos pagaments de 50 sous. Un és el del ja mencionat Simó de Seixà⁶², paborde del mes de juny, que els pagava l'últim dia del mes de maig «pro redditibus castri de Pelegreto». També sobre el castell de Palagret és l'altre pagament de 50 sous. L'assentament 52 de Celrà⁶³ documenta que «dicta Elemosina recipit singulis annis a proposito de Cilrano alia iunii in ecclesia Gerundem, ratione castri de Palagreto». En ambdós assentaments s'anotà que hi havia més informació al respecte al foli 131, però aquest memorial no arriba fins a aquest foli.

El cinquè pagament en volum és el d'un establert al monestir de Sant Daniel de Girona⁶⁴. D'aquest se'ns diu que va ser establert «in cenobio sancti Danielis pro domina Brunissendi de Gerundela, condam». Feia un pagament de 40 sous per Nadal «pro suo beneficio quod dicta Brunissenda instituit in dicto cenobio». Els altres cinc pagaments de major quantitat corresponien a masos. És per això que s'ha de tenir en compte les diferències jeràrquiques en els pagaments. No era el mateix les rendes que podia pagar a l'Almoïna el rei, el qual era superior, que les que podia rebre d'altres senyories, que podrien estar més o menys al mateix nivell jeràrquic. Encara menys amb les d'un pagès, per molt que fos un pagès gras, ja que l'Almoïna, en aquest cas, era qui estava en una situació de poder.

El mas que feia el pagament més gros en moneda era el mas Puig, de Puig Amalric, de Viladasens⁶⁵. Aquest era «baiulus de sac» i havia de satisfer un pagament de 35 sous barcelonesos «pro agrariis et pro censu» per Sant Feliu. Era l'únic pagament que feia aquest mas. En canvi, el mas Adaró, de la Bisbal d'Empordà⁶⁶, el qual havia d'efectuar un pagament de 33s 4d, a més d'altres prestacions que realitzava el mas. Aquest pagament en moneda va ser afegit amb posterioritat de la redacció original del memorial.

---

62 Assentament 28, f. IIr.

63 Foli IVv.

64 Assentament 24, f. IIr.

65 Assentament 720, f. XCIIr.

66 Assentament 194, f. XXr.

El vuitè pagament en moneda de major valor, i el tercer dins dels masos, és el del mas Companyó, Estanyol⁶⁷. Aquest era «baiulus naturalis Elemosine» i havia de satisfer, per Nadal, un pagament de 32 sous «de censu et pro agrariis». Finalment, hi ha dos masos que pagaven ambdós 30 sous. Aquests són mas Colom, Borgonyà⁶⁸, que els satisfieia «pro censu et pro agrariis» i els saldava per Nadal, i el mas Boïgues, Llambilles⁶⁹, que els pagava «pro censu et agrariis», la meitat per Sant Miquel i l'altra meitat per Nadal. En el següent quadre queden recollits aquests deu pagaments de major valor econòmic.

Taula 9: Els deu pagaments en moneda de major valor

Quantitat de pagament	Qui paga	Notes
200 sous	El rei	«super redditus dominis regis quos habet in civitate Gerunde de censu»
138 sous	Llambilles censal	Segurament es tracta de la suma dels censos en moneda de les rendes que van comprar a Huguet i Gilabert de Cruïlles
50 sous	Simó de Seixà	«ratione dicte prepositure [...] pro redditibus castri de Pelegreto»
50 sous	No diuen qui	«rationem castri de Palagreto»
40 sous	Establert al monestir de Sant Daniel	Pagava pel seu benefici
35 sous	Mas Puig, de Puig Amalric, de Viladasens	«pro agrariis et pro censu» Era «baiulus de sac»
33s 4d	Mas Adaró, de la Bisbal d'Empordà	Fa també altres pagaments.
32 sous	Mas Companyó, d'Estanyol	«de censu et pro agrariis» Era batlle natural de l'Almoïna
30 sous	Mas Colom, de Borgonyà	«de censu pro censu et pro agrariis»
30 sous	Mas Boïgues, de Llambilles	«pro censu et agrariis»

67 Assentament 747, f. XCVIIr.

68 Assentament 601, f. LXXIr.

69 Assentament 46, f. IVr.

4.2. PAGAMENTS EN ESPÈCIE

En aquest apartat es descriuran les dades extretes dels pagaments que s'havien de fer en espècie. Així mateix, aquest apartat està dividit en diversos subapartats on s'han agrupat els diversos productes que l'Almoina rebia. El primer d'aquests és el dedicat als cereals, base de l'alimentació. El segueix el dedicat a les fogasses i als pans, car es feien a partir dels cereals i, per aquesta relació, els dos subapartats van seguits. Després vindria el que està dedicat a l'aviram, pel seu nombre considerable de pagaments. El subapartat dedicat als mamífers és el següent; en ser ambdós productes carnis s'ha considerat que haurien d'anar seguits. El darrer subapartat temàtic és el dedicat als productes de la vinya; principalment el vi, però també es documenten pagaments de raïm i most. Finalment, hi ha un subapartat per tots aquells pagaments en espècie que, perquè tenen poc volum de pagaments, o perquè no es té una relació clara entre ells, no tenen un subapartat propi.

Cal mencionar, també, que en aquells productes on hagi estat possible, s'ha realitzat una petita glossa sobre el seu preu, i altres commutacions que s'hagin fet. Aquesta s'ha fet només amb la informació oferida pel memorial, bé per anotacions i comentaris en els pagaments, bé a través dels censos que han estat reduïts a pagaments en moneda. En cap cas es tracta d'un índex de preus, sinó només d'un petit apunt dels preus que ofereix la mateixa font.

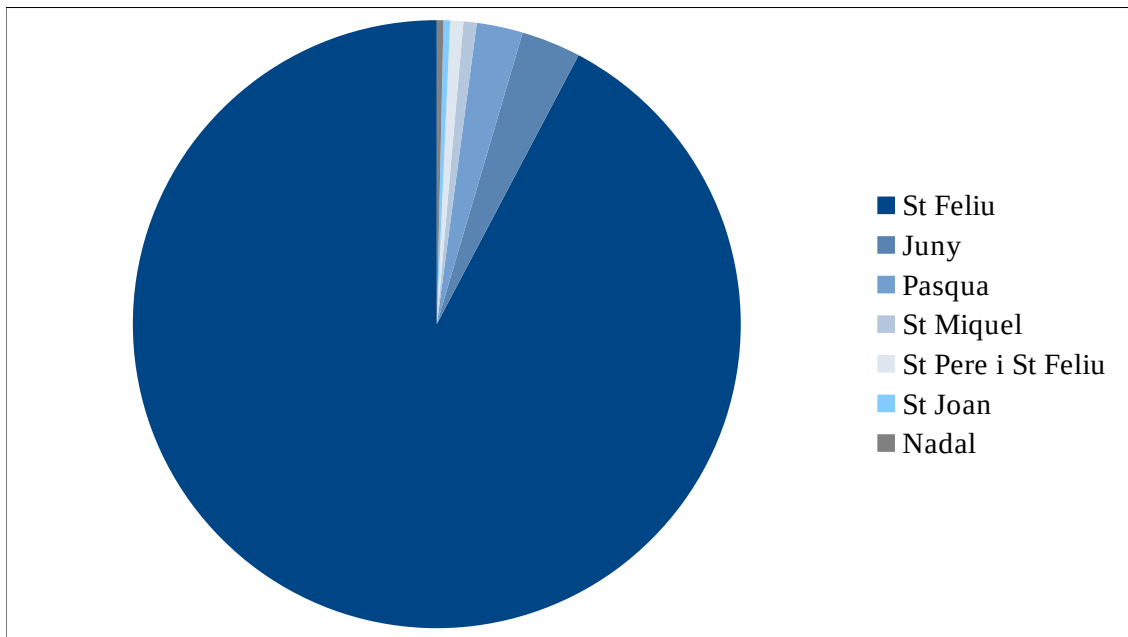
4.2.1. *Cereals*

Aquest subapartat comença amb un breu comentari sobre les dates de pagament, ja que tots els cereals coincideixen en una mateixa festivitat, Sant Feliu. En segon lloc, es fa un petit apunt sobre les diverses mesures que es localitzen en el memorial en els pagaments de cereals. En tercer lloc, es descriuen els pagaments de cada cereal, ordenats segons el nombre de pagaments que es documenten al memorial. Després es fa un breu incís sobre els adjectius que descriuen com han de ser aquests cereals. Finalment, es farà un intent d'aproximació, en litres, al volum total de cereals que havia de rebre, anualment, l'Almoina. Aquest volum serà només dels censos de cereals fixos, ja que dels pagaments proporcionals a la producció no es pot saber quant rebien.

Al memorial són mencionats els següents cereals: blat, forment, ordi, civada, mill i melca. En total hi ha 668 pagaments de cereals. Aquests es pagaven, majoritàriament, per Sant Feliu (1 d'agost); dels 284 cops que es menciona quan es

paguen, 262 paguen en aquesta festivitat. Del total, un 39,22% dels pagaments es realitzaven per Sant Feliu; si només es té en compte els 284 pagaments que s'indica quan es fan, llavors representa un 92,25%. Tanmateix, és probable que en fossin molts més els que es recollien en aquesta data, ja que, si era costum, probablement no calia indicar-ho per saber quan s'havia de pagar. Amb el següent gràfic es cospa millor la preponderància de Sant Feliu com a data per recollir els pagaments de cereal.

Figura 5: Quan es satisfeien els pagaments de cereal

Al llarg del memorial de rendes estudiat apareixen una gran diversitat de mesures. En total, se n'han localitzat 32 de diferents, tot i que podria ser que alguna fos la mateixa mesura que una altra, però s'hi referissin amb un altre nom. No s'han comptat, però, aquelles mesures que s'hi feia menció només com a mesura censal, mesura vella o mesura acostumada. És probable que la dispersió de les rendes de l'Almoina devia tenir implícit aquesta basta diversitat de mesures.

En el següent quadre estan recollides les diferents mesures que es mencionen al llarg del manual. S'ha respectat el nom que li atorguen, però han estat traduïdes al català actual. En el quadre també es deixa constància dels cops que apareix cada mesura, el lloc o llocs on apareix documentada i, en aquelles en què ha estat possible trobar-la, la seva equivalència en litres, la mesura de capacitat utilitzada en l'actualitat de forma quotidiana. L'equivalència que s'ha fet servir en cada mesura ha estat la calculada en

Alsina-Feliu-Marquet (1990). L'única excepció ha estat la mesura d'Anyells, ja que no hi és esmentada. En aquest cas, s'ha pres l'equivalència proposada per Teixidó (2009).

Taula 10: Les diferents mesures utilitzades en el memorial pel cereal

Nom de la mesura	Cops que apareix	Parròquies/ poblacions on es localitza	Equivalència en litres
Mesura d'Anyells	83 pagaments	Aiguaviva; la Vall d'Aro; Cassà de la Selva; Celrà; Estanyol; Fonoleres ⁷⁰ ; La Bisbal; La Pera; Madremanya; Riudellots de la Selva; Viladasens.	1 mitgera rasa = 28,632L 1 mitgera curulla = 30,414L
Mesura de Monells	46 pagaments	Cassà de la Selva; Cruïlles; Felines; Foixà; Gaüses; La Pera; Mata; Riudellots de la Selva; Viladasens.	1 mitgera rasa = 35,725L 1 mitgera curulla = 36,932L
Mesura rasa de Monells («rectam mensuram de Monells»)	11 pagaments	Cruïlles; Mata.	1 mitgera = 35,725L
Mesura vella de Monells («mensuram veterem de Monellis»)	20 pagaments	Palau Borrell.	
Mesura corrent de Monells («mensuram curribilem de Monells»)	1 pagament	Gaüses.	
Mesura «fori» de Monells	2 pagaments	Fonoleres; Mata.	
Mesura vendible de Monells («mensuram vendibilem de Monells»)	1 pagament	Mata.	

70 A Fonoleres, segons quedà registrat en l'assentament 139, f. XVr, la mesura censal era la mesura d'Anyells, ja que es llegeix que paga diversos cereals «ad mensuram censualem, que est mensura de Agnis»

Mesura de Girona («mensuram de Gerunde») ⁷¹	46 pagaments	Borgonyà; Cassà de la Selva; Celrà; Clota; Estanyol; Fellines; Gaüses; La Pera; Llambilles; Medinyà; Orriols; Salt; Sant Andreu del Terri; Sords; Vila-roja; Vilablareix.	1 mitgera rasa = 55,035L 1 mitgera curulla = 59,622L
Mesura rasa de Girona («mensuram rectam Gerunde»)	9 pagaments	Borgonyà; Cassà de la Selva.	1 mitgera = 55,035L
Mesura vendible de Girona («mensuram Gerunde vendibilem»)	6 pagaments	Domeny; Llampaiés; Palau Borrell.	
Mesura de Banyoles	4 pagaments	Serinyà; Viladasens	
Mesura censal de Banyoles («mensuram censualem de Balneolis»)	21 pagaments	Camós; Llampaiés; Serinyà; Viladasens; Vilavenut.	1 mitgera = 39,693L
Mesura vendible de Banyoles («mensuram vendibilem de Balneolis»)	34 pagaments	Camós; Clota; Serinyà; Vilavenut.	1 mitgera = 38,734L
Mesura vella de Banyoles («mensuram veterem de Balneolis»)	11 pagaments	Borgonyà; Camós.	
Mesura «fori» de Banyoles	1 pagament	Camós.	
Mesura corrent de Banyoles («mensuram curribilem de Balneolis»)	1 pagament	Vilavenut.	
Mesura del pastreny de Banyoles	3 pagaments	Llampaiés; Sant Andreu del Terri.	1 mitgera = 27,302L
Mesura vendible de Besalú («mensuram vendibilem de Bisalduno»)	12 pagaments	Portell; Serinyà.	1 quartera = 34,759L
Mesura censal de Besalú («mensuram censualem de Bisuldino»)	2 pagaments	Portell.	1 mitgera = 46,346L

71 A l'assentament 51, f. IVv, i al 57, f. Vr, de Celrà, s'anotà «ad mensuram Gerunde vel Cilrani». Aquestes són les dues úniques referències del memorial de la mesura de Celrà, mostrant-la equivalent a la de Girona. A Alsina-Feliu-Marquet (1990) es recull que a Celrà s'utilitzaven les mesures de Girona.

Mesura ordinària de Besalú («mensuram ordinadiram de Bisuldino») ⁷²	8 pagaments	Serinyà.	
Mesura de Peralada	2 pagaments	Borrassà	1 mitgera vendible = 30,988L 1 quartera censal rasa = 12,582L
Mesura censal de Peralada («mensuram censualem de Petralata»)	1 pagament	Borrassà	1 quartera censal rasa = 12,582L
Mesura rasa de Peralada («rectam mensuram de Peralada»)	1 pagament	Borrassà	1 quartera = 12,582L
Mesura de Cassà	1 pagament	Cassà de la Selva	1 mitgera rasa = 54,432L 1 mitgera curulla = 59,501L
Mesura corrent de Brunyola («mensuram curribilem dicti castri [Brunyola]»)	61 pagaments	Brunyola; Sant Dalmai; Ermedans.	1 mitgera rasa = 58,777l 1 mitgera curulla = 63,967L
Mesura de Bàscara	9 pagaments	Gaüses; Viladasens.	1 mitgera rasa = 39,587L
Mesura corrent de Bàscara («mensuram curribilem de Basquera»)	1 pagament	Gaüses	
Mesura de Figueres	5 pagaments	Borrassà	1 mitgera vendible = 31,380L
Mesura de La Bisbal	2 pagaments	La Bisbal d'Empordà	1 mitgera rasa = 37,879L 1 mitgera curulla = 40,341L
Mesura rasa de Castelló d'Empúries («mensuram rectam ville Castilionis»)	2 pagaments	Palau Borrell	1 mitgera vendible = 30,852L
Mesura de Fonolles	1 pagament	Fonolles	1 mitgera rasa = 38,139L 1 mitgera curulla = 39,587L

72 En els assentaments 563 i 566, f. LXVIIIr es llegeix «ordealem». No sé si es tracta d'un error d'escriptura, o si realment es tractava d'una mesura diferent. Tot i això, de moment es considerarà com un error i, per tant, que es tracta de la mateixa mesura.

Mesura de Queixàs	13 pagaments	Borrassà	1 quartera = 34,759L ⁷³
-------------------	--------------	----------	---------------------------------------

La civada és el cereal amb major nombre de pagaments documentats, amb un total de 297. Va ser el cereal per excel·lència per les cavalcadures a la Corona d'Aragó. Segons Riera (2017, 27), «el seu avenç s'inicia al s. XI, quan el cavall comença a definir l'estatut militar de la nova classe dels cavallers». Es saldava també un pagament per Sant Miquel, 5 més al juny, per Nadal un pagament on també es reconeixien satisfer 5 diners i per Pasqua 7 pagaments, els de l'assentament múltiple de Camós que pagaven «*mediam quartera civate et duo ova in festo Pasche*».

Només s'indiquen 45 motius de pagament, dels quals 29 són com a cens, 2 pel lloçol, 4 per propietats de conreu, 2 per l'alberga i a Vilavenut 3 paguen per guarda i un altre «*pro guarda ho per pastura*». Destaquen dos assentaments⁷⁴ on, en comptes de dir *civate* com la resta de pagaments, s'hi refereixen com a *avene*. D'aquests, el Mas Casademont, de Clota, és encara més curiós, car primerament s'anota al manual «*III modia civate*», però després es ratlla *civate* i s'hi escriu a sobre *avene*. Riera (2017) no comenta res respecte l'ús de cap dels dos termes. Ambdós pagaments es paguen per Sant Feliu, així que no sembla que sigui una diferència de variant d'hivern en comptes de variant de primavera.

Es compten un total de 184 pagaments de forment, essent el segon cereal més representat en nombre de pagaments. Aquest va ser el cereal amb major prestigi i el principal cereal panificable. El seu conreu va anar en augment des del 1050. Se'n coneixien diversos tipus, de qualitats diferents; no totes eren indicades per elaborar el pa blanc d'alta qualitat (RIERA 2017, 23). Tot el forment es paga per Sant Feliu, excepte un pagament que es fa per Sant Miquel. El forment es paga per diversos motius; se'n mencionen 59, majoritàriament el simple «de censu»; 13 pel lloçol; 13 també per propietats de conreu; 4 que en paguen en comptes de pagar fogasses i altres motius diversos.

L'ordi és el tercer cereal en nombre de pagaments, amb un total de 128. Fins a la segona meitat del s. XII era el cereal principal a les zones altes i fredes, però el forment

73 A Alsina-Feliu-Marquet, es diu que Les mesures de Queixàs són les mateixes que les de Besalú. A Teixidó (2008) la fa equivalent a la mesura vendible de Besalú. Així doncs, com hi ha diverses mesures de Besalú, es prendrà l'equivalència a la mesura vendible.

74 Mas Vives, assentament 235, f. XXVIIr, i Mas Casademont, assentament 731, f. XCIIIv.

va anar arraconant-lo i convertint-lo en un gra de pobres i per alimentar els animals (Riera 2017, 25). A més de per Sant Feliu, hi ha dos pagaments al juny i dos altres per Sant Pere i Sant Feliu (30 d'agost). S'indiquen 65 motius de pagaments: 38 de cens, 1 pel lloçol, 3 per agrers i censos, 1 per maneda, 3 pel molí i 1 pel reg del seu molí. Hi ha altres motius de pagaments, entre els quals destaca el de Guillem Jaume, de Fonolleres, que paga una mitgera d'ordi «pro civata». S'ha d'entendre aquesta «civata» com al cereal, ja que aquest és el mot que fan servir per referir-se a la civada? O, per contra, paga aquest ordi per encebar els animals i, per tant, «civata» seria una referència a un cereal que s'utilitza per a l'alimentació dels animals? El memorial no recull pas què és el que hem d'entendre d'aquesta «civata».

De blat n'hi ha 57 pagaments, sent el quart cereal amb presència al memorial. Es paga també al juny i a Sant Joan Baptista, amb 2 i 1 pagament, respectivament, encara que possiblement es podria considerar que Sant Joan és només una concreció de juny. Alguns motius de pagament són comuns amb el forment, com de cens o pel lloçol, amb 11 pagaments cadascun, d'un total de 31 pagaments amb motiu indicat, i 3 que s'efectuaven per propietats de terres. Altres paguen per l'alberga, per manedes, per agrers o per un molí.

Tant el mill com la melca, només es troben en un assentament de Borgonyà, on el mas Pasqual paga una mitgera de cada⁷⁵. Aquesta, però, només l'ha de pagar «si habuerit [mill o melca] in suis terris». El mill era un cereal que s'utilitzava principalment per l'alimentació de l'aviram i només una petita part es dedicava al consum humà, sobretot en les famílies pobres. En temps de penúria, però, el seu consum augmentava. La melca era també un cereal destinat a l'alimentació dels animals, sobretot porcs, bous i cavalls. Però, igual que el mill, en temps de necessitat es podia barrejar amb altres grans per tal de fer pa (RIERA 2017, 29-30). En qualsevol cas, el fet que es pagués només si n'hi havia mostra la seva poca presència en el mas Pasqual. Però també en les possessions de l'Almoïna, que no en rebia més en forma de cens fix.

Hi ha diversos adjectius que acompanyen els pagaments de cereals. El més comú és *pulcer*, que fa referència a que el cereal havia de ser pulcre; és a dir, net i sense barrejar. En total, apareix 43 cops. Acompanya majoritàriament al forment, amb 19 cops, seguit per l'ordi amb 13, després al blat amb 9 i de civada només s'indica dos

---

75 Assentament 597, f. LXXr.

cops. El següent que apareix més és *bonus*, que fa referència a la qualitat del cereal. Es documenta en 25 pagaments: 9 de forment, 8 d'ordi, 7 de blat i només un de civada. També estan registrats dos adjectius més, *siccum* i *nitidus*. *Siccum* fa referència a que el cereal havia d'estar sec. Cal tenir en compte que un cereal humit ocuparia més espai que no pas un assecat i tenia més possibilitat de fer-se malbé. En el memorial apareix 9 cops; 8 acompanyant al forment i un a l'ordi. *Nitidus* fa referència al fet que el cereal ja havia estat purgat i netejat, amb el gra separat de la palla. Apareix només 5 cops; en quatre acompanya el forment i en un l'ordi. També es menciona alguns cops si el cereal es paga «cum calco» o «sine calco». En concret, 50 cops es recull que es paguen amb el calco. 17 d'aquests són d'ordi, 16 de civada, 14 de forment i 3 de blat. Sense calco hi ha 19 pagaments; 14 de civada, 2 de forment, 2 d'ordi i un de blat.

Un cop exposats els pagaments en els diversos cereals, es farà una aproximació al volum total de cereals que hauria de rebre l'Almoïna d'aquests censos fixos de cereal. Cal tenir en compte, però, que aquest càlcul es fa sobre el total teòric de pagaments fixos de cereal que rebia l'Almoïna. En cap cas es pot considerar una aproximació fiable a la quantitat de cereal que rebia. En primer lloc, perquè no es té en compte el que en rebia a través dels pagaments proporcionals, com el delme, la tasca o el braçatge. En segon lloc, perquè allò que s'anotà en el memorial era el que, en principi, s'havia de pagar. Per saber realment què rebien s'hauria de consultar un llibre de comptes.

A més, no tots els pagaments indicaven en quina mesura es realitzaven. En aquells que no s'anotà, s'ha agafat la mesura majoritària de la seva localitat. Això és així excepte en el cas de Crespià i Juïgues. En aquestes dues localitats, els pocs pagaments que hi ha – un i tres, respectivament – només documenten que es feien en mesura censal. En aquests dos casos el que s'ha fet és consultar a Alsina-Feliu-Marquet (1990) quina mesura es feia servir en les localitats i s'ha pres per calcular el volum total. Per Crespià, s'ha agafat la mesura censal de Besalú, i per Juïgues, la censal de Banyoles. Censal perquè els quatre pagaments indicaren que es feien amb la mesura censal. Tampoc ha estat així en el cas de Borrassà, però per motius diferents. En aquesta localitat, la mesura més utilitzada és la mesura de Queixàs, però aquesta només es documenta en els tres darrers folis que ocupa la localitat. Hi ha 9 pagaments que es diu que es feien en mesura censal. Com l'única mesura censal que mencionen a Borrassà és

la mesura censal de Peralada, s'ha fet servir aquesta per la resta de pagaments de la localitat.

Com es pot comprovar en el quadre, no s'ha trobat equivalència de totes les mesures. En aquest cas, s'ha fet servir la mesura del lloc indicat, però sense l'adjectiu que l'acompanya. És a dir, en el cas de la «mesura *fori* de Monells», el que s'ha fet ha estat considerar-la com una mesura de Monells per tal de fer el càlcul. Finalment, en aquelles mesures que hi ha una equivalència tant a rases com a curulles, s'ha optat per prendre-les com a curulles. S'ha fet així per dos motius. El primer és que, en el memorial, en els casos que s'indicà com havia de ser la mesura, sempre s'indicà rasa. El segon és que Alsina-Feliu-Marquet (1990, 49) indiquen que hi ha indicis indirectes que a Girona es solia pagar amb mesura curulla.

Taula 11: Total de pagaments i aproximació al volum rebut de cada cereal

	Civada	Forment	Ordi	Blat	Mill	Melca
Nº pagaments	297	184	128	57	1	1
Volum (litres)	17.808,06	9.106,242	16.757,59	2.697,225	59,622	59,622
Mitjana	60,366	50,311	134,14	47,320	–	–

El que és més sorprenent d'aquesta taula és com l'ordi passa de ser el tercer cereal en nombre de pagaments, a convertir-se en un competidor proper de la civada quant a cereal rebut. I és que, tal com indica la mitjana, els pagaments en ordi són d'un volum generalment superior als de la resta de cereals. Considerant, una mica de forma arbitrària, 200L com un pagament de volum considerable⁷⁶, només hi ha 1 pagament de blat per sobre dels 200L i de forment només se'n documenten 4. De civada, però, sí que n'hi ha bastants més, amb 17 prestacions per sobre dels 200L, i 27 d'ordi. Tot i això, no es localitza cap pagament de civada per sobre dels 400L, mentre que d'ordi n'hi ha 6, dos dels quals encara passen els 500L.

Podria ser que, per molt que hi hagués menys unitats de pagament que satisfessin prestacions d'ordi, aquestes estaven més especialitzades en el seu cultiu i, per tant, en paguessin més, compensant la falta d'altres cereals. Tot i que cal tenir en

⁷⁶ En totes les mesures que s'utilitzen en el manual, 200L és més de tres mitgeres. En l'única que no és el cas, és la mesura vendible de Besalú i, per extensió, la de Queixàs, on tres mitgeres són uns 208L, no gaire més que els 200L considerats. És més, excepte en les mesures de Girona, Besalú, Cassà, Brunyola i la mesura curulla de la Bisbal, 200L representen 5 mitgeres o més.

compte que no tenien el mateix prestigi ni preu els diversos cereals. No era el mateix entregar certa quantitat de forment que la mateixa quantitat d'ordi. Tampoc eren comparables l'ordi i la civada, per molt que no fossin tan importants com el forment. Mentre la importància del primer anava en retrocés, el segon acabaria portant a pràctiques especulatives a mitjans-finals del s. XIV (RIERA 2017, 27). Caldria saber si sempre es pagava amb el cereal assenyalat o amb un cereal equivalent. Als pagesos els podria interessar quedar-se amb els cereals de millor qualitat i amb millor sortida en el mercat.

4.2.2. Fogasses i pans

Aquest subapartat està dedicat als pagaments de fogasses i de pans, en ser ambdós productes derivats dels cereals. Tot i això, l'apartat es centra sobretot en les fogasses, en oferir molta més informació el memorial. El subapartat comença amb la descripció de quantes fogasses rebia l'Almoïna, en quines dates i per quins motius es documenta que es pagaven. En segon lloc es tracta els termes que es fan servir i quins adjectius s'utilitzen per descriure-les. Després es comenten les diferents commutacions que es fan de les fogasses en altres tipus de pagaments. Finalment, es fan alguns apunts sobre els pagaments de pans.

El DIEC defineix fogassa com a «pa bast de forma plana i rodona», mentre que el Vocabulari Lluís Faraudo la defineix com una «mena de coca cuita al forn o sota la cendra al caliu». Es localitzen 69 pagaments, rebent l'Almoïna un total teòric de 167 fogasses. De mitjana se'n pagaven 2,42 i, per bé que la mediana és 2 i, per tant, propera a la mitjana, la realitat és que hi ha força diversitat en quantes se'n pagaven. Qui més en pagava eren Valeri Serpey, Arnau Motgera, el mas Calvel i el mas Esteve, tots de la Vall d'Aro, que en pagaven vuit cavallerils. En canvi, qui menys en pagava eren el mas Verdaguer i el mas Mitjà, ambdós de Camós, que només feien «medietate medie fogacie cavaleril». En 33 pagaments (47,82%) es diu quan es paga. 27 són per Nadal, 5 per Sant Feliu i un al juny. Només 11 (15,94%) indiquen motiu de pagament, majoritàriament «de censu». Hi ha dos pagaments, tots dos de Camós, on s'indicà quin era el pes que havien de tenir les fogasses. Ambdós descriuen el mateix pes, «de XLIX unciis minus I quartono quolet fogacia». Lluch (2010), en una nota explicativa a peu de pàgina, diu que aquest és el pes acostumat de les fogasses de Camós.

No sempre, però, fan servir el terme *fogassa* – el qual es troba escrit com «fogaciam», «fogacie», «fogacias» o «fogaces» –. Hi ha dos pagaments, un de Foixà i l'altre de la Vall d'Aro, on s'hi refereixen com a «placentam» i «placentham», respectivament. *Placenta* era usat com a un sinònim de fogassa (TEROL 2016) i el mateix memorial també ho confirma. En el pagament de la Vall d'Aro, d'Arnau Motgera⁷⁷ pagava vuit plancetes «quales ut supra». En l'altre assentament del foli no es paguen placentes, però Guillem Ramon sí que pagava cinc fogasses, de les quals se'ns diu que les fa «vel V^o partidors frumenti, quales ut supra». De nou, es remet al pagament superior, al primer pagament de la Vall d'Aro, que és l'assentament anterior. En aquest, Vilari Serpey no pagava placentes, però sí vuit fogasses, les quals les pagava «vel octo partidos frumenti». És a dir, igual que les pagava Guillem Ramon i com les havia de pagar Arnau Motgera, per molt que no faci servir *fogassa* sinó *placenta*.

Hi ha, però, un altre terme que es fa servir, i aquest és «placentulas». Es documenta només a Borrassà, en quatre dels sis pagaments de fogasses de la localitat. En aquest cas no hi ha un argument tant de pes com el de la Vall d'Aro. A més, totes aquestes *placentulas* són «placentulas oblials», un adjectiu que, fins a Borrassà, no havia acompanyat a *fogassa*. Tot i això, tant Guillem Guibert, de Borrassà, com el mas Berenguer Estrada, de Camós⁷⁸, paguen fogasses *oblials*. Podria ser que el terme *placentula* podria ser una variant local de *placenta* i, per tant, sinònim de *fogassa*. En aquest treball serà considerat com a sinònim, per bé que no es pot afirmar res respecte a l'altra hipòtesi, ja que, per començar, manca coneixement lexicogràfic.

A més de «oblials», que, com ja s'ha comentat, es documenta en les quatre *placentulas* i en dos pagaments més, l'altre adjectiu que també acompanya a les fogasses és cavalleril. Es registra en 30 pagaments. Set dels nou pagaments de fogasses de la Vall d'Aro són cavallerils; 19 dels 25 pagaments de fogasses de Camós també són cavallerils i també ho són les fogasses de l'únic pagament de Santa Llogaia del Terri, de Sant Gregori, de Riudellots de la Selva i de Franciac. En canvi, cap dels dotze pagaments de Cassà de la Selva atorga adjectiu a les seves fogasses.

En 29 dels pagaments de fogasses, un 42,03%, s'indicà la possibilitat d'efectuar un pagament alternatiu, en moneda o en forment, en comptes de pagar les fogasses. És a dir, el pagès, o qui pagués, tenia tant la possibilitat de pagar les fogasses com de fer un

---

77 Assentament 212, f. XXIIIr.

78 Assentaments 469, f. LVIr, i 654, f. LXXXIIv, respectivament.

pagament equivalent. En 19 pagaments es diu que una fogassa valia tants diners com sous valia una mitgera de forment en la mesura corresponent, si és que s'indica mesura. Aquest preu, però, era variable, no fix, ja que en 15 d'aquests 19 s'indicà que el preu del forment havia de ser el que tingués per Nadal. Fins i tot en el mas Ferrer, de Cassà de la Selva⁷⁹, s'especificà que el preu de la mitgera havia de ser el del mercat de Girona («foro Gerunde») per Nadal. A Cassà de la Selva aquesta avinença estava molt estesa, ja que es documenta en 10 dels 12 pagaments de fogasses de la localitat. És probable que es fes servir el preu del forment per Nadal perquè era en aquesta data quan majoritàriament es pagaven les fogasses. Però també podria ser perquè el preu del forment per Nadal era més car.

En 4 pagaments s'anotà que podien pagar bé les fogasses, bé una certa quantitat concreta de diners. En Joan de Portell, de Portell⁸⁰ podia pagar 3 òbols per una fogassa; el mas Jaume Villa, de Camós,⁸¹ 2 diners o una fogassa i el mas Moret, de Viladasens⁸² podia satisfer 4 diners o dues fogasses. En Bernat Martí, de Viladasens,⁸³ tenia la possibilitat de pagar 6 diners per una fogassa i una quantitat indefinida de vi, però, com també és de Viladasens, podríem suposar que 2 diners eren per la fogassa i els altres 4 pel vi. Això podria apuntar a una tendència que una fogassa seria commutada per un pagament de dos diners o proper. En canvi, els diversos pagaments en moneda que es paguen per fogasses, sembla confirmar-ho només per Camós, que és d'on hi ha més informació. Hi ha onze pagaments en moneda per fogasses, 9 de Camós, 1 de Cassà de la Selva i 1 de Llampaias. D'aquests, quatre paguen per una fogassa 2 diners, tots de Camós. Un altre de Camós pagava 3 diners per dues fogasses, que no s'allunya tant de dos diners per fogassa. Tot i això, el de Cassà en pagava quatre per mitja fogassa. Els altres cinc pagaments es diu que pagaven per fogasses, sense especificar per quantes.

L'altra possible commutació que es documenta en les fogasses és la de pagar tantes partides de forment com fogasses es paguessin, on «novem partidos faciunt quartera unam grossam ville Sancti Felicis». Hi ha 6 pagaments on es localitza aquesta equivalència. Tots són de la Vall d'Aro, on en total es documenten 9 pagaments de fogasses. Un d'aquests pagaments on s'indica que en comptes de fogasses podien pagar

---

79 Assentament 233, f. XXVIv.

80 Assentament 554, f. LXVIIr.

81 Assentament 638, f. LXXVIIIr.

82 Assentament 710, f. XCIr.

83 Assentament 725, f. XCIIr.

el mateix número de partides de forment, no es registrà que les pagués cavallerils, mentre els altres cinc sí que paguen fogasses cavallerils. Així doncs, cal preguntar-se sobre quina importància comportava que ho fossin o bé, per contra, suposar que també pagava fogasses cavallerils encara que no es registrés. En aquests pagaments de la Vall d'Aro, doncs, una fogassa seria equivalent al pagament d'una novena part d'una quartera de forment. No es pot extrapolar aquesta dada a altres localitats, ni tampoc fer-ne gaire comentari. Només hi ha quatre pagaments de forment que siguin per fogasses. Dos són de Cassà de la Selva, i ambdós en feien una quartera per quatre fogasses, per bé que una era en mesura de Girona i l'altre en mesura d'Anyells. Independentment de la mesura, havien de satisfer 1/4 de quartera per fogassa. Els altres dos són de Camós, i també feien 1/4 de quartera per fogasses, en mesura de Banyoles, un la vella i l'altre la vendible.

A més de fogasses, també es pagaven pans, als quals es referien com a «panis», «panem» o «panes». Només hi ha nou pagaments. En cinc d'aquests s'indica que el pa era d'ordi. Aquests són els tres pagaments de la Vall d'Aro, el de Cassà de la Selva i el de Borrassà. En un altre, en canvi, es registrà que el pa havia de ser de forment. En aquest cas, el pagament era de Vilavenut. Queden així, tres pagaments, un d'Esponellà i dos de Viladasens, on no es diu de quin cereal està fet el pa. Cal destacar, a més, que mentre dels pans d'ordi s'indica la quantitat de pans que es pagaven, en els altres quatre pagaments el que s'indica és un pes de pa a pagar.

Taula 12: Fogasses i pans que havia de rebre l'Almoina

	Nº de pagaments	Total rebut	Quan ho rebia l'Almoina
Fogasses	69	82 cavallerils 10 oblials 75 sense especificar	Nadal
Pans	9	5 d'ordi 1 forment 4 sense especificar	—

4.2.3. Aviram i ous

En aquest apartat es descriuen els diversos pagaments d'aviram i també dels ous, en ser aquests un producte derivat de les aus. Dins d'aviram s'ha inclòs gallines, capons, pollastres i oques, i en aquest ordre seran comentats. Les gallines són les primeres, car

és de l'au que hi ha major nombre de pagaments. Segueixen els capons i els pollastres, en ser de la mateixa espècie, i després les oques. Els ous s'han deixat pel final de l'apartat en ser un producte derivat i no part de l'aviram en si.

Hi ha 354 pagaments de gallines i, en total, l'Almoina en rebia 730. Sembla que hi havia una clara tendència a pagar-ne dues. És el pagament que més es repeteix, amb 152 pagaments, més de 2/5 parts del total (42,94%). La mitjana també es veu influïda per aquesta tendència, essent de 2,06, gallines per pagament. Que hi hagi tants pagaments de dues gallines també ajuda a contrarestar la influència de pagaments de major nombre de gallines, com les deu que paga el mas Olivella, de Sant Andreu de Terradelles⁸⁴, les vuit del mas Bernat, de Llampaias⁸⁵, o les 12 de «Lambillis censuale»⁸⁶.

Dels pagaments de gallines, en 302 (85,31%) s'indicà la festivitat on es pagava. D'aquests, 240 (79,21%) eren per Nadal; per Tots Sants se'n localitzen 33 (11,22%) i per Sant Miquel 22 (7,26%). No són les úniques dates, però sí que són les més significatives. En 134 pagaments (37,85%) es registrà el motiu de per què es feien. D'aquests, 71 (52,24%) són «de censu»; 34 (25,37%) pagaven per terres; 18 (13,43%) per cases o hospicis; 6 (4,48%) per reconeixença. Cinc pagaven per altres motius, d'entre els quals destaca el clergue de Vilavenut⁸⁷, que pagava una gallina «in compensatione forisciapiorum pro dictis domibus».

De capons només es registren 69 pagaments, amb un total de 125 capons pagats i una mitjana de 1,81 capons per pagament. Igual que amb les gallines, hi ha una tendència a pagar-ne dos, però, al contrari que aquestes, no hi ha pagaments d'un nombre considerable de capons que influeixi en la mitjana. En 49 cops es pagava un parell de capons, sent un 72,06% del total de pagaments. A més, aquesta tendència clara a pagar-ne dos, tant de gallines com de capons, és evident també en el fet que són els únics pagaments que es paguen en parells.

En 59 pagaments de capons (86,76%) es registrà quan es pagava. Només es pagaven en tres festivitats: Nadal, on se'n feien 39 (66,10%); Tots Sants, amb 18 pagaments (30,51%); i per Sant Miquel, amb només 2 (3,39%). Hi ha 36 pagaments (52,94%) on s'indica algun motiu de pagament. D'aquests, 11 (16,60%) paguen per

---

84 Assentament 686, f. LXXVIv.

85 Assentament 701, f. LXXXIXr.

86 Assentament 966, f. CXXIVr.

87 Assentament 524, f. LXIVr.

terres; 9 (25%) senzillament «de censu»; 4 (11,11%) per reconeixença i 4 altres per cases o hospici. D'entre els vuit pagaments per altres motius, destaca Pere Castell, de Celrà⁸⁸, que paga un parell de capons «pro quadam cellario». També el mas Ferrer, de Riudellots de la Selva⁸⁹, que paga dos parells de capons «pro fabrica quam tenet pro Elemosina».

De pollastres hi ha 66 pagaments i en rebien 67 i 1/3, amb una mitjana és de 1,04 pollastres per pagament. Només en 12 pagaments (18,18%) s'indicà quan es pagaven: 9 pagaments per Sant Feliu, 2 per Sant Pere de juny i un per Tots Sants. Per contra, en 58 (87,88%) sí que es registrà algun motiu de pagament. Majoritàriament es tracta de pollastres «de trescol», amb 50 pagaments (86,21%). Aquests es localitzen a Brunyola, Sant Dalmai i Ermedans – on tots els pollastres que s'hi paguen són de trescol – i a Riudellots de la Selva. Hi ha 6 altres pagaments (10,34%) on es pagaven pollastres per reconeixença i 2 altres que ho feien «de censu».

Les oques (*anser*) són la segona au de corral en nombre de pagaments, amb un total de 138. En general, el memorial no diu si es pagava alguna part en concreta o, senzillament, l'oca sencera. En alguns assentaments, però, sí que s'anotà que se'n saldaven parts. Hi ha tres assentaments de Cassà de la Selva⁹⁰ i un altre de Sant Dalmai⁹¹ que pagaven dues parts d'una oca («duas partes unius anseres»). El mas Julià, de Cassà⁹² «tertiam partem unius anseris perne». En total, descomptant aquests que pagaven parts concretes, l'Almoina havia de rebre, teòricament, 157 i 1/6 d'oques, amb una mitjana de 1,18 oques per pagament. Hi ha 110 pagaments (79,71%) on s'anotà festivitat en què es pagaven. La majoria eren per Sant Feliu, amb 90 pagaments (81,82%). Si no, es pagaven al juny, 9 (8,18%) o per Sant Joan, 7 (6,36%), i quatre pagaments (3,64%) en una altra data. Només en 46 pagaments, 1/3 del total, s'indicà algun motiu de pagament. D'aquests, 25 (57,35%) pagaven «de censu» i 17 (36,96%) pagaven per terres. Quatre pagaven per altres motius de pagament, sense cap que destacar.

Hi ha dos assentaments que alternaven el pagament d'oques amb el pagament de gallines. Aquests són el mas Ferrer de Croanyes, de Camós, i en Berenguer Gironès, de

---

88 Assentament 64, f. Vv.

89 Assentament 942, f. CXVIv.

90 Assentaments 274, f. XXVIIIv; 251, f. XXIXr; i 319, f. XXXVv.

91 Assentament 831, f. CVIv.

92 Assentament 241, f. XXVIIIr.

Franciac⁹³. El primer pagava un any una oca i un parell de gallines, mentre el següent any feia dos parells de gallines i cap oca. El segon alternava el pagament d'un parell de gallines, amb el d'una oca. La relació entre oques i gallines en ambdós és la mateixa; un parell de gallines s'alterna amb el pagament d'una sola oca. Ara bé, mentre en el mas Ferrer aquesta informació s'anotà a la columna dreta, la dels pagaments, en el cas de Berenguer Gironès només s'escribí «unum anserem».

A l'Edat Mitjana, els ous que estaven millor considerats eren els de gallina. Els seguien els de perdiu, mentre els d'oca no eren gaire apreciats (TEROL 2016). En el memorial, però, no hi ha cap menció sobre de quin animal eren els ous que s'entregaven. Suposarem, per tant, que si no s'especifica, es referien a ous de gallina. Hi ha un total de 242 pagaments d'ous, rebent-ne l'Almoina un total de 750 i 1/3. Aquest terç apareix perquè el mas Gombau, de Riudellots de la Selva⁹⁴, pagava «tertiam partem VII ovorum». Sobre com es pagaven aquests 7/3 ous no s'indica res en el memorial. De mitjana es pagaven 3,11 ous per pagament. Aquesta sembla ser prou propera a un valor típic, ja que la mediana és de 3 ous i, per tant, una meitat havia de satisfer tres ous, o menys, i l'altra meitat, tres ous, o més. Tot i això, el que més habitual era pagar 2 ous, amb 102 pagaments, un 42,15% del total.

Dels pagaments d'ous, en 200 (82,64%) s'indicà la data en què es pagaven. Majoritàriament, els ous eren pagats per Pasqua, amb 182 pagaments (91%). L'altra festivitat on se'n pagaven de forma important, però molt menys que Pasqua, era per Pentecosta. En aquesta festivitat es recullen 8 pagaments (4%); 6 pagaven tant a Pasqua com a Pentecosta (3%); un ho feia de Pasqua a Pentecosta (0,5%) i un altre entre Pasqua i Pentecosta (0,5%). Hi ha també un pagament per Sant Feliu i un altre per Sant Miquel. Només en 40 pagaments (16,53%) indicaren algun motiu. 11 (27,50%), 9 de Palau Borrell i 2 de Gaüses, els pagaven «pro cistella»⁹⁵. Hi ha 11 altres pagaments que paguen 1 o 2 ous «pro pasturis», 4 de Brunyola, 1 de Sant Dalmai i 6 d'Ermedans.

Hi ha ben poques referències sobre commutacions de pagaments d'aviram. L'assentament de «Lambillis censuale» és l'únic on s'hi anotà un preu al costat dels pagaments. Al costat de dotze gallines s'apuntà 17s, que serien 1s 5d per gallina. Tant al costat d'un capó, com de nou ous, s'escrigué 2s 6d; pels ous serien una mica més de 3

---

93 Assentaments 624, f. LXXVlr, i 947, f. CXVIIIr.

94 Assentament 925, f. CXVr.

95 Per més informació, en l'apartat 4.2.6. es comenten els pagaments de cistella.

diners per ou. Un pollastre, de trescol, anotat 6 diners. Només hi ha tres pagament en moneda que paguin per aviram. Un és Pere Fabrera, d'Ermedans⁹⁶, el qual pagava tres diners per un pollastre, de trescol. Els altres dos són el mas Ciprià i el mas Mateu, ambdós de Gaüses⁹⁷. Ambdós pagaven per una oca, però el primer satisfia un pagament de 2s 6d, mentre el segon només de 2 sous.

Taula 13: Aviram que havia de rebre l'Almoina

	Nº pagaments	Total rebut	Quan ho rebia l'Almoina
Gallines	354	730	Nadal
Capons	69	125	Nadal
Pollastres	66	67+1/3	— ⁹⁸
Oques	138	157+1/6	Sant Feliu
Ous	242	750+1/3	Pasqua

4.2.4. Mamífers

En aquest apartat s'han agrupat els pagaments de mamífers; també les pernes o cuixes de porc, pernils, en ser part de la carn d'un mamífer, i els formatges, en ser un producte derivat de la llet dels mamífers. Els únics mamífers que es paguen en el memorial són l'anyell o xai, el moltó o marrà, i el porc. Aquest serà l'ordre en què seran exposats en l'apartat, ordenats segons el nombre de pagaments que n'hi ha de cada; després del porc s'exposaran les dades de les pernes i, finalment, es comentaran els formatges. Amb cada animal serà breument glossats els diferents valors econòmics que es donen en les seves reduccions a pagaments en moneda.

L'anyell o xai (*agnus*) és la cria de l'ovella fins a un any d'edat. Només es documenten sis pagaments, tots d'un anyell; dos són de Foixà i, els altres quatre, de Gaüses. Els dos de Foixà es pagaven pel maig, mentre els quatre de Gaüses efectuaven els pagaments per Pentecosta. A més, tots quatre de Gaüses indiquen que es paga un «agnum d'ast». Hi ha quinze pagaments en moneda que són reduccions de censos de pagaments d'anyells. Vuit són de Vilavenut i tots aquests pagaven 16 diners per un xai. El mas Matella, de Vilavenut⁹⁹, de fet, pagava de cens 7s 4d, però s'especificava que

96 Assentament 886, f. CXIr.

97 Assentaments 418, f. XLVIv, i 448, f. LIv.

98 No hi ha prou dades en el memorial per concretar en quina data es pagaven la majoria de pollastres.

99 Assentament 490f. LIXv.

«de quibus facit XVI denarios pro agno». Hi ha altres quatre pagaments on es pagaven 12 diners per un anyell. De fet, el mas Venrell, de Viladasens, pagava 6 diners per mig xai, però la proporció és la mateixa. Finalment, el mas Fontbernatdemont, d'Estanyol¹⁰⁰, realitzava un pagament de 10 diners i un òbol per un anyell. Això un any, perquè l'altre any pagava 10 diners.

El marrà o moltó (*aries*) és el mascle de l'ovella. En total es localitzen cinc pagaments en el memorial. Un de Fonolleses, que es pagava per Pasqua; dos de Cassà de la Selva, que es feien un per Nadal i l'altre per Pentecosta; un de Camós, efectuat per Pentecosta; i l'últim de Santa Llogaia del Terri, que es realitzava per Tots Sants. En el de Camós s'especificà que el moltó havia de tenir dos anys. En el de Santa Llogaia del Terri, en Gaufred Puig¹⁰¹ pagava «unam canal arietis». Una canal fa referència a un «animal mort i obert, sense les tripes ni la resta de les despulles» (TEROL 2016, 298). Així doncs, en Gaufred havia d'entregar un moltó obert en canal i sense les vísceres.

En cap d'aquests pagaments s'anotà cap referència al preu dels moltons, però sí que es documenten divuit pagaments en moneda que es feien per marrans. D'aquests, n'hi ha dotze, tots de Gaüses, on es pagava 2s 6d per moltó. De fet, el mas Mestre pagava 3s 9d per un moltó i mig, i el mas Sala i el mas Castelló Ferrer feien 15 diners per mig marrà, però la relació és la mateixa. Hi ha dos pagaments de 4 sous per moltó, ambdós de la Vall d'Aro; dos altres on el preu d'aquest era de 3 sous, de Cassà de la Selva tots dos; i, finalment, un pagament d'Espinavessa i un altre de Cassà de la Selva, on es saldava 16 diners per un marrà.

Només es documenten quatre pagaments de porcs. Dos són de Fonolleses, on en ambdós s'indicà que es feia «unam porcham marcescham» i es pagaven per Sant Feliu. Un és de Borrassà i pagava «unam peciam porchi salsi» per Nadal; un altre de Vilavenut, que pagava, «de porcho quem occidit, I troç pebral». En el pagament de Guillem Miquel, de Fonolleses¹⁰², s'afegí posteriorment una anotació que indicava 5 sous, per commutar el pagament, o per tenir la possibilitat d'alternar-lo. Hi ha només un pagament en moneda que es fes per un porc, el del mas Sala, de Gaüses¹⁰³, pel qual en pagava 4 sous.

---

100 Assentament 768, f. XCIXv.

101 Assentament 681, f. LXXXVv.

102 Assentament 139, f. XVr.

103 Assentament 416, f. XLVIr.

De pernes es localitzen vint pagaments. En onze d'aquests s'anotà quan s'havien de pagar; tots onze ho feien per Nadal. Hi ha tretze pagaments on s'indicà com havia de ser la cuixa. En cinc d'aquests es diu que la perna és «de carnibus salsis». Un d'aquests és en Gaufred Puig, de Santa Llogaia del Terri¹⁰⁴, el qual és l'únic que, en comptes d'una perna, es registrà que pagava «unam cuixam». En vuit es fa referència al nombre de cavallers pels quals ha de ser la perna; tres són de dos cavallers, dos són de tres cavallers i tres altres són de quatre cavallers. En tres pagaments de Vilavenut, a més d'indicar de quants cavallers és la cuixa, també es detallà quantes lliures havia de pesar; una perna de dos cavallers havia de pesar tres lliures de carnisser i una de quatre cavallers, sis. El mas Calvó, de Cassà de la Selva¹⁰⁵, només deia que la perna havia de ser «de meliori porcho».

En onze dels pagaments s'indicà un preu per la perna, bé en una anotació al marge dret, al costat del pagament, bé en el mateix text. En el cas de Pere Amat de Vilavenç, de Viladasens¹⁰⁶, només havia de pagar la cuixa si matava un porc i, si no, havia de pagar 2 sous. Ramon Berch, també de Viladasens¹⁰⁷, pagava «unam pernam vel XX denarios», sense especificar si això era si matava un porc o si no ho feia. A Camós, el mas Pere Vila¹⁰⁸, per una perna de dos cavallers, s'anotà que «accipiatur IIII^{or} solidos pro IIII llibras». S'ha de suposar, per tant, que una cuixa de dos cavallers pesava quatre lliures? Llavors, si la borna Noguer, també de Camós, pagava 3 sous per mitja perna de tres cavallers, podria ser que aquesta pesés tres lliures, respectant la mateixa equivalència? Destacar també el cas del mas Bonet de Vilarell, de Caldes de Malavella¹⁰⁹, en el qual el preu d'una perna fluctuava, car «comuniter accipitur de III solidos ad IIII^{or} solidos». En els dos pagaments de Fonolleres, una perna es commutava per 5 sous, però, mentre en un estava indicat que la perna era de dos cavallers, en l'altre no. A La Pera, una perna es valorà per 4 sous; a Borrassà per 2s 8d; i, a Vilavenut, la de dos cavallers per 3 sous i la de 4, per 6 sous, respectant la relació. Benito (2003) argumenta que la fixació en diners dels pernills indica una pèrdua d'importància de la ramaderia porcina alhora que oferia flexibilitat al pagès.

---

104 Assentament 681, f. LXXXVv.

105 Assentament 302, f. XXXIVr.

106 Assentament 715, f. XCIv

107 Assentament 719, f. XCIv.

108 Assentament 616, f. LXXIIIv.

109 Assentament 955, f. CXIX.

Hi ha també vint-i-quatre pagaments en moneda que eren una commutació per pernes. Deu són de la Vall d'Aro, on una perna es commutava per 16d; tres són de Llampaias, que feien 3 sous per perna; dos altres de Borrassà en els quals, igual que els que s'han mencionat abans, una cuixa es reduïa a 2s 8d. Dels altres llocs, no hi ha una relació clara entre el preu i el pernil. A Camós, hi ha tres pagaments; dos saldaven 2s 8d per cuixa, mentre l'altre en feia 2 sous. A Viladasens també es localitzen tres pagaments, els tres diferents; un pagava 16 diners per una perna; un altre 8 diners; i el darrer en feia 10 diners i 1 òbol. Els dos pagaments de Cassà de la Selva tampoc tenen una equivalència clara; un pagava 4 sous per una perna, mentre l'altre, per dues parts d'una cuixa, en feia 8 diners. Finalment, es documenta també un pagament a Serinyà que satisfia 3s 6d per una perna. Cal tenir en compte, però, que en cap d'aquests pagaments es mencionà de quants cavallers havia de ser la perna, ni tan sols si era de cavaller. Per tant, sense saber el pes o qualitat del pernil, no es pot establir cap mena de relació de preu per perna.

Taula 14: Reduccions a moneda de les pernes

Localitat	Pernes	Cavallers	Preu¹¹⁰	Cops que es documenta
La Pera	1	–	4 sous	1
Fonoleres	0,5	2	2s 6d (5s)	1
Fonoleres	1	–	5 sous	1
Vall d'Aro	1	–	1s 4d	10
Cassà de la Selva	1	–	4 sous	1
Cassà de la Selva	2 parts d'una cuixa	–	8 diners	1
Borrassà	1	–	2s 8d	4
Vilavenut	1	2	3 sous	1
Vilavenut	1	4	6 sous	2
Serinyà	1	–	3s 6d	1
Camós	1	2	4 sous	1
Camós	0,5	3	3 sous (6s)	1

110 Entre parèntesis s'ha anotat el preu que seria per una perna

Camós	1	–	2s 8d	2
Camós	1	–	2 sous	1
Llampaies	1	–	3 sous	3
Viladasens	1	–	2 sous	1
Viladasens	1	–	1s 8d	1
Viladasens	1	–	1s 4d	1
Viladasens	1	–	10,5 diners	1
Viladasens	1	–	8 diners	1
Caldes de Malavella	1	–	De 3 a 4 sous	1

Es documenten més pagaments de formatge («caseum») que d'anyells, moltons, porcs i pernils junts. N'hi ha cinquanta-nou i, en teoria, l'Almoïna havia de rebre 104 formatges. La majoria – 46 dels pagadors – en pagava només un, però hi ha sis pagaments – dos de Foixà i quatre de Llampaies – on es pagaven 7 formatges. En cap, però, s'indicà si el formatge havia de ser d'ovella, de vaca o de cabra. D'aquests pagaments de formatges, en 33 (55,93%) es registrà quan els havia de rebre l'Almoïna; 18 es cobraven per Pasqua, 14 per Pentecosta i un havia de pagar 7 formatges entre Pasqua i Pentecosta. En 20 pagaments (33,90%) s'indicà el motiu pel qual l'Almoïna els cobrava. D'aquests, 11 eren per una cistella i els altres nou ho feien per terres i possessions.

Taula 15: Mamífers i formatges que havia de rebre l'Almoïna

	Nº pagaments	Total rebut	Quan ho rebia l'Almoïna
Anyell	6	6	–
Marrà	5	4 i un «canal arietes»	–
Porc	4	3 i un tros pebral	–
Pernils	20	2,5 de dos cavallers 1,5 de tres cavallers 3 de quatre cavallers 13,5 sense especificar	Nadal
Formatges	59	104	Pasqua i Pentecosta

4.2.5. De la vinya

Aquest apartat està dedicat, principalment, al vi, però, com també es documenten pagaments de raïm i de most, aquests s'han agrupat en el mateix apartat en ser productes de la vinya. Primerament, es descriuen els pagaments de vi, amb un breu comentari sobre els adjectius amb els quals es feia referència en el memorial. Després es comenten els pagaments de raïm i el de most.

De vi hi ha 89 pagaments. Només es mencionen quatre mesures entre els diversos pagaments. La més utilitzada és la de Girona, amb 19 cops. Es documenta també la mesura d'Anyells, que apareix dos cops, en dos pagaments de Cassà de la Selva; una certa mesura vella, en un pagament de Cassà de la Selva; i també a certa mesura censal, que apareix en un pagament de Borrassà. Sobta tan poca varietat de mesures, sobretot comparada amb la que es documenta en el cas dels cereals. Potser s'havia imposat la mesura de Girona com a principal en els pagaments de vi, menys estesos que els de cereals i més vinculats al mercat de la ciutat de Girona.

Només en 16 pagaments (17,98%) s'indicà la data de pagament. D'aquests, 13 eren per Nadal. A l'agost, en temps de verema i en temps de trascolar hi ha un pagament a cada. De motius de pagament se'n registraren en 29 (32,58%). Deu – vuit de Camós i dos de Felines – pagaven per botatge. Sis altres, tots de Camós, pagaven per l'alberga. De Camós hi ha també tres pagaments per trascolar. A Cassà, en canvi, els únics cinc pagaments que indiquen algun motiu, tots pagaven pel lloçol. A més, excepte el mas Noguer que pagava una mitgera, la resta pagaven una quartera. Quatre altres es registrà que pagaven de cens i en Pere Ferrer, àlies Vaguer, de Colomes, de Gaüses¹¹¹, pagava una quartera de vi bo «de censu pro terris quas tenen pro Elemosina».

Igual que amb els cereals, també apareixen diversos adjectius que qualifiquen el vi, indicant com ha de ser aquest. El que es fa servir més és *bonus*, que fa referència a la seva qualitat i apareix 32 cops. El seu comparatiu, *melius* («meliori vini»), apareix 8 cops. El segueixen, ambdós apareixent 23 cops, *purus* i *sine aqua*. Pur fa referència al fet que el vi està exempt de mescla; *sine aqua* és que el vi no té aigua. 16 cops apareixen aquests dos qualificatius junts, posant un clar èmfasi al fet que el vi fos sense aigua. L'últim adjectiu que es localitza és *primi*, que apareix 7 cops en el memorial. Terol (2016) planteja que prim es fes servir com a sinònim de pur. Aquest adjectiu no es

---

111 Assentament 450, f. Llv.

documenta juntament amb *purus* o amb *sine aqua*, així que semblaria plausible aquesta hipòtesi. És cert que *purus* i *sine aqua* es troben junts, però es documenten més junts que separats, així que potser aquesta era la forma habitual d'escriure-ho. També podria ser que es referís al primer vi que és fes; és a dir, al vi novell o vi jove.

Només es documenta un pagament de vi que faci referència a alguna reducció a diners. Aquest és el de Bernat Martí, de Viladasens, que pagava una fogassa i vi, sense indicar-ne la quantitat, pels quals podia fer un pagament de sis diners. Hi ha, a més, deu pagaments en moneda per vi. Nou són de Vilavenut, i, encara que pagaven per diverses quantitats de vi, la relació amb el preu és la mateixa; una mitgera de vi es commutava per un pagament de 20 diners. L'altre pagament és de Cassà de la Selva, el qual pagava 8 diners per una quantitat no especificada de vi.

Es documenten 16 pagaments de raïm («racemorum»). Un és de La Pera i pagava un cossi. Deu són de Vilavenut i tots pagaven el mateix: una semal i una cistella. Cinc són de Llampaias; quatre paguen el mateix, que és una cistella. L'altre era Guillem Ferran¹¹² el qual «tenet quadam vineam loco vocato Lapart» i per la qual pagava «septimam somadam racemorum». Guillem Ferran és també l'únic que es registrà per què pagava el raïm. En 13 pagaments (81,25%) s'indica quan s'havia de pagar el raïm. En tots es pagava en temps de la verema («tempore vindimiarum»). Això s'indica en tots les de Vilavenut i en tres dels de Llampaias, però no en el que és diferent. Tot i això, no sembla forassenyat assumir que tot aquest raïm seria entregat en temps de la verema, abans que comenci el premsatge o altres processos als quals fos sotmès el raïm i abans que aquest es malmetés.

Finalment, de most només es localitza un pagament. Aquest és el de la borda Castelló, de Portell¹¹³. En un pagament afegit al final de l'assentament, es llegeix que havia de pagar una quartera de «musti si faciat vinum antequam(?) colligat racemos, sin aute non». És a dir, que el pagament queda supeditat a la realització del vi, del qual el most és el pas previ a la fermentació del raïm. És l'únic pagament on no es paga allò que es cull – en aquest cas, el raïm –, ni tampoc el producte final d'un procés – en aquest cas, el vi –, sinó un producte intermedi. Certament, el most es pot beure, però no tenia, ni té, la importància que tenia, i continua tenint, el vi.

---

112 Assentament 692, f. LXXXVIIIr.

113 Assentament 553, f. LXVIv.

Entre tots aquests pagaments de productes de la vinya, hi ha un terme molt important, pel que fa a de volum de pagaments, on no se'n registrà cap. Aquest és Brunyola on, tot i haver-hi més de quatre-cents assentaments, cap pagava vi. Tampoc raïm ni most, però aquests són secundaris en comparació amb el vi. Tot i això, devia haver-hi vinyes i es devia fer vi. Si no, per què es localitzen quaranta-tres pagaments de pollastres per trascolar el vi? El mateix pot preguntar-se per Riudellots de la Selva, on també s'hi pagaven pollastres per trascolar, o a Mata, on Maria Miquela¹¹⁴ pagava una gallina «de censu de trescol». Podria ser que el vi que produïssin estigués dedicat a l'autoconsum i per això pagaven amb pollastres en comptes de fer-ho amb un vi de poca qualitat i, per tant, poc atractiu pel mercat. De Brunyola també es pot destacar que no pagava en vi, però, per contra, es troba una major importància dels productes del bosc i de la cera.

Taula 16: Productes de la vinya que havia de rebre l'Almoïna

	Nº pagaments	Total rebut	Quan ho rebia l'Almoïna
Vi	89	3.503,521 ¹¹⁵	Nadal
Raïm	16	15 cistelles i 7 somades	Verema
Most	1	1 quartera	

4.2.6. Altres pagaments en espècie

Finalment, en aquest apartat es comentaran els diversos pagaments en espècie que, en tant que es documenten pocs pagaments, no es pot donar gaire informació ni agrupar-los en un apartat més extens, per no tenir gaire relació entre aquests. Els diferents productes seran llistats segons el nombre de pagaments que es registraren en el memorial. Tot i això, algunes aniran seguides, ja que tenen una relació, més o menys clara, entre elles. La relació més clara és la de l'oli i les olives, ja que l'oli és un producte derivat de les olives. També van seguides la palla i l'herba, car ambdues

114 Assentament 176, f. XVIIIr.

115 El càlcul del volum total de vi que havia de rebre l'Almoïna dels censos fixos s'ha efectuat suposant que tots els pagaments es feien en la mesura de Girona. L'equivalència d'aquesta ha estat presa de Alsina-Feliu-Marquet (1990). És cert que hi ha dos pagaments en mesura d'Anyells, però, com ja s'ha comentat en els cereals, aquesta no apareix a Alsina-Feliu-Marquet (1990). Per aquesta mesura en els cereals s'ha fet servir l'equivalència de Teixidó (2009), però aquest només ofereix la dels cereals, no la del vi.

s'utilitzarien com a farratge pels animals. Finalment, també es vinculen els pagaments de gla i els de llenya, en ser ambdós una forma d'aprofitament del bosc.

El primer d'aquests productes en nombre de pagaments era la palla. Se'n documenten 54 pagaments, i la majoria – 39 pagaments, el 72,22% – eren de Camós. Els altres eren de Portell, Serinyà, Sant Andreu de Terradelles, Llampaias i Clota. En 16 (29,63%) es mencionà la data de pagament: sis per juny; quatre per Nadal, tres per Sant Feliu; i les següents tenen un pagament a cada, Pasqua, Sant Miquel i entre Nadal i Carnaval. Només en 9 (16,67%) s'indicà algun motiu de pagament; d'aquests, set són els de l'assentament múltiple de Camós. Hi ha dos pagaments en moneda que es saldaven per un feix de palla. Eren ambdós de Camós i pagaven 5 diners. D'herba, en canvi, només n'hi ha onze pagaments. Tots eren de Vilavenut, tots es satisfien al maig i tots pagaven un feix d'herba.

Es documenten 41 pagaments de glans, tots de Brunyola i Sant Dalmai. Els aglans, però, només es pagaven un any sí i el següent no. En el mas Guillem Torron, de Brunyola¹¹⁶ – que és el primer assentament on es documenta el pagament d'aglans – en pagava «uno anno et non alio». En els altres assentaments només s'indicà que el feien «in secundo anno». Per tant, en el primer any no el farien, i sí en el segon, alternant els anys que pagarien els aglans. L'única altra menció als aglans que hi ha en tot el memorial és en l'assentament del mas Tassi, de Camós¹¹⁷, on es registrà que «habet Elemosina glanagium suis porchis quos tenet in mansione». De llenya – l'altre producte que aprofita els recursos del bosc – només hi ha quatre pagaments, un de Sant Andreu de Terradelles i tres de la batllia Ermedans de Brunyola. Només un dels d'Ermedans diu quan pagava i ho feia per Nadal. El de Sant Andreu en pagava un feix; dos dels d'Ermedans feien una somada i, l'altre, pagava un feix de *falles*. Segons el DIEC, una falla era una «branca seca, estella, manat o pila de matèries combustibles que s'encén per fer claror, anar a calar foc, etc.» És a dir, és l'únic que s'especificà com havia de ser la llenya que entregava.

Es localitzen 34 pagaments de cistelles. Tots els pagaments de cistelles són de Gaüses i tots funcionen de tal forma que pagaven una cistella per Pasqua i una altra per Pentecosta; per tant, hi ha 17 pagaments per Pasqua i 17 per Pentecosta. L'única

---

116 Assentament 791, f. CIIv.

117 Assentament 623, f. LXXVv.

excepció és en Pere Sabater¹¹⁸ que, en comptes de pagar una cistella a cada festivitat, en pagava mitja. L'únic que es registrà per què pagava és Guillem de Sant Mateu¹¹⁹, el qual pagava les cistelles «pro terris quas tenet pro Elemosina».

De què són aquestes cistelles, si és que les entregaven plenes, no es recull al document. Potser senzillament pagaven una bonica cistella feta de vímets perquè la poguessin fer servir a l'Almoina pel que la necessitessin, però no sembla gaire raonable. En el memorial, l'Almoina rebia pagaments de cireres i de raïm en cistelles, però no en aquestes dates. És probable que aquestes cistelles estiguessin relacionades amb la quèstia dels ous i formatges que Benito (2003, 411) documenta pel comtat de Barcelona. De fet, Benito l'anomena tant quèstia com cistella dels ous i formatges. Aquestes es pagaven per Pasqua i Pentecosta, igual que les que havia de rebre l'Almoina. Així doncs, segurament aquestes cistelles que percebia l'Almoina estaven plenes d'una quantitat, no definida en el memorial, d'ous o formatges. És una explicació plausible, sobretot si es tenen en compte els 12 pagaments que es feien per una cistella. Nou són de Palau Borrell i, excepte un que només pagava dos ous, la resta pagava dos ous i un formatge per cistella. Dos pagaments eren de Gaüses que també saldaven dos ous i un formatge. El mas Blanch, de Llampaiés¹²⁰, en canvi, pagava set formatges per una cistella.

De cera es documenten 26 pagaments, dels quals 15 són de Brunyola. En 21 (80,77%) es menciona la data de pagament. La majoria, 13, pagaven la cera per Nadal; 3 ho feien per Carnaval; i hi ha un pagament en cada una de les següents festivitats: Anunciació, Sant Feliu, Sant Miquel, Santa Maria d'Agost i Tots Sants. En 25 (96,15%) es documenta un motiu de pagament. El majoritari és pagar per reconeixença, amb 12 pagaments, dels quals 2 són de Brunyola. La resta de motius només són de pagaments del terme de Brunyola. Vuit pagaven «pro devesa», sense que fos un format, ja que quatre pagaven mitja lliura, tres satisfien un quartó i un últim liquidava tres quartons. Potser aquestes diferències es devien al fet que segur que no tothom tenia la mateixa terra dedicada a la pastura, tot i que potser podria equiparar-se a un pagament pels comunals. Tres pagaments es feien «pro molendino», però dos pagaven un quartó i l'altre en pagava dos. Feia un ús més intens del molí i per això pagava el doble? Dels

---

118 Assentament 419, f. XLVIv.

119 Assentament 442, f. LIr.

120 Assentament 619, f. LXXXVIIIr.

dos que queden, un paga «pro guarda» i l'altre «per lo tayl de Lesirboçes quod habet in termina de Bruyola». L'únic que no es registrà per què en pagava és el mas Pere Palau de Brugueres, de Brunyola¹²¹, el qual pagava mitja lliura de cera. En els altres pagaments de mitja lliura de cera de Brunyola realitzats per masos, la cera es pagava per l'ús de la devesa, així que potser aquest també ho seria.

De la tríada mediterrània, els productes de l'olivera són els que menys es localitzen en el memorial. Només es documenten 13 pagaments d'oli. Se'n localitzen tres a Celrà, Serinyà i Viladasens, i un a La Pera, Calonge, la Vall d'Aro i Clota. En 8 (61,54%) d'aquests es registrà per quina data es pagava. Cinc eren per Nadal, que són els tres pagaments de Celrà i el de La Pera i el de Calonge. Els tres de Viladasens, en canvi, ho feien per Sant Vicenç. Només en dos s'indicà perquè en pagaven. Un senzillament «de censu». L'altre és en Guillem Vall, de Celrà¹²², el qual pagava un quartó d'oli «pro oliveriis quas tenet pro Elemosina». També es documenten dos pagaments d'olives. Un és en Pere Costa, de Portell¹²³, el qual «dat medietatem olivarum que sunt in oliveriis de Cloto de Font et des Castelar». L'altre és el mas Om, de Juïgues¹²⁴, el qual «dat quartum de closo suo et de olivis similitur».

De pagaments de cèrcols de bota («circuitos») només se'n documenten quatre. Tots eren de la Vall d'Aro, tots es satisfieien a l'agost i tots els masos que en pagaven eren propis de l'Almoina. Dos pagaven 3 cèrcols, i els altres en pagaven un 7 i l'altre 8. El mas Trull i el mas Bresch, de Borrassà, tenen ambdós un pagament en moneda per un cèrcol, però el mas Trull pagava 4 diners, mentre el mas Bresch en pagava 2 diners. En la seva tesi, Pere Benito (2003, 387-389) menciona un pagament, la cercolada, vinculat al funcionament i manteniment del celler dominical. Aquest consistia a entregar un determinat nombre de cèrcols de bota de fusta. Podria ser, doncs, que els cèrcols que rebia l'Almoina tinguessin la mateixa funció? I, encara més, podrien estar també relacionades amb això les botes que percebia? Donat (2007) vincula el pagament dels cèrcols a la importància del vi, però també del treball del ferro.

Finalment, hi ha tres altres pagaments de productes que no han estat comentats. El primer d'aquests són les cireres, de les quals només es documenten tres pagaments. Dos són de Celrà, els quals pagaven cadascun una panera, i l'altre és de Cassà, i en feia

---

121 Assentament 814f. CIVv.

122 Assentament 66, f. Vv.

123 Assentament 556, f. LXVIIr.

124 Assentament 610, f. LXXIIr.

una cistella. Mencionar que es localitzen dos pagaments en moneda, ambdós de Brunyola, que satisfieien 12 diners per una cistella de cireres. El segon producte per comentar són les cols, de les quals només es localitza un pagament. El satisfieia el mas Trull, de Borrassà¹²⁵, el qual «dat caules suposito dum est in loco de Borraciano». Tot i això, en altres llocs s’havien de cultivar cols, ja que, per exemple, en deu prestacions d’alberga es diu que aquesta es feia de cols i carn de porc.

L’últim a comentar són les avellanes, de les quals només es localitza un pagament. Aquest és el d’en Ramon Martí, de Campdorà¹²⁶, el qual pagava cinc quarteres d’avellanes per Santa Maria de Setembre «pro vinea vocata Roques picades, allatas in domo Elemosine, et debent esse bone et recipientes». Com és que per una vinya pagava avellanes? Podria ser que els avellaner es trobessin dins la mateixa vinya i a l’Almoina li interessessin les avellanes com a producte pel mercat o per la facilitat de la seva conservació.

Taula 17: Altres productes que havia de rebre l’Almoina

	Nº pagaments	Total rebut	Quan el rep l’Almoina
Palla	54	53,5 feixos	–
Herba	11	11 feixos	Maig
Glans	41	34,5 mitgeres	–
Llenya	4	2 somades 1 feix 1 feix de falles	–
Cistelles	34	32	Pasqua i Pentecosta
Cera	26	9 lliures i 14 quartons	Nadal
Oli	13	8,75 copes i 5 quartons	–
Olives	2	1/4 de les olives i 1/2 de les olives	–
Cèrcols	4	21 cèrcols	–
Cireres	3	2 paneres 1 cistella	–

125 Assentament 453, f. LIIIr.

126 Assentament 49, f. IVr.

Cols	1	?	–
Avellanes	1	5 quarteres	–

4.3. PAGAMENTS PROPORCIONALS

Els pagaments proporcionals de part de la collita suposaven un total d'ingressos que en el memorial no ha quedat reflectit. Això és degut a la seva pròpia definició, ja que el volum que es collia canviava cada any i, per tant, també el que en rebia l'Almoina. En el memorial només s'anotà la mesura d'allò que havia de cobrar anualment. Tot i això, sí que es mencionen diferents pagaments proporcionals. Aquest són la tasca, el delme, el braçatge, la calcatura, el quart i el genèric agrer.

L'ordre que es seguirà és comentar primer la tasca, perquè és el més documentat en el manual i perquè es pagava en segon lloc, després del delme. Després es comentaran, seguint el nombre de cops que apareixen, el braçatge, la calcatura i el quart. Els agrers es glossen els últims, ja que es tractava d'un terme genèric. Els delmes tenen el seu propi subapartat, ja que es comentaran tant els que rebia l'Almoina de llocs concrets, com el dels particulars que es registrà que pagaven delmes. Finalment, es fa una breu reflexió sobre si realment tots els pagaments proporcionals foren anotats.

Els Costums de Girona (COSTUMS XXXVII) indiquen l'ordre dels pagaments proporcionals, de tal manera que primer es satisfèia el delme, després la tasca, la primícia i la calcatura. També s'aclareix que la tasca era equivalent a l'onzena part de la collita. Era la càrrega extractiva principal i bàsica, estesa per tot el territori català (SABATÉ 2007, 95). En el memorial es localitzen 76 pagaments de tasca, dels quals sis s'especificà de què feien la tasca. En Berenguer Sabater, de Serinyà¹²⁷, prestava «tascham de pane et vino et oleo». N'Arnau Berenguer, també de Serinyà¹²⁸, en canvi, feia «tascham bladi et olei et de orto». De Juïgues, el mas Om¹²⁹ només donava «tascham de pane», mentre el mas Masó¹³⁰ entregava «tascham de pane et tertiam partem calcature et de vino dat tantum tascham». En Guillem Ferran, de Llampaias¹³¹,

127 Assentament 561, f. LXVIIIr.

128 Assentament 564, f. LXVIIIv.

129 Assentament 610, f. LXXIIr.

130 Assentament 611, f. LXXIIr.

131 Assentament 692, f. LXXXVIIIr.

donava «de blado et alia semine tascham et braciaticum et tertiam partem calcatura». Finalment, de «Lambillis censuale»¹³², l'Almoïna rebia les «tasques de pan et de vin».

La majoria de pagaments era d'una tasca o bé no s'indicà quantes en feien. Només en 14 s'especificà que en feien més d'una. En Pere Vall, de Celrà¹³³, en Morell, d'Estanyol¹³⁴, i en Ramon Renau de Girona, de Vilablareix¹³⁵, havien de prestar, en teoria, dues tasques. Els altres onze eren de Palau Borrell que en feien dues i mitja per un condomini que hi tenia l'Almoïna. Aquestes onze unitats de pagament entregaven «duas taschas et decima et dat mediam tascham pro calcatura et hoc dat de omnibus expletis, excepto lino, de quo dat tantum unam tascham et decimam». Aquest és interessant perquè sembla apuntat que una calcatura podia ser equivalent a mitja tasca. A més, és l'única menció al lli que apareix en tot el memorial.

Segons els Costums de Girona (COSTUMS XXXVII), tant el braçatge com la calcatura eren del mateix valor i mesura que la tasca; també que mitja calcatura era equivalent a un terç de la tasca. Mentre que de la calcatura es diu que es pagava en quart lloc, del braçatge no diu després de quin pagament s'havia de satisfer. Sabaté (2007, 104), en canvi, indica que, en general, el braçatge equivalia a una setzena part de la collita. Benito (2003, 379) associa el braçatge a la producció de blat/cereal, no de vinyes o altres plantacions. A més, també explica que, juntament amb el redelme, el braçatge constituïa el pagament dels batlles per les seves funcions en la recaptació de la renda (BENITO 2003, 273).

En tots els pagaments que hi ha en el memorial, tant de braçatge com de calcatura, qui els prestava també havia de satisfer la tasca. L'única excepció és el mas Berenguer Vermell, de Celrà¹³⁶, que en comptes d'entregar la tasca, feia «quartum et braciaticum». De braçatges es documenten 27 pagaments i de calcatures només 6. Tres dels que satisfien calcatura també pagaven braçatge.

El pagament del mas Berenguer Vermell és l'únic on es menciona el quart o *quartum*, però no era l'únic que havia de satisfer una quarta part de la collita. Se'n localitzen dos altres. Un era el mas Sala, de Cassà de la Selva¹³⁷, el qual «dat quartam partem de quibusdam terris ut in capite brevi continetur». L'altre era el mas Om, de

---

132 Assentament 966, f. CXXIVr.

133 Assentament 63, f. Vv.

134 Assentament 748, f. XCVIIr.

135 Assentament 970, f. CXXVr.

136 Assentament 60, f. Vr.

137 Assentament 255, f. XXXr.

Juïgues¹³⁸, que en l'apartat de les olives ja s'ha mencionat que «dat quartum de closo suo et olivis similitur».

Agrer era el terme genèric que s'utilitzava per referir-se a aquests pagaments proporcionals, però, no incloïa ni el delme ni la primícia (BENITO 2003, 346). Es localitzen nou pagaments d'agrers en el memorial. En dos, el d'en Guillem Miquel, de Fonolleres, i el d'en Ramon Martorell, de Franciac¹³⁹, es diu que havien de satisfer els «agraria assueta». En els altres només es diu que pagaven «agraria».

4.3.1. Els delmes

En aquest apartat s'exposaran primer els deu assentaments que recollien la informació dels delmes que tenia l'Almoina. Aquests assentaments segurament serien només una simplificació de com es repartia el delme, anotant només allò que creien important. Després es comentaran els pocs assentaments particulars en els quals s'anotà que havien de pagar el delme a l'Almoina. Segons els Costums de Girona (COSTUMS XXXVII) el delme es pagava en primer lloc i era equivalent a la desena part de la collita. Ara bé, només s'hauria de considerar com la desena part en els productes més estesos – cereal i vi – i potser també en el lli i el cànem. En els altres, cada element presentava particularitats en el percentatge, que depenien tant del producte com de l'indret on es recaptés (MALLORQUÍ 2011, 107).

El primer dels delmes dels quals en té una part és el de la Vall de Goscalç, a Juià¹⁴⁰. Aquesta vall es troba a la parròquia de Sant Martí el vell i de Sant Pere de Juià. Segons descriu l'assentament, la vall «tenet de fossa de terach usque ad callem de novis et de carraria que ascendit de Juyano ad montaneam usque ad riperiam». Aquesta arribà a l'Almoina a través del testament d'un cert mestre Ramon Joan, el qual abans l'havia comprada a Berenguer de Sitjar. En l'assentament no es menciona, però, qui tenia l'altra meitat del delme.

El següent dels delmes que es localitza és el de Marenyà¹⁴¹. D'aquest se'n feien tres parts, de les quals l'Almoina en tenia una i Pericó d'Orriols en tenia dues. Es diu que «est sciendum de decima omnium rerurm», entenent, per tant, que així es repartien el delme de totes les coses. El tercer delme que apareix és el de Sant Pere Pescador¹⁴².

138 Assentament 610, f. LXXIIr.

139 Assentaments 139, f. XVr, i 952, f. CXVIIIv, respectivament.

140 Assentament 81, f. VIv.

141 Assentament 408, f. XLIVv.

142 Assentament 411, f. XLVr.

D'aquesta només s'anotà que se'n feien tres parts i que «habet Elemonia unam partem et sic habet tertiam partem dicte decime».

El quart delme és el de Serinyà¹⁴³, el qual estava dividit en sis parts. D'aquestes, en Pere Biseraya en tenia 3 parts (1/2); l'Almoïna 2 (1/3), i algú de Banyoles el 1/6 restant. Qui era aquesta persona o institució de Banyoles no quedà recollit en el memorial. En l'assentament s'escrigueren dos punts i es deixà un espai en blanc abans d'escriure «de Balneolis», com si faltés escriure algun nom que caldria afegir més endavant.

El cinquè delme que es documenta és el de Santa Llogaia del Terri¹⁴⁴ i, segons quedà registrat, «Decimas panis et vini, carnatici et omnium rerum de quibus datur decima in dicto loco de Sancta Leocadia est Elemosine» És el primer delme del memorial del qual l'Almoïna en rebia la totalitat. Del delme de Viladasens¹⁴⁵ també en percebia la totalitat. En el moment de redacció del manual, però, el delme estava dividit en tres parts i l'Almoïna, Ramon sa Maura i Ponç de Flaçà en cobraven un terç cadascú. Tot i això, una anotació al marge dret documenta que l'Almoïna comprà la totalitat del delme, segons quedà registrat en un instrument del 5 d'agost de 1388, escrit per en Gloten, notari.

El delme de Salt¹⁴⁶ és el setè que apareix. Estava dividit en tres parts, de les quals l'Almoïna en tenia dues i Ferrer Perciols d'Hostoles una. Era «sciendum quod datur decima omnium rerum». Aquest és l'únic assentament on es mencionà on havia de rebre els delme l'Almoïna. S'anotà que «habet Elemonia in dicto loco de Saltu duas domis cum magno curralli, in quibus domibus congregatur dicta decima, quas domos tenet pro Elemonia ad suam proprietatem». El vuitè delme és el d'Estanyol¹⁴⁷, el qual estava dividit en sis parts. Els senyors de Sa Paba tenien tres parts, és a dir, la meitat del delme; en Net, ciutadà de Girona, dues parts, o un terç del delme; i l'Almoïna el sisè restant.

El de Franciac¹⁴⁸ és el novè delme que es documenta en el memorial. L'Almoïna en rebia una quarta part, igual que en Norri, els senyors de Perela i el monestir de Sant Daniel de Girona. En el mateix assentament també s'anotà que «dominis de Perela habet primo de tote acirbe pro honramento II modi frumenti et III modi ordeï et III modi

143 Assentament 558, f. LXVIIv.

144 Assentament 680, f. LXXXVv.

145 Assentament 708, f. XCv.

146 Assentament 741, f. XCVv.

147 Assentament 781, f. CIr.

148 Assentament 953, f. CXVIIIv.

civate et I agnum et I pullum. Et Vitalis de Quexans pro suo beneficio pro realu II modi frumenti et II modi ordeii».

El darrer delme que apareix és el Caldes de Malavella¹⁴⁹. Estava dividit de tal manera que, primerament, Ot de Montcada rebia vuit mesures. Després, l'Almoïna en rebia una, seguida pel monestir de Sant Daniel de Girona i, en darrer lloc, els senyors de Sa Paba. Ot de Montcada, a més, rebia vuit mesures «pro honramento de toto acerbo»; és a dir, del total acumulat en rebia vuit mesures. Es diu que així es feia de cada centenar. En el memorial, a Ot de Montcada s'hi referien només com a «dominus Hoto». Tot i això, en el llibre verd (MALLORQUÍ 2011, 112) quedà registrat Gastó de Montcada, net d'Ot de Montcada, com a un dels delmadors principals de Caldes. Així doncs, sembla lògic pensar que aquest «dominus Hoto» havia de ser el mateix Ot de Montcada.

Taula 18: Els delmes que s'anotaren en el memorial dels quals l'Almoïna en rebia una part

Lloc del delme	Propietaris del delme	Comentaris sobre el delme
Vall de Goscalç (Juià)	L'Almoïna en té una meitat	No es menciona qui té l'altra meitat
Marenyà	L'Almoïna té 1/3 del delme i Pericó d'Orriols 2/3	«est sciendum de decima omnium rerum»
Sant Pere Pescador	L'Almoïna en tenia 1/3 del delme	No es menciona qui tenia les dues altres parts
Serinyà	En Pere Biseraya tenia 1/2; l'Almoïna 1/3, i algú de Banyoles el 1/6 restant	
Santa Llogaia del Terri	Tot era propietat de l'Almoïna	Delme de «panis et vini, carnatici et omnium rerum de quibus datur decima»
Viladasens	L'Almoïna en tenia la totalitat	
Salt	L'Almoïna en tenia 2/3 i Ferrer Perciols d'Hostoles 1/3	Delme de «omnium rerum» L'Almoïna rebia el delme en dues cases que tenia a Salt
Estanyol	Els senyors de Sa Paba en tenien 1/2; en Net, ciutadà de Girona, 1/3; i l'Almoïna el 1/6 restant.	

149 Assentament 957, f. CXXr.

Franciac	L'Almoina, en Norri, els senyors de Perela i el monestir de Sant Daniel de Girona tenien, cadascú, 1/4 del delme	
Caldes de Malavella	Està repartit de tal forma que Ot de Montcada rebia 5 mesures i l'Almoina, el monestir de Sant Daniel de Girona i els senyors de Perela en rebien 1 cadascun.	Ot de Montcada havia de rebre vuit mesures «pro honramento»

A més d'aquests llocs on l'Almoina tenia part o la totalitat del delme, també es documenten 16 assentaments que l'havien de satisfer a l'Almoina. Onze són els de Palau Borrell, d'un condomini que hi tenia l'Almoina; tres són de Camós; un és el mas Quart, de Franciac¹⁵⁰; i l'altre el mas Llambard, de Caldes de Malavella¹⁵¹. A Franciac, l'Almoina ja hi rebia 1/4 del delme, així que semblaria redundant que s'indiqués que l'Almoina tenia la quarta part del delme del mas Quart. A Caldes també rebia part del delme, en concret, una de cada vuit mesures. En canvi, es registrà que cobrava la meitat del delme del mas Llambard. Podria ser que aquests delmessin a part del delme principal de la parròquia i, per això, en el memorial s'anotà que havien de satisfer-lo a l'Almoina. En l'estudi del llibre verd, Mallorquí (2011) documenta algunes terres i masos que pagaven de forma diferent del terme parroquial. També que en les parròquies més extenses el delme era recaptat per veïnats.

4.3.2. *Tots els pagaments proporcionals?*

Es pot plantejar de si realment s'anotaren tots els pagaments proporcionals en el memorial de rendes. Lluch (2010) menciona que els capbreus de Camós de l'Almoina recollien que la majoria de gent de la localitat havia de pagar el delme i la tasca a l'Almoina. En canvi, en el memorial només es documenten tres unitats de pagament de la localitat que haguessin de satisfer el delme. La tasca tampoc la pagava la majoria; només en quatre assentaments de Camós i en els nou assentaments de l'Aniversari de Bernat de Pera s'anotà que l'Almoina l'havia de recaptar. Lluch apunta que això podria ser perquè, atès que la funció del llevador era simplificar la feina de recaptació de rendes, no calia fer esment tasques i delmes, ja que no era necessari mencionar allò que

150 Assentament 946, f. CXVIIIr.

151 Assentament 956, f. CXIXv.

era obvi. Tot i això, llavors sorgeix el dubte de per què en alguns sí que es feu constar que havien de pagar delmes i tasques.

Deixant de banda el cas concret de Camós, en les altres localitats tampoc apareix gaire el delme en el memorial. Mallorquí (2011, 39) indica que, sobretot a Girona, els capbreus no solien recollir informació referida als delmes, potser per la seva naturalesa religiosa. Per tant, cal suposar que en els memorials de rendes, en tant que part pràctica dels capbreus, tampoc hi quedà anotada menció als delmes. Tornem, de nou, al problema de per què alguns delmes sí que han estat mencionats en el memorial i d'altres no. És més, per què s'anotaren els delmes de deu parròquies de les quals en rebia una part l'Almoina? Aquestes no eren totes de les quals en rebia el delme el 1336, ja que, per exemple, del de Riudellots de la Selva n'havia de captar un percentatge des de 1292 (MALLORQUÍ 2011, 188). Aquestes preguntes no tenen resposta en aquest treball i queden per a futures investigacions.

4.4. PRESTACIONS PERSONALS EN TREBALL

Al llarg del memorial es documenten tot un seguit de prestacions personals en treball, algunes més esteses i altres que semblen característiques d'una o diverses localitats. En aquest apartat s'exposaran i comentaran aquestes prestacions, començant per les joves, que és la més comuna i estesa de totes. En segon lloc es trobaven les tragines, també anomenades tirades, per molt que, en el memorial, aquest terme només apareix a Borrassà. Es glossarà primer sobre les tirades de Borrassà, ja que, tot i només ser cinc, exemplifiquen les diverses funcions que podien tenir les tragines. Es segueix l'apartat amb anotacions sobre les altres prestacions, ordenades segons el nombre de cops que apareixen. Finalment, per tancar l'apartat es comenten diverses reduccions de prestacions personals a pagaments en moneda.

Cal tenir en compte que, per demanar prestacions en treball, l'Almoina havia de tenir unes terres on fer-les, tot i que les de transport també podien servir per portar tots els censos rebuts. Les prestacions suposaven un cost d'oportunitat perdut pel pagès, en privar-lo, durant un dia, de desenvolupar tasques necessàries, i potser urgents, en la seva explotació en favor de les explotacions del senyor.

Una *jova* era l'obligació de llaurar la terra del senyor amb un parell de bous (MARQUÉS-MALLORQUÍ 2019, 110). Benito (2003, 385), però, estén el significat de *jova* a una jornada de feina amb un parell de bous. N'hi hauria de dos tipus, una per llaurar la

terra i una altra per batre els cereals, que equivaldria a una batuda. En el memorial no es deixà clar per què eren aquestes joves, si només per llaurar o també per batre. És cert que també es registraren 21 batudes, però també apareix el cas del mas Bonet, d'Aiguaviva¹⁵². Aquest prestava cinc joves, per les quals podia fer-ne un pagament de 3s 4d. Si no, les cinc joves es repartien tal que «de quibus faciebat II jovas tempore seminandi et II tempore madii et unam batudam». Bé podria ser que la distinció entre jova i batuda fos una cosa específica de com s'hi referissin en cada lloc o de la feina que l'Almoïna requeria.

En total, es documenten 147 prestacions de joves. En Pere Lir, en Berenguer Porcell i n'Antoni Miquel, tots tres de Fonolleres¹⁵³, només la feien si tenien animals. Altres mencions a animals són en Joan Roca, de Juïgues¹⁵⁴, que prestava una jova d'un animal, i el mas Seló, d'Ermedans¹⁵⁵ que en feia una «cum animalis». Destaca el pagament del mas Cigar, d'Estanyol¹⁵⁶, que feia vuit joves cada tres anys.

En 99 (56,90%) casos s'indicà quan s'havien de realitzar. Majoritàriament es feien per la sembra, amb 61 prestacions (61,62%). Segueix pel maig, amb 21 prestacions (21,21%), que servirien per preparar la terra pels conreus de l'estiu (MARQUÉS-MALLORQUÍ 2019, 109-111). Les altres, 8 es feien en temps de trillar – es a dir, que es tractava de batudes –; 2 per Pasqua; 2 quan fossin requerides; 2 per l'agost; 1 «in suo tempore»; 1 per Sant Feliu. La Borna Nadal, d'Estanyol¹⁵⁷, en feia en temps de sembra i en temps de trillar, però no s'annotà quantes en feia.

Una *tragina*, o *tirada*, consistia en posar al servei del senyor animal i carro. El senyor havia de pagar les despeses de menjar de les persones i les bèsties que fessin les tragines. N'hi hauria dos tipus, una que seria equivalent a la *femada*, i l'altre que consistiria a transportar les garbes a l'era en temps de batre (MALLORQUÍ-MADURELL 2019, 109). Tot i això, Benito (2003, 387) en documenta també per la verema, que consistien en portar el raïm als cups del senyor.

Entre tragines i tirades es documenten un total de 129 prestacions, però cal tenir en compte que de tirades només se'n localitzen 5, totes a Borrassà. D'aquestes cinc,

---

152 Assentament 746, f. XCVIv.

153 Assentaments 143, f. XVv, 160, f. XVIIr, i 161, f. XVIIr., respectivament.

154 Assentament 612, f. LXXVIIv.

155 Assentament 880, f. CXv.

156 Assentament 764, f. XCIXr.

157 Assentament 772, f. Cr.

dues les realitzava el mas Trull i les altres tres les prestava el mas Bresch¹⁵⁸. Ambdós feien una tirada de garbes i una altra de raïm, però en la del mas Trull s'especifica que havien de ser «per totum unum diem»; a més, la de garbes havia de ser amb animals. La tercera tirada del mas Bresch era una tirada de fems. El mas Trull, en canvi, prestava una *femada*, l'única que es documenta en tot el memorial, però que era equivalent a la tirada de fems.

En les altres 124 tragines, només en quatre assentaments s'indicà si havien de ser amb animal. Tres d'aquests són els de Fonolleres que ja han estat mencionats en les joves. L'altre és el mas Trobat, àlies mas Llorenç, de Gaüses¹⁵⁹, que s'anotà que les havia de fer «si habuerit asinum vel asinam». El mas Morell, d'Estanyol¹⁶⁰, és l'única prestació on s'especificà que les feia «ad deferendum blada». Tot i això, com els masos Sabet, Llobet, Ferrer d'Ermedans, Esteve d'Ermedans, Garlangou i Fontbernatdemont, i la Borda Dalmaua feien tragines com el mas Morell, aquestes també serien pel transport de blat. Hi ha 25 prestacions on la quantitat que s'havia de fer era l'acostumada, anotant que prestava «traginas assvetas». En ben poques prestacions de tragines s'anotà quan s'havien de fer. Només en 20 (16,13%) s'indicà quan es realitzaven; 11 es diu que es feien quan es requerissin, 4 en temps de sembrar, 2 al juny i 1 «in suo tempore».

Una *batuda* consistia a batre cereal, ja fos amb eugues, ases o fins i tot el mateix pagès amb una forca (MARQUÉS-MALLORQUÍ 2019, 112). En total em memorial se'n documenten només 21 prestacions, una a Vilavenut; cinc a Serinyà; una a Juïgues; quatre a Camós; tres a Llampaies i set a Estanyol. Les set prestacions d'Estanyol són dels que treballaven el condomini que hi tenia l'Almoïna.

Una *podada* era una prestació de treball que consistia a podar els ceps o arbres del senyor. Se'n documenten 21 prestacions, de les quals dotze es prestaven a Gaüses; sis a la batllia de la Masó, de Camós; i les altres tres a Llampaies. El mas Blanch, de Llampaies¹⁶¹, especificà, de forma redundat, que la podada la feia en «tempore podandi». Cal suposar que els altres, tot i no especificar-ho, també podaven en temps de podar.

Una *cavada* era una prestació personal que consistia a cavar la vinya per treure-li les males herbes i netejar la terra. Es documenten 17 cavades. D'aquestes, dotze eren de

---

158 Assentaments 453, LIIIv, i 454, f. LIVr.

159 Assentament 434, f. XLIXr.

160 Assentament 750, f. XCVIIv.

161 Assentament 691, f. LXXXVIIIr.

Gaüses, els quals eren els mateixos que prestaven també una podada. Els altres cinc eren de la batllia de la Masó, però només tres coincideixen amb els que feien una podada.

Tomàs Mieres, en el *Costums de Girona*, defineixen que una *obra* «est diurnum officium quod exhibetur alicui per diem artificialem, et consistit opera in actu personali, ut sunt iovae, batudae, podatae, traginae et huiusmodi» (COSTUMS XXVIII). En el memorial se'n documenten 15, de les quals sis eren de Serinyà, dues de Camós i les altres set són les que prestaven a Estanyol, en el condomini de l'Almoina, els diversos masos mencionats i la borda Dalmaua.

Hi ha dues prestacions que només es localitzen a Gaüses. Aquestes són la *venimiada* i l'*escurada*. Igual que en les podades i en les cavades, cadascuna d'aquesta apareix 12 cops, ja que són els mateixos masos que feien les quatre prestacions. Una *venimiada* segurament consistia en un dia de feina veremant en la vinya del senyor. El mas Sala i el mas Caprià¹⁶² feien «unam cuyetam vel venemadam», que bé podria ser que fos una collita – de raïms – o una veremada.

D'escurades, sis les feien «in reguo *et* in bassis», i els altres sis «in bassis *vel* in rego»¹⁶³. Semblaria doncs, que una escurada consistiria en escurar, o netejar, el rec i/o la bassa. El mas Bernat Arnau¹⁶⁴ feia «in bassis *et* reguo» «l'escurades *vel* obres», així que potser consistien en altres obres en aquests rec o bassa, no només netejar-los. Deu masos n'havien de prestar dues, mentre que els altres dos només en feien una.

Una altra prestació que només apareix en una localitat és la *magencada*. En el memorial només se'n documenten dues, ambdues de Camós, i les havien de fer el mas Coll i el mas Tassi¹⁶⁵. En ambdós casos, la magencada es registrarà juntament amb altres prestacions, en un pagament que a la columna dreta quedà escrit com «unam podadam, unam cavadam *et* unam mejancadam¹⁶⁶». Una magencada podia consistir en treballs previs a la sembra. En aquest cas, però, segurament es refereix a la segona accepció del terme, i és que una magencada també podia consistir a donar la segona cavada o llaurada a la vinya. Sembla més plausible en tant que, en les dues prestacions, la magencada està vinculada amb altres dues prestacions relacionades amb la vinya.

---

162 Assentaments 416, f. XLVIr, i 418, XLVIv.

163 La cursiva és pròpia i serveix per remarcar la diferència.

164 Assentament 436, f. Lr.

165 Assentaments 622, f. LXXVr, i 623, f. LXXVv.

166 En realitat, el mas Tassi no li diu «mejancadam», sinó «menjancadam»

L'última prestació que es documenta és una *jornada*. Aquesta era una prestació de treball per un dia, sense especificar quina feina havien de fer. Qui la rendia era el mas Capell de Cucalell, de Cassà de la Selva¹⁶⁷, el qual «facit Elemosine jornalua quecumque fuerit necessaria».

A més dels set assentaments del foli CIv d'Estanyol, que ja han estat comentats, es localitzen vint-i-vuit altres reduccions de prestacions personals en treball. D'aquests, n'hi ha quinze de Camós que pagaven per manedes. Una *maneda* era un jornal de feina que no comportava l'ús d'animals, i era utilitzat per treballs a la vinya (Marqués-Mallorquí 2019, 109). Tretze dels pagaments es satisfien en moneda, però en quantitats diverses de diners, ja que alguns pagaven per censos i per manedes en el mateix pagament. Els dos altres, un era un pagament de blat i l'altre d'ordi.

Les altres tretze reduccions consistien en un pagament en moneda per diverses prestacions. El valor d'aquest, però, és variat. A la Vall d'Aro, per exemple, en Vilari Serpey, en Guillem Ramon, n'Arnau Motgera, el mas Calvel i el mas Esteve¹⁶⁸, satisfien 14 diners per joves i tragines. En canvi, a Clota, el masos Berenguer, Cloton de mont, Casademont i Rivel¹⁶⁹ pagaven 20 diners, també per joves i tragines.

4.5. ALTRES PRESTACIONS PERSONALS

Hi ha dues altres prestacions personals. La *comestione* i l'*alberga*. Es localitzen setze prestacions de *comestiones*. Quinze són de Camós, que les fan al batlle. En deu s'indicà de què la feien: nou la prestaven de carn de porc i cols, mentre que Guillelma Bernarda¹⁷⁰ l'havia de fer d'ous i formatges. El mas Martorell i la borda Noguera¹⁷¹ només en satisfien mitja, mentre que el mas Verdagner i el mas Mitjà¹⁷² feien, entre tots dos, «quartam partem unius comestionis». L'única que no és de Camós la prestava la borda Castelló, de Portell¹⁷³, i havia de ser «unam comestionem unius persone in panis et vini et unius carnis». En Berenguer Puigdecàs, la borda Pedrès i el mas Berenguer Estrada¹⁷⁴, també de Camós, en comptes de prestar una *comestione*, satisfien un pagament de 3 diners, 6 diners i 2 diners, respectivament.

---

167 Assentament 252, f. XXIXr.

168 Assentaments 210, f. XXIIv; 211, f. XXIIIr; 212, f. XXIIIr; 215, f. XXIIIv; i 216, f. XXIVr.

169 Assentaments 729, f. XCIIIr; 730, f. XCIIIr; 731, XCIIIv; i 732, XCIIIv.

170 Assentament 631, f. LXXVIIr.

171 Assentaments 642 i 643, f. LXXIXv.

172 Assentaments 649, f. LXXXIV, i 650, f. LXXXIIr.

173 Assentament 553, f. LXVIv.

174 Assentaments 633, f. LXXVIIr; 648, f. LXXXIr; i 654, LXXXIIIr.

L'alberga tenia el seu origen en el *mansionaticum* carolingi, i era l'obligació del vassall o tinent a hostatjar el senyor feudal, a expenses d'aquest (BENITO 2003, 284). En els batlles, aquesta prestació podia estar associada a haver rebut la batllia en feu (BENITO 2003, 271), però, en general, era una càrrega d'origen banal que acabà recaient sobre el mas com a unitat de percepció de rendes (BENITO 2003, 284). Benito (2003, 284) explica que l'alberga era tant el dret d'hostatjada com el *receptum*, que era un pagament que el senyor rebia com a concepte d'alberga.

D'alberga com a hostatjada només se'n documenten dues en tot el memorial, ambdues de Borrassà. Les prestaven els ja mencionats mas Trull i mas Bresch¹⁷⁵ i havia de ser de «duorum militum, duorum scutiferiorum et duorum trutaneorum, infra Natalis Domini et Carniprivium quadragesime». Es localitzen, però, disset pagaments que es cobraven en compensació de la prestació d'alberga; és a dir, disset *recepta*. Allò que satisfieien en compensació, però, és molt divers. Es podia compensar amb pagaments de civada; de vi; de fogasses; o amb un pagament combinat de blat, dues gallines i mitja perna de porc. Set es commutaven per censos en moneda, que anaven des dels 10 sous a 2s 8d. De tots els que havien de pagar per l'alberga, només en Guillem Miquel, de Fonolleres¹⁷⁶, i en Ramon Ysarn, de Viladasens¹⁷⁷, eren batlles.

---

175 Assentaments 453, f. LIIIv, i 454, LIVv.

176 Assentament 139, f. XVr.

177 Assentament 709, f. XCv.

5. COMPARACIÓ ENTRE BORDES I MASOS. APROXIMACIÓ A LES POSSIBILITATS DE LA FONT

Aquest apartat serveix com a aproximació a les possibilitats que ofereix l'estudi d'aquest memorial de rendes. Es compararan primer la borda Dalmaua, que, com ja s'ha vist, també es menciona com a mas Dalmau, amb dos masos d'Estanyol. Tant la borda com els masos eren propis de l'Almoina. Després es confrontaran les diverses bordes i masos de La Pera, però només els propis. Es compararan només masos i bordes pròpies, car, en principi, tenien l'explotació principal per l'Almoina i, per tant, els seus censos més importants haurien d'haver quedat registrats en el memorial.

L'interès de comparar aquesta borda radica en el fet que, en el foli CIv, se la menciona com a «mansus Dalmau»¹⁷⁸. En aquest foli, com ja s'ha comentat en altres apartats d'aquest treball, diverses prestacions en treball es redueixen a un pagament en moneda. Concretament, es commuten aquelles que es feien en un condomini que tenia l'Almoina a Estanyol. En aquesta localitat, però, no es documenta cap altre mas Dalmau en el memorial, però sí una borda Dalmaua que, curiosament, havia de realitzar aquestes mateixes prestacions en treball. És per això que s'ha considerat que, en realitat, el mas Dalmau i la borda Dalmaua fan referència a la mateixa unitat d'explotació.

És llavors quan sorgeix el dubte de saber per què podia sorgir aquesta indecisió entre anomenar-la mas o borda. En principi, segons es recopila en una glossa dels Costums de Girona (COSTUMS XIX, 12), una borda o borna era una mena de mas petit equivalent, aproximadament, a mig mas. Mallorquí (2014, 68) recull que el concepte de *borda* podia tenir diverses accepcions; en alguns llocs es relacionen amb masos petits, potser d'un moment més recent; en d'altres, una borda era una explotació igual de gran que un mas, però el seu domini directe no pertanyia a un senyor, sinó a un pagès benestant. Aquesta darrera accepció, però, no sembla adir-se amb la informació extreta del memorial, on més del 90% de les bordes eren pròpies de l'Almoina.

Per tant, si una borda designava a una explotació similar a mig mas, sorgeix el dubte de si la borda Dalmaua havia expandit la seva explotació posteriorment i per això se l'havia anotat com a mas Dalmau. O potser, per contra, els termes mas i borda ja no designaven dues realitats tan diferents i només s'utilitzaven segons era costum per referir-se a cada explotació. Aquest apartat seguirà aquesta segona línia, comparant,

---

178 Assentament 785, f. CIv.

primer, els pagaments de la borda Dalmaua i el mas Morell i Garlangou, d'Estanyol. Després es confrontaran els assentaments de bordes i masos propis de La Pera, per tal d'observar si hi havia diferències importants entre els pagaments que portin a pensar que els termes mas i borda feien referència a unitats d'explotació d'extensió i producció substancialment diferent. Evidentment, amb només una sola font no es pot arribar a resoldre aquesta hipòtesi, però tampoc és el plantejament que es segueix en aquests treball. El que es busca és veure les possibilitats que ofereix el memorial com a font i interpretar les dades que s'han anat presentant.

En el cas d'Estanyol, primer es compararà la borda Dalmaua amb el mas Estanyol. S'ha pres el mas Morell¹⁷⁹ com a exemple perquè és el mas que l'Almoïna fa servir de referent en el memorial per a les prestacions que s'havien de realitzar en el condomini que tenia a Estanyol. El primer que cal mencionar és la diferència en el nombre de pagaments. Mentre que de la borda Dalmaua es registraren quatre ítems, en el mas Morell se n'annotaren deu. Cal tenir en compte, però, que tres dels pagaments que efectuava el mas Morell eren prestacions en el condomini de l'Almoïna. En ser el primer on es descrivia què s'hi havia de fer, aquestes estan separades en tres ítems diferents. En el cas de la Borda Dalmaua, en canvi, només cal un ítem, ja que diu que les havia de realitzar com els altres que fan com el mas Morell.

Dues altres prestacions que efectuava el mas Morell també poden generar dubtes. I és que, a més de les que havia de fer al condomini, també realitzava dues joves, una per sembrar i l'altre per trillar. En el mas Sabet¹⁸⁰ es registrà clarament que havia de fer «traginas, jovas et batudes et operas in dicta condomina ut supra continetur in manso Morel». La confusió apareix en els assentaments del mas Llobet, del mas Esteve d'Ermedans i del mas Garlangou¹⁸¹, ja que només s'annotà que «facit jovas, triginas, batudas et operas ut supra mansus Morel», quedant en dubte si les dues joves que efectuava el mas Morell a part també s'inclouïen.

En el cas de la borda Dalmaua i el mas Fontbernatdemont¹⁸², tot el que s'escrigué fou que «facit jovas, trigines, batudes et operas sicut alii». Pel context queda clar que es refereixen a les que realitzava el mas Morell al condomini. Les dues joves altres, però, com no s'especificà on es feien, no queda clar si la borda Dalmaua també

---

179 Assentament 750, f. XCVIIv.

180 Assentament 751, f. XCVIIv.

181 Assentaments 753, f. XCVIIIr; 759, f. XCVIIIv; 760, XCVIIIv.

182 Assentament 768, f. XCIXv.

les havia de prestar. Aquí, però, es considera que no les havia de fer, precisament per no estar especificat si el mas Morell les efectuava al condomini o no, i perquè s'anotaren abans de les prestacions en treball que hi realitzava.

El volum dels altres pagaments del mas Morell és superior als pagaments de la borda Dalmaua. Per començar, en moneda el mas Morell satisfia 6s 6d, mentre que la borda Dalmaua havia de pagar 4 sous; el mas Morell pagava un 62,5% més en moneda. L'únic cereal que havien de satisfer a l'Almoina era civada i, de nou, el mas Morell en pagava més. Mentre que la borda Dalmaua saldava una mesura de civada, el mas Morell en prestava una quartera i una mesura. Finalment, ambdós pagaven 4 ous, però el mas Morell, a més, també 4 gallines.

Cal preguntar-se, però, per la justícia d'aquesta comparació. Sembla clar que el mas Morell devia ser força important entre els masos propis de l'Almoina d'Estanyol, ja que és el que es prengué com a referent per les prestacions al condomini. Què passaria si es comparés la borda Dalmaua amb un mas no tan ufanós?

Comparem-la ara, amb el mas Garlangou. S'ha escollit aquest mas perquè, igual que la borda Dalmaua, també havia de satisfer quatre pagaments a l'Almoina. Ja s'ha mencionat que el mas Garlangou també tenia l'obligació de prestar treballs personals al condomini de l'Almoina; en teoria, els mateixos als quals estava obligada la borda Dalmaua. El mas Garlangou també pagava 4 sous i només una mesura de civada. L'única diferència que es documenta entre ambdues explotacions és que el mas havia de pagar dues gallina i 3 ous, mentre la borda Dalmaua prestava 4 ous. Dues gallina eren un pagament més important que un ou, segur, però no és una diferència que porti a afirmar que una borda es corresponia amb mig mas.

En la següent taula es pot copsar millor la informació exposada sobre aquests dos masos i la borda. Els censos de cereal no s'han convertit en litres perquè en satisfien una quantitat reduïda i en cap s'anotà en quina mesura es pagaven.

Taula 19: Comparació entre els masos i la borda d'Estanyol

	Moneda	Censos de cereal	Aviram	Prestacions personals
Mas Morell	6s 6d	1/2 quartera i 1 mesura de civada	4 gallines i 4 ous	2 joves + les prestacions que realitzava al condomini
Mas Garlangou	4 sous	1 mesura	2 gallines	Les prestacions que

			i 3 ous	realitzava al condomini
Borda Dalmaua	4 sous	1 mesura	4 ous	Les prestacions que realitzava al condomini

Així doncs, semblaria que una borda sí que és comparable a un mas pel que fa al volum dels pagaments. Potser no amb un mas més gran, però sí que es pot amb un de mitjà o més petit. Ampliem, però, una mica la comparativa agafant els masos i bordes pròpies de La Pera. S'ha escollit La Pera perquè hi ha un nombre prou similar de masos i tinents (5) i bordes i tinents (3), propis. També perquè es relativament petita en nombre d'assentaments i així es pot adaptar millor a les limitacions del treball. Però no massa petita per a no oferir certa diversitat en les seves unitats de pagament.

Els masos propis de La Pera, o els tinents de mas, són el mas Gueralda, tinent en Berenguer Mateu¹⁸³; en Pere Cornell, que és propi per raó del seu mas¹⁸⁴; el mas Font, tinent en Pere Font¹⁸⁵; el mas Bofill, tinent en Guillem Bofill¹⁸⁶; i el mas Caselles, tinent en Guillem Caselles¹⁸⁷. Les bordes pròpies són la borda Cigarra, tinent en Francesc Miquel¹⁸⁸; la borda Pere Bonfill¹⁸⁹; i la borda Mateu, tinent en Bernat Mateu¹⁹⁰.

Seguint l'estil de comparació de la borda Dalmaua i els masos d'Estanyol, el primer que cal fer, per tal de donar una idea aproximada, és indicar el nombre d'ítems de cada unitat de pagament. El mas Gueralda feia 4 pagaments; en Pere Cornell, 8; el mas Font també satisfia 4 pagaments; el mas Bofill només té 2 ítems, però un és una reducció de sis pagaments diferents; i el mas Caselles, 5. En el cas de les bordes, la borda Cigarra feia 4 pagaments; la borda Pere Bonfill 3; i la borda Mateu té 2 ítems només.

De moment semblaria que, en general, els masos satisfien un major volum de pagaments que les bordes. Ara bé, cal desgranar cada pagament abans de poder concloure res. En el següent quadre es recullen els diferents pagaments que, teòricament, feien aquestes unitats de pagament de La Pera.

183 Assentament 91, f. VIIIr.

184 Assentament 93, f. VIIIv.

185 Assentament 96, f. IXr.

186 Assentament 98, f. IXv.

187 Assentament 99, f. IXv.

188 Assentament 87, f. VIIv.

189 Assentament 90, f. VIIIr.

190 Assentament 97, f. IXr.

Taula 20: Comparació entre els masos i les bordes de La Pera

	Moneda	Censos de cereal (en litres) ¹⁹¹	Aviram	Altres productes	Prestacions personals
Mas Gualda	1s	¹⁹² b. –147,728 f. – 36,932 o. – 147,728	–	–	1 tragina
Pere Cornell, tinent de mas	2s 8d	f. – 166,194 o. – 424,718 c. – 419,283	–	–	–
Mas Font	1s 4d	b. – 36,932 o. – 119,244	2 gallines	–	–
Mas Bofill	13s 2d	c. – 221,592	–	–	–
Mas Caselles	2s 8d	c. – 73,864	1 gallina	Vi– 1 modi Fogasses– 4	–
Borda Cigarra	16s	–	–	Oli– dues copes menys un quartó	–
Borda Pere Bofill	–	o. – 18,466	2 gallines 1 capó	–	–
Borda Mateu	1s 4d	c. – 55,398	3 gallines	–	–

D'aquesta taula només se'n pot extreure una cosa totalment clara, i és que hi ha tres pagaments que sobresurten de la mitjana de forma evident. Aquests són els 16 sous que teòricament satisfia la borda Cigarra; els 13s 2d del mas Bofill; i la quantitat de cereal que havia de prestar en Pere Cornell. Els 16 sous de la borda Cigarra provenen de tres pagaments diferents. El primer és un de 5 sous, que els satisfia per censos. El segon és un pagament de dos sous pel botatge. El darrer és el pagament d'una

191 El volum dels cereals en litres prové del càlcul realitzat a l'apartat 4.2.1. Allà es troba l'explicació sobre les consideracions que s'han pres per tal de fer l'aproximació al volum de cereals pagats.

192 Per tal de reduir l'espai utilitzat en la taula, s'ha abreviat els noms dels cereals, de tal manera que el blat és «b.», el forment és «f.», l'ordi és «o.», i la civada és «c.».

masmudina¹⁹³, però no s'anotà per què la feia. Els 13s 2d del mas Bofill, com ja s'ha comentat és una reducció a moneda de sis pagaments diferents. Aquests eren un porc; un pagament de 2s 8d; dues gallines; dos capons; una perna de porc, de valor de 3 sous; i un moltó.

Els diversos pagaments de cereal d'en Pere Cornell es corresponen a motius diferents. De cens, separats en dos ítems diferents, pagava 3 mitgeres i 1 quartera de forment i 3 mitgeres i 1 quartera d'ordi; ambdós pagaments en mesura de Monells. Per l'alberga, també en dos ítems separats, satisfieia 6 mitgeres de civada, en mesura de Monells, i 6 mitgeres i 1 quartera, també de civada, en mesura d'Anyells. En aquest cas, es podria dubtar sobre si teòricament eren dos pagaments diferents, o si era el mateix expressat en dues mesures distintes. La conversió a litres, però, semblaria concloure que eren dos pagaments diferents, ja que el que era en mesura de Monells equivalia a uns 221 litres, i el que era en mesura d'Anyells a uns 197 litres. Aquesta diferència de més de 20l era superior a una quartera en mesura d'Anyells. També pagava pel lloçol 3 mitgeres d'ordi i per l'ús del molí 5 mitgeres d'ordi; tot en mesura de Monells. Era l'únic de La Pera que pagava per l'alberga i pel lloçol. Per l'ús del molí, dels que s'estan comparant, el mas Gualda satisfieia 4 mitgeres d'ordi, en comptes de les 5 que feia en Pere Cornell.

De la taula també es pot observar que aquells que feien pagaments relativament petits de cereal, els combinaven amb el pagament d'una o més gallines, o, en el cas de la Borda Pere Bonfill, també d'un capó. A part d'això, per saber si les bordes satisfieien pagaments majors o menors que els masos, cal entrar en el terreny de l'especulació, a falta d'un índex general de preus. Tot i això, no sembla agosarat afirmar en Pere Cornell, el mas Bofill i la borda Cigarra eren els que satisfieien les majors prestacions. Potser després vindria el mas Gualda, ja que és el segon en volum de cereals pagats, i també l'únic, juntament amb en Pere Cornell, que havia de satisfer un pagament de forment. Però potser no, i seria, en canvi, el mas Caselles que, tot i que pagava menys cereal, satisfieia una major quantitat de moneda, alhora que també pagava vi i fogasses.

No té sentit entrar en elucubracions d'aquesta mena, car no es basen en cap evidència. Es poden apuntar tendències, perquè és cert que sembla que la borda Pere Bonfill i la borda Mateu havien de satisfer uns pagaments menors que els dels altres

---

193 El valor que s'ha pres per la masmudina és de 9 sous. Per saber-ne més de per què s'ha agafat aquest valor, consulteu l'apartat 4.1.

masos. Tot i això, no es pot concretar quant gran era aquesta diferència. En canvi, s'ha considerat que la borda Cigarra hauria d'estar situada entre aquells que realitzaven pagaments de major volum.

Per tant, a la hipòtesi sobre si el mot borda designava una explotació inferior a un mas, sembla que es pot respondre tant que sí, com que no. Es pot respondre que sí, car les bordes de La Pera, excepte la Cigarra, sí que efectuaven pagaments inferiors als masos de la mateixa localitat. Així mateix, la borda Dalmaua satisfieia lleugerament menys quantitat de censos que el mas Garlangou, el més petit dels masos propis d'Estanyol. Però, alhora, aquestes diferències no són prou importants per a afirmar que una borda era mig mas, tal com quedà glossat en els Costums de Girona. Es pot respondre que una borda no designava una explotació inferior a un mas, però només en el cas de la borda Cigarra, que pagava tant o més que els altres masos propis de La Pera.

Cal preguntar-se també, si pagar més equivaldria realment a tenir una major explotació. S'ha de tenir en compte que els pagaments s'havien fixat en l'establiment emfitèutic en un moment concret i el context podia ser determinant alhora d'obtenir millors o pitjors condicions. Així doncs, podria ser que alguns haguessin obtingut pitjors condicions i haguessin estat obligats a satisfer exaccions més oneroses, mentre d'altres, per una explotació similar, havien de pagar menys censos a l'Almoïna.

6. CONCLUSIONS

En aquest treball s'ha estudiat el memorial de rendes de l'Almoina del Pa de la Seu de Girona de 1336. Un memorial probablement era la part pràctica d'un capbreu, on s'anotava aquella informació necessària per recaptar censos i rendes i, a vegades, alguna informació més. Al llarg d'aquest estudi s'ha pogut comprovar la gran quantitat de dades que pot arribar a oferir la font. Però, abans de poder decidir si realment el memorial de rendes ha estat una font útil, cal comprovar si s'han complert els quatre objectius inicials que es van plantejar en iniciar el treball.

El primer objectiu era analitzar la informació que oferien els assentaments sobre qui pagava a l'Almoina. En el treball s'ha pogut observar que, per començar, no tots els assentaments registraven gent que pagava a l'Almoina, sinó que també n'hi havia que documentaven propietats de la institució i delmes dels quals en rebia una part o la totalitat. Tampoc de tots els que pagaven se n'anotà el nom. En els masos i les bordes, la majoria de vegades només es registrà el nom d'aquests, sense indicar qui n'era el tinent, possiblement perquè importava la unitat d'explotació, no qui l'explotava en aquell moment. És probable que a l'administrador o a l'encarregat de fer i conservar el memorial ja conegués aquesta informació i, per tant, no li caldria.

Però això no només succeïa en masos i en bordes, sinó també en els casos d'hereus i de clergues que es registraren per la seva condició o càrrec. En aquells que sí que s'anotaren pel nom, s'ha pogut observar com d'estès estava l'ús del nom i cognom, ja que la majoria de persones hi són registrades per aquest. En el cas de les dones, s'ha d'indicar que més de la meitat van ser anotades pel seu nom i cognom, sense cap relació de parentiu. També s'ha vist com la majoria d'assentaments eren pagats per gent que no era de condició jurídica servil i no era pròpia de l'Almoina.

El segon objectiu era purament descriptiu, i consistia a exposar els diversos pagaments i prestacions que teòricament rebia l'Almoina del Pa de la Seu de Girona. Aquest ha estat l'objectiu més important del treball i del qual n'ha sorgit el gruix principal. S'han exposat i comentat els diversos pagaments i prestacions que es registraren en el memorial, intentant que rebessin un espai corresponent al nombre de vegades que es documenten en el memorial. Això ha fet que no s'exploressin alguns pagaments concrets, que hagués resultat molt interessant estudiar-los. Podria haver resultat curiós explorar per què el mas Trull, de Borrassà, era l'únic que pagava cols, tot

i que apareixen altres mencions de cols en el memorial en les *commestiones* de Camós. O, per què només en Ramon Martí, de Campdorà, pagava avellanes, l'única menció a algun fruit sec que es troba en la font. En canvi, s'ha decidit més convenient poder donar un volum aproximat de la quantitat de cereal que rebia l'Almoina en censos fixos i analitzar quines eren les tendències dels pagaments en moneda.

El tercer objectiu havia de ser estudiar els diferents motius pels quals es deixava constància que s'havien de satisfer els diversos censos, però ha quedat reduït a un afegit dins del segon objectiu. Es podria considerar que, en realitat, ha quedat integrat dins d'un objectiu més gran de descripció de dades relacionades amb els diversos pagaments i prestacions. Per falta de temps – i segurament també d'espai – tot el que s'ha fet en relació amb aquest objectiu ha estat presentar, en cada pagament, per quins motius es satisfieien. Els comentaris han estat força genèrics, centrant-se en aquells motius que apareixen més cops, tot i que en algun cas sí que s'ha fet incís sobre algun motiu en concret perquè resultava curiós o sorprenent.

El quart objectiu havia d'explorar les possibilitats de la font, però ha quedat incomplet per manca de temps i excés de dimensió, i es plantejarà com una possibilitat per a futures investigacions. Tot i això, hi ha coses que sí que es poden destacar com a positives en el desenvolupament d'aquest objectiu. Per una banda, mentre és cert que no s'ha fet una anàlisi sobre les diverses qüestions que es plantejaven a la introducció, amb les dades exposades sí que es poden observar algunes relacions. Per exemple, es plantejava si alguns productes o prestacions estaven vinculats a algun lloc concret i, sense entrar gaire en detall, amb el buidatge de dades sí que es pot observar com la cera tenia un paper més important a Brunyola que a la resta de localitats on es pagava, ja que en aquestes només es pagava per reconeixença, mentre a Brunyola es satisfieien pagaments de cera per altres motius. Un altre element que es pretenia estudiar és si alguns productes es feien per motius concrets, i així sembla ser en el cas dels pollastres, que pràcticament només es pagaven per trascolar.

Per altra banda, la comparativa entre masos i bordes que s'ha establert sembla apuntar que no hi hauria diferències força importants entre els pagaments que efectuaven. És més, sembla que algunes bordes podien arribar a pagar tant o més que masos que pagaven quantitats importants. És cert que no serveix per afirmar res de

forma categòrica, sobretot tenint en compte que s'ha fet a tall d'exemple i amb només una font utilitzada, però sí que assenyala alguns indicis.

Amb tot, la importància dels memorials de rendes com a font històrica ha quedat demostrada. No s'ha acabat d'explorar i analitzar tant com s'hagués volgut, i els objectius no es pot dir que s'hagin acomplert del tot. Però això, lluny de restar-li valor a la font, evidencia que aquest memorial de rendes encara pot oferir molt més. Cal tenir en compte, a més, que aquest treball és només una primera aproximació a la font. Per tal d'estudiar-la millor caldria una anàlisi de conjunt de tota la font. També de molta bibliografia per tal de contrastar la informació que ofereix el memorial i buscar similituds i diferències amb rendes contemporànies en l'espai o en el temps.

Seria interessant, com a recerca futura, comparar-la amb llibres de comptes de la institució. Això permetria observar si la teoria s'adeia amb la pràctica de la recaptació, advertint si alguns pagaments o prestacions no es cobraven de forma recurrent. També es podria comparar el memorial amb els capbreus que van servir de base per la seva confecció. Així es podria analitzar quina informació consideraven important a mantenir en un memorial de rendes i quina la deixaven fora. A més, també es podria verificar si els capbreus utilitzats eren contemporanis al memorial o si per contra, la seva confecció era basant anterior, amb la possibilitat, més que probable, que les rendes i censos haguessin quedat desactualitzats.

El memorial ha resultat ser una font útil per un primer estudi sobre les rendes senyoriales, ja que ofereix la informació de forma concisa i compacta. És cert que, per contra, no ofereix informació sobre com s'havien de recaptar els censos, ni tampoc sobre el transport, emmagatzematge i conservació dels productes. Sí que menciona que l'Almoina tenia un graner a Riudellots de la Selva i a Salt dues cases on es congregava el delme rebut en la localitat. Però, per conèixer com es recaptaven, transportaven, emmagatzemaven i conservaven els productes calen altres fonts i bibliografia per comparar. Tot i això, segur que hi ha altres àmbits d'estudi on es podria fer servir el memorial de rendes; aquests només són apunts per a possibles recerques futures.

BIBLIOGRAFIA

FONTS

AGDG, fons hospici, llibre 4.

BIBLIOGRAFIA

ALSINA CATALÀ, Claudi; FELIU I MONTFORT, Gaspar i MARQUET I FERIGLE, Lluís (1990). *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes SA.

BENITO I MONCLÚS, Pere (2003). *Senyoria de la terra i tinença pagesa al comtat de Barcelona (segles XI-XIII)*, Barcelona, CSIC.

CONGOST COLOMER, Rosa; GIFRE I RIBAS, Pere i SAGUER HOM, Enric (2011). “La masoveria i els masovers en perspectiva històrica”, a *Forçats a foc i llum : una història oral dels últims masovers de la regió de Girona, 1930-2000*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, p. 23-58.

DONAT PÉREZ, Lúdia (1999). “Contractes *ad laborationem* i establiments de masos després de la pesta negra (1349)” a *Homes, masos, història : la Catalunya del Nord-Est, segles XI-XX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 125-149.

(2006). «Memorial de rendes de la senyoria d'Hostoles, segle XV (Mas la Torra, Sant Feliu de Pallerols)». *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, núm. 17, p. 41-76.

GIFRE RIBAS, Pere (2009). *En la prehistòria dels hisendats. De senyors útils a propietaris (vegueria de Girona, 1486-1730)*, Girona, Universitat de Girona.

GUILLERÉ, Christian (1984a). “Assistència i caritat a la Girona de principis del segle XIV”, a *Diner, poder i societat a la Girona del s. XIV*, Girona, Ajuntament de Girona, p. 153-168.

(1984b). “Una institució benèfica enfront les adversitats de l'època: la Pia Almoïna de Girona (1347-1380)”, a *Diner, poder i societat a la Girona del s. XIV*, Girona, Ajuntament de Girona, p. 169-196.

LLUCH BRAMON, Rosa (2003). *Els remences de l'Almoïna del Pa de la Seu de Girona (segles XIV i XV)*, Girona, Universitat de Girona.

(2008). “El dia a dia d'una senyoria feudal: els manuals de comptes dels pabordes de l'Almoïna del Pa (segles XIV i XV)”, a *Dels capbreus al registre de la propietat. Drets, títols i usos socials de la informació a Catalunya (segles XIV-XX)*, Girona, Biblioteca d'Història Rural, p. 81-111.

- (2010). “La renta de la tierra de una parroquia gerundense (siglos XIV y XV)”, *Edad Media. Revista de Història*, 11, p. 235-262.
- (2013). “Els comptes d’una senyoria feudal: els llibres de l’Almoïna de Girona” a *Comptes de senyor, comptes de pagès. Les comptabilitats en la història rural*, Girona, Biblioteca d’Història Rural, p. 57-71.
- MALLORQUÍ GARCIA, Elvis (2011). *Ell llibre verd del bisbe de Girona (1362-1371). El delme i l’estructura feudal de la diòcesi de Girona al segle XIV*, Girona, Diputació de Girona.
- (2014). *Pagesos i homes de mar de Lloret. Estudi i edició del capbreu de la Pabordia de Novembre de 1317-1320*, Lloret de Mar, ajuntament de Lloret de Mar.
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep Maria i MALLORQUÍ GARCIA, Elvis (2019). *Vilobí d’Onyar a través del capbreu de Ramon Malarç (1337-1338)*, Vilobí d’Onyar, Ajuntament de Vilobí d’Onyar.
- MASIÀ DE ROS, Àngels (1948-49). “Derechos señoriales y dominicales en la comarca de Gerona” a *Anuario de Historia Del Derecho Español*, 19, 547–556.
- MIERES, Tomàs. *Costums de Girona*. Edició crítica i traducció d’Antoni Cobos Fajardo, Girona, CCG Edicions-Associació d’Història Rural de les Comarques Gironines, 2001.
- RIERA I MELIS, Antoni (2017). *Els cereals i el pa en els països de llengua catalana a la baixa edat mitjana*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans.
- SABATÉ I CURULL, Flocel (2007). *La feudalización de la sociedad catalana*, Granada, Universidad de Granada.
- TEROL AMIGÓ, Adelaida (2016). *El lèxic de l’alimentació en la documentació llatina de la Catalunya altmedieval*
- TO FIGUERAS, Lluís (2008). “Posar al dia un capbreu: el control de les transaccions de terres del capítol de la Seu de Girona (Vall d’Aro, segles XIV-XV)”, a *Dels capbreus al registre de la propietat. Drets, títols i usos socials de la informació a Catalunya (segles XIV-XX)*, Girona, Biblioteca d’Història Rural, p. 33-80.
- TEIXIDÓ I PUIGDOMÈNECH, Francesc (2008-09). *Pesos, mides i mesures al Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya a finals del segle XVI (1587-1594)*, Barcelona, Fundació Noguera.